

בעוז ועזרה

ספר זיכרון

לע"נ סרן ישי אבימאל רוסאלס

בתוספת מאמרים - בירורים ורעיונות במלחמות

ישראל לעילוי נשמתו

ערך: רם פז הכהן

לתגובות והשגת הספר : rampazhacoen@gmail.com

"וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שִׁרְשֵׁי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַד לְנֶס עַמִּים

אֲלֵיו גּוֹיִם יִדְרְשׁוּ וְהִיטָה בְּמַנְזוֹתָו כְּבוֹד"

(ישעיהו יא, י)

תוכן

4	הקדמה
5	מתזירים את ההרתעה
10	מלחמת מדיין
16	מה עושים בזמן מצב בטחוני קשה?
22	השירות בצבא בהלכה
43	כבודה של ארץ ישראל
50	ידידיו של משה עושות... תוסמי"ם
53	פק"ל סוכה
58	מספרי ברזל להתפקד
71	מצוות ישוב ארץ ישראל
88	חילוליו של יהודה המכבי
101	כשתשתוק תבין
105	כיצד מתו תלמידי רבי עקיבא?
110	סיפורים על ישי

הבהרה: ישנם כמה מאמרי הלכה (השירות הצבאי בהלכה, מספרי ברזל להתפקד, מצות ישוב ארץ ישראל) שגם כן נכתבו ע"י לוחמי הגדוד בעבר ולא ע"י מורי הוראה, לביורר הסוגיה, ובאו לעורר ללמידה. אין לקבלם כתחליף לפסק הלכה מרב.

לע"נ חברנו ומפקדנו האהוב

סרן ישי אבימאל חוסאלס ז"ל

הקדמה

"אל תבכו למת ואל תגדו לו בכו בכו להלך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו" (ירמיהו כב, י). דרשו רבותינו (מו"ק כז:): על ההולך בלא בנים.

סרן ישי רוסאלס נלקח מאיתנו במהלך אימונים. הוא התבלט בעין הטובה שלו, בשמחה, ובהקרנה החיובית שזרחה ממנו לכל עבר. כך בלי תלונות וצניעות שאין כדוגמתה פילס את דרכו בצבא. הוא היה "מורעל" רציני, הוא כינה את זה רבאק (במלרע) או רַבֶּק (ועם המבטא שלו זה נשמע עוד יותר טוב) – אבל ברור היה לכולם שזה מגיע מהלב הרחב. הלב שמוכן לשמוע כל אחד, להציע עזרה עוד לפני שהשני מבין שהוא בבעיה. והכל תמיד מתוך ענווה.

הוא היה מפקד כדוד המלך "עדינו העצני" – רך ומקשיב לכל חייל, חבר, וכל אדם. בזמן העבודה היה מקשה עצמו כעץ – פועל ללא לאות. תמיד היה מפליא לראות איך לא נגמר לו הכח. הוא היה נוהג לומר שבזמן העבודה עובדים עד הסוף ("תקררררע אותי"), וכשנחים – נחים עד הסוף.

ישי עמד כמה חדשים לפני השחרור מהשירות הסדיר, אך החליט לצאת לקורס קצינים – הוא אמר שחשוב לו להמשיך לתרום, ושהוא רוצה להגיע רחוק. במהלך מבצע צוק איתן הוא אמר לי שבמסגרת קורס קצינים הם אולי ייכנסו (לעזה) והוא כ"כ התרגש. כששאלתי אותו אם הוא לחוץ מזה הוא ענה לי: "שחרר אחי...." וזה הסביר לי הכל. ה"שחרר" עם המבטא המתגלגל שהוא ידע לומר בכל שעת קושי ופשוט לפרק את הקושי כלא היה. החיוך והצחוק שלו תמיד הבהירו שהמצב נפלא – גם ברגעים מאוד קשים.

עם ישי זכיתי לפקד שמונה חדשים בפלוגת המסלול, "העוז והעונה" בגדוד נחח יהודה (אוגי 13). לפניכם מאמרים שלקטנו מלוחמי הגדוד לעילוי נשמתו אך העולה על הכל - לקט של סיפורים ומכתבים להכיר את דמותו.

יהי רצון שהדברים יהיו לעילוי נשמתו: "וְנִתְּתִי לָהֶם בְּבִיתִי וּבְחֹמֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֲתֵן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת" (ישעיהו נו, ה).

העורך

מחזירים את ההרתעה

מלחמת ישראל במלך ערד מופיעה בשלושה מקומות שונים בתנ"ך: ספר במדבר (פרק כא), ספר יהושע (פרק יב), וספר שופטים (פרק א). שני כללים מרכזיים הורישו לנו חכמינו ז"ל. האחד, "מעשה אבות סימן לבנים" (ראה רמב"ן בראשית ב, ו), ומכאן שיש ללמוד מכל קרב שהיה לאבותינו כי הוא יהיה גם לנו. והשני, "שהמקום גורם" (ראה סוטה מה. וסנהדרין יד:), כלומר שלכל מקום בארץ ישראל יש השפעה אחרת על עם ישראל. ננסה למתוח קווים בין קרב זה לבין הבנה מה הקב"ה דורש מאתנו כצבא בארצו.

מלחמת ישראל במלך ערד בדרכם לארץ ישראל
בספר במדבר (פרק כא פסוקים א-ג) כתוב:

"וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֶרְדַּי יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלְחַם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שְׂבִי: וַיְדַר יִשְׂרָאֵל נָדַר לֵה' וַיֹּאמֶר אִם נָתַן תַּתֵּן אֶת הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִחַרְמְתִּי אֶת עַרְיָהֶם: וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֵם אֶתָּהֶם וְאֶת עַרְיָהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם חֶרְמָה".

כדי לפשט את הדברים נבאר שכארבעים שנה לפני שלחו בני ישראל מרגלים לארץ כנען ודבר זה עורר את חשדם של יושבי הארץ. אך רק כעת בשנה שבני ישראל כבר חותרים להיכנס לארץ ומנהלים כבר כמה מלחמות באזור, כוננות יושבי הארץ עולה ומלך ערד מחליט לעשות מעשה ונלחם בישראל. תוצאות המלחמה הם כאמור: בני ישראל מופתעים מהמכה ומלך ערד מצליח לקחת שבי¹.

הקרב בספרי הנביאים

פרשני המקרא עומדים על בעיה שעולה מהכתובים. בספר יהושע (פרק יב) יש סקירה על כל כיבושיו של משה רבנו ומיד לאחר מכן סקירה על כל כיבושיו של

---

¹נחלקו המפרשים בכמות השביה: התרגום יונתן כותב שמדובר ב"שביה רבה". לעומת זאת רש"י בעקבות הגמרא מסביר שמדובר בשפחה אחת.

יהושע בן נון. וכיבוש העיר ערד מופיע ככיבוש של יהושע ולא של משה רבנו ולפי זה המלחמה אירעה הרבה יותר מאוחר ולא בתקופה שקדמה לכניסה לארץ. יתר על כן בספר שופטים (פרק א פסוקים טז-יז) כתוב שכובשי העיר חרמה (עירו של מלך ערד) היו בני שבט יהודה:

”וּבְנֵי קִינֵי חֲתָן מִשֵּׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מְדַבְּרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּגִבְעַת עָרֵד וַיִּלְכְּדוּ וַיִּשְׁבּוּ אֶת הָעָם: וַיִּלְכְּדוּ יְהוּדָה אֶת שְׁמֵעוֹן אֲחִיו וַיִּכּוּ אֶת הַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב צֶפֶת וַיִּחְרְמוּ אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הָעִיר חֶרְמָה”.

פתרון המפרשים לסתירה

אפשרות רבות נתנו מפרשי המקרא כדי לתרץ את הבעיה ונביא כאן כמה מהם: הרמב"ן הבין ברש"י שבני ישראל רק כבשו את העיר ערד אך לא ישבו בה, אלא עזבו אותה ואחר כך באו להתיישב שם תושבים אחרים שאותם הוריש יהושע. רבי אברהם אבן עזרא טוען שישנם שני ערים שנקראו ערד בתוך ארץ ישראל. הרמב"ן הבין שהלשון שעם ישראל החריס אין הכוונה שהשמיד או כבש אלא נשבע. כלומר בימי משה נשבעו שכשיכבשו את העיר ערד יחרימו אותה לה' ובאמת בימי יהושע שלמו את נדרם. המלבי"ם מסביר שהאימפריה של מלך ערד הייתה גדולה ובאמת כל פעם כבשו חלק ממנה. ננסה להציע עוד יישוב לענין.

הדילמות בהם עם ישראל עומד במלחמה

על כל פנים אנו רואים שהקרב נגד מלך ערד מעלה למשה רבנו ולשר צבאו יהושע בן נון כמה דילמות. מצד אחד, מלך ערד הצליח לעקוץ ולקחת בשבי דבר שעלול להוריד מוראלית את רוח החיילים אם לא תהיה כל פעולת תגמול. ומצד עצמו הדבר הזה בעייתי, המצווה הגדולה ביותר של עם ישראל היא מצוות פדיון שבויים שכן השבי גרוע יותר ממוות (ב"ב ח:). מאידך, כניסה לתוך ארץ ישראל לצורך כיבוש ערד תעורר את כל שלושים ואחד מלכי כנען למלחמה נגד ישראל.

דילמה נוספת איתה צריכים ישראל להתמודד היא בעיה רוחנית. מלך ערד עושה תרגיל, הוא יודע שכוחם של ישראל במלחמה הוא תפילתם לאלוהיהם. תפילת

העם היהודי צריכה להיות מאוד מדויקת. בתפילה עם ישראל מבקש מהקב"ה שרצונם המשותף (ה' ועם ישראל) יתממש בעולם ולכן צריך לדייק בתפילה ולרדת לפרטי פרטים. רש"י מגלה לנו שהתוקף הוא עמלק שהתחפש לאנשי כנען כך שעם ישראל לא ידע על מה להתפלל. כמו כן במונחים צבאיים אפשר לומר שלא היה לעם ישראל תוד"א (תודעת אויב) – אין לו מושג מי עומד מולו ועוד מפתיע אותו. יש לציין שעם ישראל צריך להתמודד עם קושי זה כאשר כמה רגעים לפני כן הוא מאבד את מנהיגו הגדול אהרון הכהן שהיה סמל השלום והאחדות בעם ישראל.

ובמדרש (תנחומא מהדורת בובר פרשת חקת סימן מב) מופיע:

"וישמע הכנעני מלך ערד זה עמלק, שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב, והיה יושב על הפירצה, כיון ששמע שמת אהרון ונסתלקו ענני כבוד, מיד נתגרה בהן. עמלק היה, למה קראו כנעני? לפי שנאסרו ישראל להילחם עם בני עשו, שנאמר בהם אל תתגרו בם, כשבא עמלק ונתגרה בם פעם ושתיים, אמר להם הקדוש ברוך הוא אין זה אסור כבני עשו, אלא הרי הם ככנעניים, שנאמר בהם כי החרם תחרימם החתי והאמורי הכנעני לכך נקרא כנעני, ומעולם היה עמלק רצועת מרדות לישראל, יצא עליהם עמלק וחזרו ישראל לאחוריהם שבמסעות".

המדרש מוסיף לנו כמה דברים. ראשית לבני ישראל יש בעיה מוסרית להילחם בבני עשו בגלל הקרבה המשפחתית, ועוד שהמלחמה גרמה להם ליסוג אחורה לכיוון מצרים.

מטרת האויב - להפחיד

אם נתמקד במהלך שעושה מלך ערד נבין דבר עמוק יותר. הטענה הכנענית נגד הכיבוש של עם ישראל את ארץ ישראל היא טענה על הקרקע, על אדמת ארץ ישראל שכרגע הכנעני יושב בה ועם ישראל רוצה לחזור אליה כמו שהיו בה לפני שירדו למצרים. לעומת זאת הטענה של העם העמלקי נגד עם ישראל היא טענה אנטישמית בלבד. הם רוצים להרוג את העם היהודי ולחסל אותו. אם כן, מלך

ערד הוא עמלקי במסווה של כנעני, כלומר הוא רוצה להרוג את היהודים כי הם יהודים אך כדי שזה יצטייר כמוסרי הוא שם עצמו במסווה של אדם הנלחם על ארצו כביכול. יתר על כן, מלך ערד יודע שהוא לא מסוגל נגד צבאו של יהושע בן נון ולכן הוא מנסה לזרוע פחד. הוא לוקח שבי, עוקץ במפתיע ובורח חזרה לגבולותיו.

הפתרון לדילמות - פשיטה

הפתרון של עם ישראל הוא לנדור נדר לה', עם ישראל מבין שכוונת מלך ערד היא לפורר אותו מבפנים בעזרת פחד. הוא מתאם כוונות עם הקב"ה, המלחמה הזו היא פשיטה בתוך גבולות ארץ ישראל ונסיגה מהירה רק כדי להבהיר "עם ישראל חי נושם ובוועט". רק לאחר מכן יהושע יאגף את ים המלח ויכנס לארץ דרך יריחו ומשם יתפשטו הכיבושים לעבר כל הארץ אבל כרגע פושטים בלבד! לא כיבוש רגיל אלא חרם, להשמיד את האויב בלי לקחת את האדמה רק כדי להעביר את מוקד הפחד לאויב.

את הבעיה הרוחנית עם ישראל מפקיד ביד הקב"ה, הוא מתפלל בלשון הזו "אם נתן נתן את העם הזה בידי" כלומר בכלל לא משנה מי התוקף וזהותו, מה שחשוב זה קידוש שמו של הקב"ה בעולם, שעם ישראל ייכנס בביטחון לארץ ישראל וישלוט בה. ממילא הדבר מסביר לנו את ההופעה של קרב זה בכמה ספרים שונים. כאמור אצלנו בספר במדבר הייתה רק פשיטה של צבא ישראל לכיוון ארץ ישראל אך לא כיבוש. בספר יהושע כבר מתבצע כיבוש כשבספר שופטים מבואר שמי שמבצע את הכיבוש זה בני שבט יהודה. ומעבר לכל זאת נקודה חשובה שאל לנו לשכוח. כאשר האויב מנסה לזרוע פחד בעם ישראל ע"י שבי, וניצול טענות מוסריות מעוותות בפני העולם. עם ישראל לא מתבלבל ולא מפחד הוא פשוט נכנס בכל הכח ומחריים את הערים אך שוב לא לטובת עצמו או כדי להראות את כוחו אלא לה' – הכל כדי לתקן את עולמו של הקב"ה שלא יהיו בו אנשים אכזרים שכל מטרתם היא להשמיד ולהרוג.

התגברות והתבגרות

אם נעמיק נראה שנצחון ישראל בפשיטה הזו היה הוכחה לבגרות של עם ישראל שהפך מעם מפוחד של עבדים לעם של אנשים אמיצים חופשיים שיכולים ומסוגלים להתמודד עם בעיות הבטחון שלהם בעזרת צבא מנוסה הבוטח באלוהיו. בעבר ארבעים שנה לפני המקרה הזה היו אמורים ישראל לעבוד דרך אותו חבל ארץ לכיוון ארץ ישראל כמו שכתוב בפרשת בשלח (ספר שמות פרק יג פסוקים יז-יח):

”וַיְהִי בְשִׁלַּח פְּרָעָה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים פֶּן יִנָּחַם הָעָם בְּרֵאתָם מִלַּחְמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיִם: וַיֹּסֵב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם סוּף וַחֲמֹשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.”

עם ישראל אז מפחד להיכנס לארץ דרך רצועת עזה, הוא עדיין מפוחד הוא לא מאמין שהוא מסוגל לנצח בקרב. כעת לאחר ארבעים שנה כשהם כבר בפתח הארץ הם מבינים שהם מסוגלים ליצור תרגיל צבאי מורכב שמפיל את פחד יושבי הארץ מפניהם.

מלחמת מדין

מלחמת מדין מתוארת בפרשת מטות (במדבר לא, ג-כ) ומעוררת כמה נקודות למחשבה:

”וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הִחְלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לְצַבָּא וַיְהִיו עַל מִדְיָן לְתֵת נִקְמַת יְקֹנֵק בְּמִדְיָן: אֵלֶּף לַמָּטָה אֵלֶּף לַמָּטָה לְכָל מִטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלַחוּ לְצַבָּא: וַיִּמְסְרוּ מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל אֵלֶּף לַמָּטָה שְׁנַיִם עָשָׂר אֵלֶּף חִלּוּצֵי צָבָא: וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֵלֶּף לַמָּטָה לְצַבָּא אֹתָם וְאֵת פִּינְחָס בֶּן אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן לְצַבָּא וְכָלֵי הַקֹּדֶשׁ וְחֻצְצֹרוֹת הַתְּרוּעָה בְיָדוֹ: וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְקֹנֵק אֶת מֹשֶׁה וַיְהַרְגוּ כָּל זָכָר: וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חִלְיָהֶם אֶת אָוִי וְאֵת רָקִים וְאֵת צוּר וְאֵת חוּר וְאֵת רַבֵּעַ חֲמֻשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בַּלְעָם בֶּן בְּעוּר הָרְגוּ בְּחֶרֶב: וַיִּשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נְשֵׁי מִדְיָן וְאֵת טַפָּם וְאֵת כָּל בְּהֵמָתָם וְאֵת כָּל מִקְנֵיהֶם וְאֵת כָּל חֵילָם בְּזָזוֹ: וְאֵת כָּל עֲרִיָּהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל טִירָתָם שָׂרְפוּ בְּאֵשׁ: וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל הַמְּלָקוֹחַ בְּאֹדָם וַיִּבְבְּהֶמָּה: וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן וְאֵל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשְּׂבִי וְאֵת הַמְּלָקוֹחַ וְאֵת הַשָּׁלָל אֶל הַמַּחֲנֶה אֶל עֵרְבַת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל יַרְדֵּן יַרְחוֹ: וַיִּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֱלֶעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל נְשֵׁי־אֵי הָעֵדָה לִקְרֹאתָם אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה: וַיִּקְצַף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵיִל שְׂרֵי הָאֲלָפִים וְשְׂרֵי הַמְּאוֹת הַבָּאִים מִצַּבָּא הַמְּלַחְמָה: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחַיִּיתֶם כָּל נַקְבָּה: הֲנֵן הָיָה לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל בְּדַבֵּר בַּלְעָם לְמַסֵּר מֵעַל בֵּיקֹנֵק עַל דְּבַר פְּעוּר וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בְּעֵדַת יְקֹנֵק: וַעֲתָה הָרְגוּ כָּל זָכָר בְּטוֹף וְכָל אִשָּׁה יָדְעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הָרְגוּ: וְכָל הַטּוֹף בְּנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הַחַיִּי לָכֶם: וְאַתֶּם חָנוּ מַחוּץ לַמַּחֲנֶה שְׁבַעַת יָמִים כָּל הָרֶג נִפְשׁ וְכָל נֹגַע בְּחָלָל תִּתְחַטְּאוּ בְיָוִם הַשְּׁלִישִׁי וּבְיָוִם הַשְּׁבִיעִי אֹתָם וּשְׂבִיכֶם: וְכָל בְּגָד וְכָל כְּלֵי עוֹר וְכָל מַעֲשֵׂה עֲזִים וְכָל כְּלֵי עֵץ תִּתְחַטְּאוּ”

1. משה רבנו כועס על גיבורי החיל על כך שלא הורגים את הנשים והילדים. והרי זו אוכלוסייה אזרחית חפה מפשע? מה ההצדקה המוסרית שעל פיה עובד משה רבנו?
2. משה רבנו לא ממחר לשפוט, או להדיח את המפקדים. הוא מסביר להם את הבעייתיות במעשה שלהם, ומיד פונה לתת את המענה. מדוע משה רבנו לא מבצע תחקיר לראות מה הייתה הבעיה ומי האשמים? כיצד יפיק לקחים לעתיד? יתר על כן, למה הוא לא בא בטענות לפנחס שניהל את הלחימה?
3. לאחר שמשה כבר כועס על כך שלא הרגו את הנשים והטף מדוע הוא מבחין בין הנשים שידעו משכב זכר לאלו שלא? הרי אם היה צריך להרוג אותן, אין סיבה כעת להחיות אותן!
4. מדוע הורגים את בלעם בלי משפט? הוא לא עשה שום מעשה בידיים ויכל לטעון זאת ולהפטר. מה ההצדקה המוסרית להרוג אותו?

איתנות מוסרית

משה רבנו שולח את ישראל עם גיבורים מתנדבים, ובראשם פנחס, לנקום נקמת ה' במדין. פנחס לוקח איתו את כלי הקדש. רש"י (במדבר לא, ו ד"ה וכלי הקדש) אומר שהוא לקח את הארון והציץ, ומרחיב ע"פ חז"ל "שהיה בלעם עמהם ומפריח מלכי מדין בכשפים, והוא עצמו פורח עמהם. הראה להם את הציץ, שהשם חקוק בו, והם נופלים". צריך להבין מה כוונת חז"ל שבלעם מרחף, ושפנחס מפיל אותו בעזרת הציץ.

בלעם מנסה לנתק את "המחבלים" מנשקם, ובכך לטעון שהם כרגע חסרי ישע, ושאין להרגם. לא משנה שהם תכננו מעשה נתעב בעם ישראל, כדי להשמיד אותנו, וכמו שנראה, רק כעת כשהוא חושב שהוא הולך להפסיד הוא משתמש בתכסיס זה. בלעם מנסה לשחק על רחמיו של פנחס, ולהיות הדמות נטולת הנשק,

שהיהודי מנסה להתעלל בו, כשיש לו כח. פנחס לא מתבלבל, הוא מראה לו את הציץ, וכנראה שמאחוריו עומד הארון, כפי שהזכיר רש"י. בארון נמצאים לוחות הברית, בהם כתוב איסור הרציחה של הקב"ה, בעשרת הדברות. מעל הארון נמצאים הכרובים, שמבטאים את הקשר הבלתי תלוי של הקב"ה ועם ישראל – כמעט איש ולויות, דבר שמסמל גם את העם שבשמו, ובשביל הגנתו, יצא פנחס להילחם. פנחס שם את המימד של החיבור בין עם ישראל לקב"ה מאחורי גבו, כחייל המגן על משפחתו שנשארה מאחור ומחכה לו. הוא יודע יותר טוב מכל אומה אחרת, כמה הקב"ה לא רוצה שיישפך דם בעולמו. אבל הוא מחזיק בידיו את הציץ שכתוב עליו קדש לה'. ובעצם אומר בכך, שכשנלחמים ברע, נלחמים במי שמנסה לכלות את עם ישראל, וממילא את מי שנלחם בה'. יש בידיו הצדקה מוסרית, כי הוא מגן על העם שמושתת על ערכי שמירת החיים, והרצון להחיות. הוא מגן על החיבור של עם ישראל לה', ובכך גם מגן על העולם כולו מפני הרשעה. בלעם שניסה לרחף, ולטעון שהוא גבוה מעם ישראל, כנראה ניסה לרמוז שמוסרית, כמו שעושים אויבנו כל הזמן, שמנסים לכלותינו ולטעון שאנו לא מוסריים, נופל כעת כי פנחס איתן בדעתו.

צריך לשים לב לכך, שפנחס יכל באותה מידה לרחף כמו בלעם, ולהרוג אותו בשמים. אך פנחס לא מסכים לכך, יש לו דרך אחרת. הוא יודע שכדי לנצח את האויב בשאלת המוסר, אי אפשר לבוא בכוח המוסר של האויב. אדרבא, צריך לבוא עם מוסר הקודש החקוק בשמו של הקב"ה, ולהביא את האויב אליו. כי זה רק מצטייר יפה בעין שהוא למעלה ואתה למטה, אך אין בכך אמת. פנחס יודע היטב שטענות המוסר של בלעם הם הבל וריק. רש"י (שם לא, ח ד"ה בחרב) עומד על נקודה חשובה, הוא אומר שבלעם

”בא על ישראל, והחליף אומנתו באומנותם, שאין נושעים אלא בפיהם ע"י תפלה ובקשה. ובא הוא ותפש אומנותם לקללם בפיו, אף הם באו עליו והחליפו אומנותם באומנות האומות, שבאין בחרב”.

לאחר שעם ישראל מבין, שהמוסר שלו בשם ה' הוא הצודק, ניתן לפנות לפעולה שהיא כביכול מנוגדת לנו – ההריגה. כי כשצריך לבער את הרע, כבר לא משתמשים ברחמים הפשוטים והטבעיים, שקיימים באופי של עם ישראל, כעת צריך לאמץ משהו שהוא אומנות של הגויים, וזה החרב. ולהראות שגם התחום הזה הוא בקדושה, והוא, בניגוד לגויים, נעשה מתוך צדק אלוהי, שבא להרוג את מי שבא לזרוע הרס וחורבן בעולם.

מוסר אלוהי ולא תחליף לאלהים

לכן מובן מדוע משה רבנו כועס על פקודי החיל, ולא על פנחס. כי בעוד שפנחס היה עסוק בניהול הקרב המוסרי מול בלעם, מפקדי עם ישראל נכשלו בהבנה זו בקרב בתוך מדין. הם חשבו שאין הצדקה מוסרית להרוג נשים וילדים. אך זו הייתה בדיוק הבעיה. ברגע שהם לא הרגו אותם, הם נתנו לגיטימציה לבוא לעם ישראל בטענה שהם לא מוסריים, כי אם הם מבחינים בין נשים שרצו להרוג אותם, לבין מחבלים שגם כן רצו להרוג אותם, זה אומר שהם לא הורגים כי יש רוע בעולם שצריך להשמידו, אלא כי הם מחזיקים מעצמם ברי סמכא להחליט מי יחיה ומי ימות. הם בעצם הפקיעו את הסמכות של מי יחיה, מהקב"ה!.

כשאומה נלחמת באומה, אין מקום לפרט. שכן, אפשר שהמחבל בקרב הוא אדם יותר מוסרי ממני. הוא נלחם כדי להגן על אזרחיו, ומעולם לא חשב שהוא רוצה להרוג בשביל להרוג, אלא כי אין לו אוכל למשפחה וכד'. אך לא זה המקום והזמן, זה תפקידו של הקב"ה. ומרגע שהקב"ה החליט שהאומה המדיינית צריכה למות, כי היא רצתה לגדוע את ישראל מהעולם. כך יש לעשות, ולא להוסיף שיקולים פנימיים. ממילא מובן מדוע משה רבנו לא מסכים לקבל, שלא הרגו את אותם נשים וילדים.

אך לאחר מלחמה, כאשר מי שנשאר הוא בגדר אזרח חסר ישע. משה רבנו מעמיד את הדברים באמדן אחר. כעת אין צורך להרוג את כולם, אלא רק את מי שהיה שותף בצורה כזו או אחרת לפשע של העם המדייני. כעת, יש מקום לדון, מי היה חלק מהאוכלוסייה שהייתה שותפה לניסיון להשמיד את ישראל, ומי אזרח תמים שנקלע לתוך שלטון טרור, שלא מאפשר לו לברוח. ושוב אומר לנו רש"י (שם, יז ד"ה וכל אשה יודעת איש): "לפני הציץ העבירום (את הבנות) והראויה להיבעל פניה מוריקות". כלומר, שוב הציץ הוא זה שקובע את אמות המוסר, ומחליט את מי צריך להרוג, כי היה שותף פוטנציאלי, וכנראה שזה גם היה רצונו. ומי לא קשור בכלל – בלתי מעורב, שלאחר מלחמה יש מקום לתת לו מעמד של שבוי מלחמה, שאם יקבל עליו שבע מצוות בני נח, יהיה אפשר לקיימו.

אחריות אמת

יש לשים לב שמשה רבנו לא בא לחפשיים בטענות אלה, אלא רק למפקדים. ועל כך אומר רש"י (שם, יד ד"ה ויקצף משה על פקודי החיל) "ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות". כלומר להנהיג צריך להיות מסר ברור, לגבי מוסר הלחימה. אחרת אי אפשר לדרוש כלום מהחיילים. ועוד נקודה חשובה מלמד אותנו משה רבנו בניהול צבא ובמשמעת, כאשר יש תקלה לא מחפשים אשמים, והדבר הראשון שעושים, הוא לא תחקיר. אלא תיקון מידי של הבעיה. והתיקון הזה צריך לבוא מהמפקד הגבוה ביותר, שלוקח אחריות על העניין – במקרה הזה משה רבנו עצמו, מי שקיבל את הציווי מה'. משה רבנו לא מחפש להאשים משהו אחר בדבר שהוא אחריותו, ומיד נותן פתרון, ודורש ליישמו. אחר כך תהיה הפקת לקחים, ומכאן מגיע דין טהרת כלי גויים. שבו משה רבנו מסביר לעם ישראל, שהכלים צריכים לעלות מטומאת גוי לקדושת ישראל. וכן איך להפליט מהכלים את הבלוע בהם, מהמאכלות האסורות של הגויים.

ראשית יש להבחין בין ישראל לגויים, שאנו מקדשים שם ה' בעולם. והכלים שלנו לפעול בעולם, זה לא הכלים שלהם. ודבר נוסף הוא, שצריך להפליט החוצה את כל המוסר של הגויים. לנקות טוב את מה שמפנימים מהם, שכן מה שאנו אוכלים זה מה שמרכיב אותנו ואת אופיינו. ואנו לא יכולים לאכול משל הגויים, כי זה טרף ועלול לטמטם את הלב, ולהביא לדעות כוזבות.

ועוד מעלה צבאית – מוראלית שמלמד אותנו משה רבנו. והיא, שלא מדיחים מפקדים בגלל פאשלה שעשו, כאשר היא לא נעשתה מתוך בגידה במערכת. תהיה הטעות, גדולה ככל שתהיה. כי אדם שתורם את כל כולו לעם ישראל, אין עניין לזרוק אותו בהשפלה כאשר הוא טעה, אלא עליו להיטהר כמו שאומר להם אח"כ שכל מי שנגע במת עליו להיטהר, אבל אין זה אומר שמכאן והלאה הוא לא ראוי. אדרבא המנהיג הגדול, צריך להתנהל כמו אבא וביד אחת להעניש, וביד השנייה לחנוך ולתקן. זו לקיחת אחריות אמתית, שלא זורקת הכל על הפקודים מכוח סמכותה.

מה עושים בזמן מצב בטחוני קשה?

ננסה ללכת בעקבות דברי רבותינו ולראות מה צריכה להיות ההנהגה שלנו כשיש הסלמה במצב הביטחוני ונמקד את הדברים למציאות בימינו. הדברים נוגעים לחיילים ולאזרחים כאחד, ומהווים קווים כלליים מאוד שאפשר בע"ה לגזור מהם דרכי פעולה יותר מדויקות תוך בירור של אדם עם עצמו ומקומו.²

לימוד מלחמה (אישית וכללית)

באגרת הרמב"ם לחכמי מונטפלייר על גזירת הכוכבים (=אסטרוולוגיה) (מה' הרב שילת ח"ב עמ' תעח-תפ) כותב על לימוד ספרי האסטרוולוגיה:

"וזה היא שאבדה מלכותנו והחריבה את היכלנו והגיעתנו על הלום שאבותינו חטאו ואינם לפי שמצאו ספרים רבים באלו הדברים של דברי החוזים בכוכבים – שדברים אלו הן עיקר ע"ז כמו שביארנו בהלכות ע"ז: טעו ונהו אחריהן ודמו שהן חכמות מפוארות ושיש בהן תועלת גדולה ולא נתעסקו לא בלמידת מלחמה ולא בכבוש ארצות³. אלא דמו שאותן הדברים⁴ יועילו להם ולפיכך קראו אותם הנביאים⁵ סכלים ואוילים".

---

² מקורות ורעיונות רבים במאמר זה נלקחו מתוך שיעוריו וספריו של מ"ר הרב אורי עמוס שרקי שליט"א.

³ לכאורה היה אפשר להקשות ממרד בר כוכבא, שכולם היו מלומדי מלחמה וגיבורים גדולים, ובכל זאת הפסידו. אלא שהאמת היא שהמרד הוא מה שהחיה את האפשרות של עם ישראל להשיב ימיהם כקדם, ומה שהרס את המהלך היו המלחמות הפנימיות ושנאת החינם שהביאו לנפילה של כל הצדדים שבין היתר גרמו לבר כוכבא להרוג את ר' אלעזר המודעי. ואכן ר"ע הבין שבר כוכבא הוא מלך המשיח (ירו' תענית ד, ה), ורק לאחר שנהרג ידע למפרע שהוא לא (רמב"ם מלכים יא, ג). אבל הוא הבין שמלך המשיח הוא דמות שמובילה מהלך ארצי – מלחמתי.

⁴ ובתשובה לר' יוסף בענין קץ קצוב לחיים (שם ח"א עמ' רסט-ער): "אמר: כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך". יורה זה הפס' כי ההכנה והזמנת האמצעים לשמירה מן המקרים הממיתים – ירחיקו פגיעתם. ואילו היתה ההכנה בלתי מועילה בהרחקת הפגעים לא היתה לזו המצוה תועלת לפי שהוא לא ירחיק בזה הנזקים, הואיל ואם כבר נגזר עליו שיפל מזה הגג לא יועיל המעקה כלל והיה זה לשווא וללא הועיל וכאשר ראינו שזרזנו יתעלה על המעקה ידענו שההכנה מועילה

בכל התנ"ך אנו רואים עיסוק במלחמה שלוה בתפילה, לימוד תורה, והודאה לה' שהיוו מכלול שלם של עבודת ה', ולא עיסוק מצומצם בלבד. ברמה הפרטית נראה שצריך לדעת קרב מגע, תפעול נשק וכד'. וברמה הכללית צריך צבא מאומן.

תפילות ממוקדות וקצרות ועיסוק רב יותר בפרקטיקה וקביעת עובדות בשטח

מובא במדרש (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח ב):

”ארבע כתות נעשו ישראל על הים, אחת אומרת ליפול אל הים ואחת אומרת לשוב למצרים ואחת אומרת לעשות מלחמה כנגדן ואחת אומרת נצווה כנגדן. זאת שאמרה ליפול אל הים נאמר להם התיצבו וראו את ישועת ה', זו שאמרה לשוב למצרים נאמר להם כי אשר ראיתם את מצרים, זו שאמרה נעשה מלחמה כנגדן נאמר להם ה' ילחם לכם, זו שאמרה נצווה כנגדן (=נתפלל) נאמר להם ואתם תחרישון”.

ועוד שם (ג):

”ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי, ר' יהושע אומר אמר הקב"ה למשה משה אין להם לישראל אלא ליסע בלבד. ר' אליעזר אומר אמר הקב"ה

והזמנת האמצעים מרחיקה הסכנה וזה סותר דברי מי שאומר כי לחיים בעולם הזה מועד קצוב”.

ועוד שם (עמ' רעא): ”וכן אמרו במשוח מלחמה בשעת נאומו: מי האיש הירא ורך הלבב. ראייה היא כי אם ישיבתו בביתו הצלה לו ממקרה המות – הלא תראה תועלת ההכנה להרחקת הנזקים”.

⁵ הרמב"ם טוען זאת כלפי בית ראשון. בדומה לכך יש לנו ידיעה שדבר כזה אירע גם בבית שני. טציטוס (היסטוריון רומאי ולפי דבריו האמין באסטרולוגיה) מתאר שהיהודים ראו באצטגנינות ש"המזרח יעלה" וחשבו שהכוונה שהם ביחס לרומא נמצאים במזרח, אז הם ינצחו. אולם גם הרומאים צרו על ירושלים ממזרח. בכל אופן שם כן למדו מלחמה, אלא שנצלו זאת כדי להילחם אחד בשני וזה מה שהביא לחורבן.

למשה משה בני נתונים בצרה הים סוגר ושונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה? מה תצעק אלי שהיה אומר יש שעה לקצר ויש שעה להאריך⁶.

אלא שבארץ יש צריך גם להתכוון למלחמה (תנחומא שופטים יד):

”אמר להם משה לא כך אמרתי לכם ואתם תחרישון אין לכם לעשות אלא עומדין ושותקין והקב”ה עושה מלחמותיכם לפיכך אמר להם כשתכנסו לארץ ותראו אוכלוסין הרבה וסוסים ורכב אל תיראו מהם שנאמר כי תצא למלחמה על אויביך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה’ אלהיך עמך, הוי סוס מוכן ליום מלחמה ולה’ התשועה”.

בסנהדרין (צח): מובא חששו של ר’ יוחנן מפני ימות המשיח בעקבות דברי ירמיהו הנביא

”שאלו נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כילודה ונהפכו כל פנים לירקון”. מאי ראיתי כל גבר? אמר רבא בר יצחק אמר רב: מי שכל גבורה שלו, ומאי ונהפכו כל פנים לירקון? אמר רבי יוחנן: פמליא של מעלה ופמליא של מטה. בשעה שאמר הקב”ה: הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי, היאך אאבד אלו מפני אלו? אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי: רהיט ונפל תורא ואזיל ושדי ליה סוסיא באורייה”.

ופירש רש”י (ד”ה רהיט):

”כשרץ השור ונפל מעמידין סוס במקומו באבוסו מה שלא היה רוצה לעשות קודם מפלתו של שור, שהיה חביב עליו שורו ביותר, וכשמתרפא השור היום או למחר ממפלתו קשה לו להוציא סוסו מפני השור לאחר שהעמידו שם, כך הקב”ה כיון שראה מפלתן של ישראל נותן גדולתו

---

⁶ נראה שמי שאין בידו לעשות מאומה, הוא בכלל מי שצריך להאריך.

לעובדי כוכבים, וכשחוזרים ישראל בתשובה ונגאלין קשה לו לאבד עובדי כוכבים מפני ישראל".

התשובה לחשש זה, היא כמו שעשה נחשון בן עמינדב שקבע עובדה בשטח וקפץ לתוך ים סוף. ובדומה לכאן, גם בים סוף הקב"ה עמד בפני השאלה הללו מעשה ידי והללו מעשה ידי, הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז⁷. כלומר קביעת העובדות בשטח מועילה יותר מתפילה, כאשר לקב"ה יש התלבטות בינינו לבין הגוים!

לימוד תורה המביא לאמונה גדולה ולכירור מעמיק המביא למעשה ולתודעה נכונה

האב"ע (שמות יד, יג) מקשה מדוע בני ישראל לא נלחמו במצרים על ים סוף:

"יש לתמוה, איך יירא מחנה גדול של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם, ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם? התשובה, כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה, ואיך יוכל עתה להילחם עם אדוניו, והיו ישראל נרפים ואינם מלומדים למלחמה. הלא תראה כי עמלק בא בעם מועט, ולולי תפלת משה היה חולש את ישראל. והשם לבדו שהוא עושה גדולות

---

⁷ וכך מובא בזוהר (תרומה קע): "בזמנא דישראל אעברו לגבי ימא ובעא קודשא בריך הוא למקרע לון ימא דסוף אתא רהב ההוא ממנא דעל מצרים ובעא דינא מקמי קודשא בריך הוא, אמר קמיה מאריה דעלמא אמאי את בעי למעבד דינא על מצרים ולמקרע ימא לישראל הא כלהו חייבין קמך וכל ארחד בדינא וקשוט, אלין פלחי כר"ם ואלין פלחי כר"ם, אלין בגלוי עריות ואלין בגלוי עריות, אלין אושדי דמין ואלין אושדי דמין, בההיא שעתא הוה קשה קמיה למעבר על ארח דינא, והא ישראל הוו נטלי על ימא דכתיב ויאמר יי' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסערו" (תרגום חפשי: בשעה שישראל עמדו לעבור את הים, והקב"ה רצה לקרוע להם את הים. בא רהב השר של מצרים וביקש דיון משפטי אצל ה' שכל דרכיו ישרים, וטען שהרי גם המצרים וגם עם ישראל עובדי ע"ז, מגלי עריות ושופכי דמים. ובאמת לקב"ה היה קשה לקרוע את הים לאחר אמירה זו, ולכן אמר למשה שהם חייבים להכריח אותו ע"י שפשוט ייסעו ולא שיצעק אליו). לאחר מכן הזוהר מביא עוד סיבה שה' היה מוכן לקרוע את הים והיא הזכות של אברהם שהשכים לעקידה. אלא שזכות אבות תמה (שבת נה). ורק ברית אבות נשארה בידינו (תוס' שם ד"ה ושמואל בשם ר"ת).

ולו נתכנו עלילות סבב שמתו כל העם היוצא ממצרים הזכרים, כי אין בהם כח להלחם בכנענים, עד שקם דור אחר דור המדבר, שלא ראו גלות והיתה להם נפש גבוהה".

כשלימוד התורה מתעסק בכלל תחומי החיים, הוא מביא לדיון את הסוגיות הבערות של היום – יום ומלבן אותם באופן ישים לחיי המעשה. לימוד כזה מעלה לתודעה את העשייה מתוך רצון ה' ושליחות למטרה שה' הציב לעולם: להיות עם המתנהל באופן מלא בקדושה, המלמד את הגוים לדעת את ה', ולעבדו בצורה שיוכלו לחקות את אורח חיינו – כל אומה בדרך שה' יתווה לה דרך עם ישראל. יש מצבים בהם האומה שבויה בהנחות יסוד מוטעות, ומתפקידינו ללבן את הסוגיות האלה ברחוב.

בירור מה הנקודה שתיחשב לניצחון ולהגדיר אותו כמטרה עם משימות הנגזרות ממנה

כשאנו ניצבים מול אויב, צריך לזהות מה נחשב בשבילו להפסד. כך למשל כשעמלק תוקפים את ישראל, לא כל כך מפריע להם שיהיה להם אבדות בנפש, זה אמנם מחליש אותם, אבל זה לא מביא לניצחון. אבל כשמשה מרים את ידיו והלוחמים נושאים אליו את עיניהם. כלומר נלחמים בשם הידיים המורמות של משה⁸, אז דווקא גובר ישראל. וזה מה שמתואר בפס': "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מִשֵּׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עַמְלֵק". כלומר הניצחון במלחמה נתון לשאלה האם ידיו של משה עדיים מורמות או שעמלק הצליח לסדוק את האמונה של ישראל. זאת לעומת המצב הפיזי שוודאי היה לטובת ישראל כמו שכתוב: "וַיַּחֲלֹשׂ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עַמְלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חָרִב".

---

⁸ ואין הכוונה שהם מסתכלים פיזית, אלא רוחנית: משעבדין את ליבם לאביהם שבשמים, לאחר שמסתכלים ולא מתבוננים (דהיינו מבט קצר המזכיר לשם מה המלחמה). אחרת כיצד נלחמו ללא עיניהם?

לאחר שמזהים את נקי החולשה של האויב, צריך לדעת כיצד ליישם אותם בצורה הטובה ביותר. כמו שאנו רואים היום ההפסד הכואב ביותר לערבים הוא אבדן שטח ולא אדם. לא אכפת להם למות, אם כי זה מסוגל ליצור הרתעה זמנית אך לא לפתור את שורש הבעיה. כך גם לפי השריעה שלהם (ספר חוקי האסלאם) העולם מחולק לחלק שבו דיני האסלאם מחויבים, ולחלק שבו דיני האסלאם צריכים לחול ע"פ חרב (דאר אל אסלאם ודאר אל חארב). ארץ ישראל נמצאת בחלק בו האסלאם כבר שולט לשיטתם ולכן ע"פ חוקי הג'יהאד הם מחויבים להילחם ולמות על כך שדיני האסלאם ישלטו כאן. כלל נוסף בג'יהאד שמלחמת המצווה שלהם מחויבת תמיד אלא אם כן זה לא יעזור לך, או שמי שנלחם ממך חזק יותר. (מה שמסביר את האמירות שלהם תוך כדי מלחמה שהם המנצחים ומצד שני את בקשות הפסקת האש – זה אפשרות ליצור מצב בו אתה פחות חזק כדי לאפשר מבחינה דתית את המשך הג'יהאד). בנוסף כבר בספר בראשית הונחו היסודות המבולבלים של הישמעאלים הם לא יודעים אם הם בן הגבירה או בן השפחה. והם משנים את אופים ע"פ היחס שהם מקבלים. לכן הגר פחדה משרי שבכתוב התייחסה אליה כגבירה. אולם בעקבות יחסו של אברהם "לו-לאשה" שהתייחס אליה כאישה לכל דבר ולא כשפחת שרה – העיזה פניה בגבירתה.

השירות בצבא בהלכה

מקור חובת ההשתתפות במלחמה והפטורים ממנה

מובא במסכת סוטה (מד.):

”ויספו השוטרים לדבר אל העם וגו’ - ר’ עקיבא אומר: הירא ורך הלבב - כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר: הירא ורך הלבב - זהו המתירא מן העבירות שבידו, לפיכך תלתה לו התורה את כל אלו שיחזור בגללן. רבי יוסי אומר: אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין - הרי הוא הירא ורך הלבב. והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם, ובעקיבו של עם, מעמידין זקיפין לפניהם ואחרים מאחוריהם וכשילין של ברזל בידיהן, וכל המבקש לחזור - הרשות בידו לקפח את שוקיו, שתחילת ניסה נפילה, שנאמר: נס ישראל לפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם, ולהלן הוא אומר: וינוסו אנשי ישראל מפני פלשתים ויפלו חללים וגו’. בד”א - במלחמות הרשות, אבל במלחמות מצוה הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה; אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים - במלחמות מצוה, אבל במלחמות חובה הכל יוצאין, אפי’ חתן מחדרו וכלה מחופתה”.

ביאור מחלוקת רבי יהודה וחכמים

ומובא על כך בגמרא (מד.):

”במה דברים אמורים? במלחמות הרשות כו’. א”ר יוחנן: רשות דרבנן זו היא מצוה דרבי יהודה, מצוה דרבנן זו היא חובה דרבי יהודה. אמר רבא: מלחמות יהושע לכבש - דברי הכל חובה, מלחמות בית דוד לרווחה - דברי

הכל רשות, כי פליגי - למעוטי עובדי כוכבים דלא ליתי עלייהו, מר קרי לה מצוה, ומר קרי רשות; נפקא מינה? לעוסק במצוה שפטור מן המצוה".

כלומר במלחמות של כיבוש הארץ כולם מודים שזו חובה וכולם יוצאים להילחם, במלחמת הרשות שזה הרחבת הגבול, יכול לקבל פטור מי שהמשנה פטרה אותו לרי"ע מי שירא לראות חרב, ולרבי יוסי הגלילי מי שירא מעבירות שבידו. ונחלקו רק במלחמה שבאה למנוע⁹ מהגויים לעלות על ישראל. שלדעת רבי יהודה מלחמה כזו קרויה מצווה לדחות מצווה אחרת, ולדעת חכמים לא.

פסיקת הרמב"ם

בהכרעת הדין כתב הרמב"ם (פיהמ"ש ח, ו) שהלכה כת"ק. בהלכות מלכים (ז, ד) סתם דבריו כת"ק:

"במה דברים אמורים שמחזירין אנשים אלו מעורכי המלחמה? במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה".

ולפני כן (ה, א) הגדיר הרמב"ם:

"אי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, ואחר כך נלחם במלחמת הרשות והיא

---

⁹ ובהגדרת למעוטי גוים דלא ליתי עלייהו בירושלמי (סוטה ח, י): "כיני מתניתא שתחילת נפילה ניסה אמר רבי יוחנן משמעות ביניהן רבי יהודה היה קורא למלחמת הרשות מלחמת מצוה אבל במלחמת חובה הכל יוצא אפי' חתן מחדרו וכלה מחופתה אמ' רב חסדא מחלוקת ביניהון רבנין אמרין מלחמת מצוה זו מלחמת דוד מלחמת חובה זו מלחמת יהושע ר' יהודה היה קור' מלחמת רשות כגון אנן דאזלין עליהון מלחמת חובה כגון דאתיין אינון עלינן". וכתב הרמב"ם בפירוש המשנה (שם): "לא נחלקו אלא במלחמת אומות הנלחמים בהם כדי להחלישם שלא ילחמו בישראל ולא יתנפלו על ארצם". ורבנו עובדיה מברטנורא כתב: "מלחמה שנלחמים ישראל עם אויביהם כדי שלא יתגברו עליהם ויצרו להם".

המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו".

אלא שבהגדרות הוא הכניס את עזרת ישראל מיד צר באותו חיוב כמו מלחמת עמלק, ומשמע שהוא לא סובר שיש נפק"מ לפטור כתוצאה מעיסוק במצווה. וביאר התוסי' יו"ט שאין הכוונה שאם הוא עוסק במצווה אז הוא לא צריך להילחם, שבזה כולם מודים שהעוסק כבר במצווה פטור ממצווה אחרת. אלא שהכוונה היא שהוא יוצא למלחמה ורק לא נפטר ממצוות הבאות לידו תוך כדי. ומביאורו עולה יפה שאכן אין הבדל לדינא בין הצלת ישראל מיד צר לבין מלחמת כיבוש ובשניהם אין פטור, וכל החילוק הוא בתוך המלחמה עד כמה כל אחד מהם דוחה מצווה אחרת.

וביב"א (חלק ח או"ח סי' נד אות ב) ביאר שכל מה שאמרו שיש מחלוקת על מלחמה שאנו מונעים מהגויים לעלות עלינו זה דווקא כאשר הם מתארגנים למלחמה, אבל לאחר שכבר יצאו להלחם זו ודאי מלחמת מצוה.

תפקיד הנשים בלחימה

כתב הרדב"ז על דברי הרמב"ם לעיל:

"אלא דקשה וכי דרך הנשים לעשות מלחמה דקתני וכלה מחופתה והא כתיב כל כבודה בת מלך פנימה? וי"ל דה"ק כיון דחתן יוצא מחדרו כלה יוצאה מחופתה שאינה נוהגת ימי חופה ואפשר דבמלחמת מצוה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן וכן המנהג היום בערביות".

והרב הון עשיר על המשנה בסוטה הציע שהכוונה שאם מזדמן לידה לפעול בצורה אקטיבית – פרטנית שתעשה זאת כמו מה שעשתה האישה לאבימלך¹⁰, שרח בת

¹⁰ שופטים ט, נג: "וַתְּשַׁלַּךְ אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל רֹאשׁ אַבְיִמֶלֶךְ וַתִּרְץ אֶת גְּלִגְלָתוֹ".

אשר לשבע בן בכרי¹¹, וכמעשה יהודית בזמן החשמונאים. אך ודאי שאין להכניס אותה ללחימה עצמה מחשש שתגרום לניסה ולחולשה צבאית.

האחריות הרובצת על הלוחם

הרמב"ם (מלכים ז, טו) מאריך באחריות הלוחם לא לפחד ולהלחם בגבורה:

"מי האיש הירא ורך הלבב כמשמעו, שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב ולא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונו מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו, והרי מפורש בקבלה ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם, וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא

---

¹¹ שמואל ב' כ, טז-כב: "וּתְקַרְא אִשָּׁה חֲכָמָה מִן הָעִיר שְׁמָעוּ שְׁמָעוּ אָמְרוּ נָא אֵל יוֹאֵב קָרַב עַד הַנָּה וְאִדְבָּרָה אֵלֶיךָ: וַיִּקְרַב אֵלֶיהָ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֵתָה יוֹאֵב וַיֹּאמֶר אָנֹכִי וַתֹּאמֶר לוֹ שְׁמַע דְּבָרֵי אֲמִתְּךָ וַיֹּאמֶר שְׁמַע אָנֹכִי: וַתֹּאמֶר לֵאמֹר דָּבַר דְּבָרֵי בְּרֵאשִׁיטָה לֵאמֹר שְׂאֵל יִשְׂאֵלוּ בְּאָבֶל וְכֵן הִתְמוּ: אָנֹכִי שְׁלָמִי אֲמוּנִי וַיִּשְׂרָאֵל אֵתָה מִבְּקָשׁ לְהַמִּית עִיר וְאִם בְּיִשְׂרָאֵל לְמָה תְּבַלַּע נַחֲלַת ה': פ וַיַּעַן יוֹאֵב וַיֹּאמֶר חֲלִילָה חֲלִילָה לִי אִם אֲבַלַּע וְאִם אֲשַׁחִית: לֹא כֵן הַדְּבָר כִּי אִישׁ מֵהָר אֲפָרִים שָׁבַע בְּנֵי בְּכָרִי שְׁמוֹ נִשְׂא דָּו בְּמִלְךָ בְּדוֹד תָּנוּ אֹתוֹ לְבָדוֹ וְאֶלְכָה מֵעַל הָעִיר וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֵל יוֹאֵב הִנֵּה רֵאשׁוּ מִשְׁלָךְ אֵלֶיךָ בְּעַד הַחוּמָה: וַתְּבוֹא הָאִשָּׁה אֵל כָּל הָעָם בְּחֻכְמָתָה וַיִּכְרְתוּ אֶת רֵאשׁוֹ שָׁבַע בְּנֵי בְּכָרִי וַיִּשְׁלְכוּ אֵל יוֹאֵב וַיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר וַיִּפְצוּ מֵעַל הָעִיר אִישׁ לְאֵהָלָיו וַיּוֹאֵב שָׁב יְרוּשָׁלַם אֵל הַמֶּלֶךְ."

ופירש הרד"ק: "וּתְקַרְא אִשָּׁה חֲכָמָה - בדרש מי היתה אשה זאת סרח בת אשר אמרה דבר ידברו בראשונה שאול ישאלו באבל וכן התמו כאן תמו דברי תורה כלומר תמו דברי תורה כאן שאין יודעים אותן אני שמעתי דבר זה ממשה רבינו כשהיו באים להלחם על עיר שיהיו פותחין לשלום. בחכמתה - לפי שהיתה העיר מבני בנימן היתה צריכה לפתותם בדברי חכמה שיהרגו שבע בן בכרי לבדו ואל יהרגו כלם אמרה להם הנה העיר קרובה להכבש ויואב יחשוב אותנו כלנו כמורדים במלכות ואחר שיכבוש העיר בחזקה ולא נשלם עמו יהרגו כלנו כי המורד במלכות חייב מיתה שנאמר כל איש אשר ימרה את פיך וגו' יומת".

תגיעו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך".

אחריות סגני המפקדים

בירושלמי (סוטה ח, י) מובאת החובה למנות סגן למפקד:

"כתיב והיה ככלות השוטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם אין לי אלא בראש העם בסוף העם מניין תלמוד לומר פקדו ופקדו".

רבי עקיבה למד זאת מהיתור של האות וא"ו, ורבי ישמעאל למד זאת מר"מ שמסביר שא"א להגדיר רק ראש אחד למחנה כי ייתכן ותותקף מאחור (וכמו חבל ששני ראשיו קרואים ראש, וכן מהפס' החכם עיניו בראש¹², שזה לכאורה ברור שכן עיניו של הכסיל הם גם בראשו, אלא שהוא רואה את סופם של הדברים) ולכן זה ברור שכשאתה שם מפקד בראש המחנה צריך שיהיה לו מקביל בצד השני ע"כ.

ומובא בספרי (שופטים קצח, ט) תיאור תפקידם:

---

¹² הירושלמי שם מסביר: "אמר ר' אבא מרי החכם עד שהוא בראשו של דבר הוא יודע מה בסופו גד גודד יגודנו גייסא אתי מגייסיתיה והוא מגייס ליה". כלומר התקיפה המתמדת של שבט גד את אויביו מראש היא מה שסייעה לו בקרבות.

וכך כתב הרמב"ן (בראשית מט, יט): "והנכון שיהיה כמו לעלות לעם יגודנו. יאמר, כי גודד יגודנו תמיד, שיהיו לו מלחמות רבות ופשט גודד עליו בארצו, והוא יגוד אותו על עקיבו, שיתגבר עליו וירדוף אותו והם ישובו על עקב בשתם. שבח אותם בגבורה ונצוח כל הבאים עליהם למלחמה. וזה כענין ברכת משה רבינו בהם ברוך מרחיב גד כלביא שכן, בעבור שירש ארץ רחבת ידים וגדולה מאד והיא בעבר הירדן, היו באים עליהם תמיד גדודי עמון ומואב שכניו הרעים התובעים בנחלה ופושטים עליהם, והוא כלביא שכן על טרפו, מקולם לא יירא ומהמונם לא ייחת. וזה פירוש נאה למדתו מן הירושלמי שאמרו במסכת סוטה (ח, י) גד גודד יגודנו, גייסא אתי מגייסיתא והוא מגייס לה, לומר כי הגייס יבא לאסוף חיל ולגייס עליו והוא יגוד עליהם ויביא גדודיו בארצם".

"והיה ככלות השוטרים, בעקיבם של עם מעמידים זקפים מלפניהם ואחריהם וכשילים של ברזל בידיהם וכל המבקש לחזור הרשות בידם לקפח את שוקיו שתחילת נפילה ניסה שנאמר נס ישראל מפני פלשתים וגם מגפה גדולה היתה בעם".

ומכאן עולה אחריותם על שלא ינוסו הלוחמים, כלומר שיצרו שליטה מאחור בנעשה.

מעשה אסא

והנה בסוטה (י.):

"דרש רבא: מפני מה נענש אסא? מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים, שנאמר: והמלך אסא השמיע את כל יהודה. אין נקי - מאי אין נקי? אמר רב יהודה אמר רב: אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה".

אך שם אין הכוונה שהוא לקח אותם למלחמה אלא לעבודת המלך (כפירוש רש"י שם ד"ה אנגריא, וכן הסיק המאירי שם). שכן מוכח גם מהתנ"ך (מלכים א' טו, כב) שאסא לא נלחם כלל אלא שיחד את מלך ארם להלחם בבעשא מלך ישראל שנלחם בו, והביא אנשים רק כדי לשאת את אבני הרמה ולבנות בהם את גבע בנימין והמצפה. ובכלל, שם זה ודאי לא מלחמת מצווה להילחם בבני עמך.

אם כן אסא נענש רק בגלל שזו לא הייתה מלחמה אלא עבודת המלך אך אם הייתה מלחמה הוא צודק, והנה בירושלמי פירשו אין נקי בעוד פירוש: "ורבנן אמרין לית רבי בריבי". כלומר שאין רב גדול שיכול לפטור את עצמו, אלא כולם מחויבים.

שבט לוי שותף בלחימה

מובא בספרי (מטות קנז):

”אלף למטה אלף למטה לכל מטות ישראל תשלחו לצבא, ארבעה ועשרים אלף דברי ר' ישמעאל. ר' עקיבא אומר אלף למטה אלף למטה שנים עשר אלף מה ת"ל לכל מטות ישראל תשלחו לצבא להביא את שבטו של לוי”.

כלומר לפי רבי ישמעאל נשלחו לקרב 24,000, אלף מכל שבט פעמיים. והפסי' לכל מטות ישראל בא לפרש שזה הסכום הכולל. ואילו לפי ר"ע הפסי' בא להוסיף את שבט לוי בנוסף על ה-24,000. וממשיך הספרי בחשיבות האנשים הצדיקים בלחימה:

”וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה, מגיד הכתוב שהיו בני אדם כשרים וצדיקים ומסרו נפשם על הדבר. ר' נתן אומר אחרים מסרום איש פלוני כשר יצא למלחמה איש פלוני צדיק יצא למלחמה”.

והנה במדרש רבה (מטות כב, ב) מובא:

”אלף למטה וגו' י"א שני אלפים מכל שבט ושבט שלח וי"א ג' אלפים מכל שבט ושבט י"ב אלף משמרים את כליהם עליהם נאמר שניך כעדר הקצובות שכולם מתאימות, וי"ב אלף לתפלה ומנין שכן שנאמר אלף למטה אלף למטה הרי כ"ד אלפים וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה הרי י"ב אחרים מהו וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שהיו נמסרין זוגות זה לזה”.

ולפי זה צריך שיהיו אנשים מוגדרים שרק יתפללו, אך המדרש מדייק שהם זוגות זוגות. כלומר הם צמד שאחד נלחם והשני תומך בו ומתפלל עליו במהלך הלחימה. וכן משמע מהמדרש המובא בסוטה (מג.):

”וישלח אותם משה אלף למטה לצבא אותם ואת פינחס, אותם - אלו סנהדרין, פינחס - זה משוח מלחמה, וכלי הקודש - זה ארון ולוחות שבו, וחצוצרות התרועה - אלו השופרות”.

ראשית נראה שגם הסנהדרין היו בתוך הקרב כנראה למטרה רוחנית – משפטית. ובנוסף לקחו את חצוצרות התרועה ומפרשים שאלו השופרות. כלומר בתוך מהלך הלחימה של עם ישראל שולבה תפילה ותקיעה בשופר¹³.

כהנים שותפים גם כן במלחמה

ולגבי שיתוף כהנים במלחמה כתב הרד”ק (שמואל ב' כג, כ) על בניהו בן יהוידע :

”ואעפ”י שהיה בניהו כהן ואסור להטמא למתים להלחם באויבי ה' הוא מצוה כשצוה הקדוש ברוך הוא להלחם בשבעה גוים ובשאר האומות המצרות לישראל לא חלק בין כהנים לישראל וכן צוה להיות כהן משוח מלחמה ולהכנס עם ישראל למלחמה והנה פנחס טמא עצמו למצוה כשהרג זמרי וכזבי וכן הלך למלחמת מדין עם ישראל”.

וכן מוכח מכך שכהן מותר ביפת תואר כמובא ברמב”ם (מלכים ח, ד) :

”הכהן מותר ביפת תואר בביאה ראשונה, שלא דברה תורה אלא כנגד היצר, אבל אינו יכול לישאנה אחר כך מפני שהיא גיורת”¹⁴.

---

¹³ הרמב”ן (חידושו לתענית טו). כתב: ”ובפ’ משוח מלחמה גבי מלחמת מדין דריש וחצוצרות התרועה בידו אלו השופרות, ולא ידעתי אם שלא דקדקו בלשונם או שאין חצוצרות אלא במלחמת אויבים הצרים עליהם בארץ כדכתיב בארצכם על הצר הצורר אתכם דלמה להם לפרש אלו השופרות אלא לכן”. ומדבריו אפשר להסיק שהחצוצרות היו משולבות ממש במהלך הלחימה בארץ ישראל וכמו כן השופרות ותפקידם שם הוא לתפילה. כנראה שהיו מקיימים תפילה בתוך הלחימה.

¹⁴ ומקורו בקידושין (כא:): ”איבעיא להו: כהן, מהו ביפת תואר? חידוש הוא, לא שנא כהן ולא שנא ישראל, או דילמא שאני כהנים, הואיל וריבה בהן מצות יתרות? רב אמר: מותר, ושמואל אמר:

אולם המרדכי (גיטין פרק מי שאחזו רמו תלב) הסתפק בכך כשנשאל ר' יצחק אם כהן יכול לגרש אשתו על תנאי וכתב שכן, וכתב שא"א להביא ראייה ממלחמת בית דוד שהיו כותבים גט לנשותיהם בתנאי שלא יחזרו כי ההכרח הוא שיש שם כהן משוח מלחמה בלבד, ולא ברור שהוא יוצא למלחמה עצמה עכת"ד. כבר הביא הגרע"י ביבי"א (שם אות ד) שאין דבריו צודקים. והביא ראייה מהברכ"י (אבה"ע ו ס"ק ו) שהכהן המשיח מחזיר מעורכי המלחמה כהן שנשא גרושה מדין הירא ורך הלבב.

יש לפטור כהנים ולוים ממלחמה על כיבוש הארץ כיוון שאין להם נחלה

פסק הרמב"ם (שמיטה יג, י-יב):

"כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען, וכן הן מוזהרין שלא יטלו חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים שנאמר לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל, חלק בביזה ונחלה בארץ וכן הוא אומר בארצם לא תנחל וחלק לא יהיה לך בתוכם בביזה, ובן לוי או כהן שנטל חלק בביזה לוקה, ואם נטל נחלה בארץ מעבירין אותה ממנו. יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם ליצחק וליעקב וירשוה בניהם ונתחלקה להם, אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלויים באותן הארצות ובביזתן ככל ישראל. ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח

אסור". ופסק הלכה כרב. וכן נראה שדעת רש"י שכהן שותף בלחימה מדפירש: "מהו ביפת תואר – במלחמה".

גופן, אלא הם חיל השם שנאמר ברך ה' חילו, והוא ברוך הוא זוכה להם
שנאמר אני חלקך ונחלתך".

ומשמע שמצד זה שהקב"ה ניתק את שבט לוי מנחלת הארץ הם אינם חייבים
בכיבושה ולכן גם לא שותפים בלחימה ולא מקבלים חלק בביזה. וכן נראה
מפירוש הרד"ק לעיל. וכן פסק להלכה הגרע"י זצ"ל (שם).

האם ת"ח שמקדיש חייו לתורה פטור מלחימה?

כתב שם הרמב"ם (הלי יג) :

"ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו
אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה'
והלך ישר כמו שעשהו האלהים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים
אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו
לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה
לכהנים ללויים, הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי".

ומכך שהביא הרמב"ם את דוד המלך כדוגמא¹⁵, משמע שאדם שעושה כן, עושה
על דעת עצמו ולא פוטר אותו מעולם הציבור שבכללם השתתפות במלחמה. וכן

---

¹⁵ הגמרא בסנהדרין (מט.) מסבירה שיואב היה מורד במלכות ונטה לא רק אחרי אדוניהו בניגוד
להוראתו של דוד, אלא הוא גם נטה אחרי אבשלום, אלא שבפועל לא עשה כן. הגמרא מביאה כמה
סיבות מדוע: האחת, של רבי אלעזר שזה משום שגבורתו של דוד הייתה חזקה בימי אבשלום.
והשניה של רבי יוסי בר חנינא, שזה משום שגיבוריו של דוד היו קיימים באותו זמן והוא פחד
מהם. הגמרא מוסיפה שזו מחלוקת: "ופליגא דרבי אבא בר כהנא, דאמר רבי אבא בר כהנא:
אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה, ואילמלא יואב לא עסק דוד בתורה. דכתיב ויהי דוד עשה
משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא. מה טעם דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו?
משום דיואב על הצבא. ומה טעם יואב על הצבא? משום דוד עשה משפט וצדקה לכל עמו".
ופירש רש"י: "אילמלא דוד - שהיה עוסק בתורה לא עשה יואב מלחמה, אבל זכותו של דוד עומדת
לו ליואב במלחמותיו של דוד". וביד רמ"ה: "ופליגא דר' אבא בר כהנא דאמר אלמלא יואב שהיה
נלחם לדוד לא עסק דוד בתורה לפי שהיה צריך ליבטל מדברי תורה ולהלחם אלמלא עיקר מלחמתו

מכך שהוא אומר שגם כל באי עולם בכלל זה ברור שאין הכוונה לפטור את האדם ממשחו ציבורי שזוהי חובתו. אלא מעול הפרנסה שהוא ברשות כל אדם להרוויח על פי כמות הזמן שישקיע. ומקורו של הרמב"ם בדברי ר"מ בע"ז (ג.):

"תניא, היה רבי מאיר אומר: מנין שאפילו גוי ועוסק בתורה שהוא ככהן גדול? תלמוד לומר: אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, הא למדת, שאפילו עובד כוכבים ועוסק בתורה - הרי הוא ככהן גדול".

וכן הוא בתוספתא (הוריות ב, י):

"היה הממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ ממזר תלמיד חכם קודם הוא לכהן גדול עם הארץ שנ' יקרה היא מפנינים מכהן גדול הנכנס לפניי לפנים".

האם במלחמה שייך הסברא של יכול לעשותה ע"י אחרים

והנה בגמרא (מו"ק דף ט) מסופר על רבי יונתן בן עסמי ורבי יהודה בן גרים שרשב"י שלח את בנו לקבל מהם ברכה ושמע אותם דורשים:

"כתיב יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה, הא חפצי שמים - ישוו בה, וכתיב וכל חפצים לא ישוו בה - דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה!

של דוד על ידי יואב היתה נעשית ואלמלא דוד שהיה עוסק בתורה וזכותיו עומדות לו ליואב במלחמה לא עשה יואב מלחמה".

כל זה לא בא להוציא מכך שדוד המלך היה איש מלחמה. ידוע שדוד המלך עשה כל חייו מלחמות והסיבה שהפסיק הוא שגיבוריו דרשו זאת ממנו לאחר שבאחד הפעמים כמעט נהרג כמובא בשמואל (ב' כא, יז): "אִזְּ נִשְׁבְּעוּ אֲנֹשֵׁי דָוִד לֹא יִצְאָ עוֹד אֶתְּנוּ לְמִלְחָמָה וְלֹא תִכְבֶּה אֶת נֶר יִשְׂרָאֵל". לדוד היה עוד תפקיד והוא לשפוט את העם, כדי לשפוט בצדק דוד היה צריך ללמוד תורה וכהסברו של המהרש"א. אך ודאי שאין כאן הנהגה כוללת. אדרבא מצינו שהתקיים בדוד שחתן יוצא מחופתו למלחמת מצווה שכן לאחר שאירס את בת שאול כבר יצא למלחמה נגד פלשתים (וראה יב"א לעיל).

כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים, כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים".

ולכאורה אפשר ללמוד מכאן שכאשר יש אחרים שיכולים לקיים את מצוות המלחמה, השאר פטורים.

אולם מנגד מובא בשבת (ט):

"לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל, לא יכנס אדם למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין. ואם התחילו - אין מפסיקין. מפסיקין לקריאת שמע ואין מפסיקין לתפלה".

והקשו (יא.) מדוע חזרה המשנה פעמיים על כך שלא מפסיקים לתפילה, ותירצו שהסיפא מדברת על דברי תורה:

"דתניא: חברים שהיו עוסקין בתורה - מפסיקין לקריאת שמע, ואין מפסיקין לתפלה. אמר רבי יוחנן: לא שנו אלא כגון רבי שמעון בן יוחי וחבריו, שתורתן אומנותן. אבל כגון אנו - מפסיקין לקריאת שמע ולתפלה".

כלומר דווקא במי שתורתו אומנותו, אבל שאר לומדי תורה ואפילו גדולים כרבי יוחנן לא¹⁶. והגמרא ממשיכה:

"אמר רב אדא בר אהבה, וכן תנו סבי דהגרוניא, אמר רבי אלעזר בר צדוק: כשהיינו עוסקין בעיבור השנה ביבנה לא היינו מפסיקין לא לקריאת שמע ולא לתפלה".

---

¹⁶ כתב המשנה ברורה (קו"ס קו): "כגון רשב"י - דהם לא היו עוסקים כלל במלאכתם ואין מבטלין מלימודם אפילו רגע אבל אנו שמפסיקין מד"ת למלאכתנו כ"ש שנפסיק לתפלה".

הרמב"ם הבין שעיבור שנה הוא שם כולל לצרכי ציבור ופסק בהל' ק"ש (ב, ה) :

"היה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן קריאת שמע פוסק וקורא ומברך לפניו ולאחריה, היה עוסק בצרכי רבים לא יפסוק אלא יגמור עסקיהן ויקרא אם נשאר עת לקרות".

וכן בהל' תפילה (ו, ח) :

"מי שהיה עוסק בתלמוד תורה והגיע זמן התפלה פוסק ומתפלל, ואם היתה תורתו אומנותו ואינו עושה מלאכה כלל והיה עוסק בתורה בשעת תפלתו אינו פוסק שמצות תלמוד תורה גדולה ממצות תפלה, וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בדברי תורה".

ודאי שמלחמה לא גרע מצרכי רבים ואם כן זה ברמה של לימוד תורה לכל הפחות. אך באמת נראה שלענין מלחמה הדין שונה, שכן מצינו שיש חשיבות לאנשים צדיקים בשדה הקרב, וכן מצאנו בכל מנהיגי ישראל שהיו צדיקים ויצאו בראש הקרב. ובמגילה (דף ג) בא המלאך ליהושע ותבע אותו על כך שבטלו תורה בזמן שצרו על אויביהם. כלומר ברור שבמהלך המלחמה היו פטורים מלימוד התורה, אבל בזמן שהייתה – חייבים!. [אפשר לומר שבמלחמה בה שר הצבא לא לוקח את כולם כמו שיהושע לא לקח את כל חייליו למלחמה בעי, צריכים אלו שנשארו מאחור ללמוד תורה ולהתפלל על חבריהם]. וכן מצאנו במשה שכעס על שנים וחצי השבטים שבבקשתם לנחול את עבר הירדן עלולים לגרום לירידה במוטיבציה של הלחימה לירושת הארץ¹⁷. ונראה שאנשים כאלה אף יוסיפו לסיעתא דשמיא בזמן

---

¹⁷ כדברי המלבי"ם (במדבר לו, ח): "למען יירשו, הנה מבואר בדברי חז"ל שצווי זה לא היה רק בדור הזה, וכבר בארנו במק"א שכל מקום שאומר זה הדבר מציין מצוה שנאמר רק לשעתה ויפלא הלא טעם מצוה זו נוהגת תמיד, אולם התורה בארה טעם המצוה שהוא למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבותיו ו"ל שאם ישאו בנות צלפחד אנשים ממטה אחר לא ישתדלו להוריש את הכנענים מנחלתם כי אנשיהם היורשים נחלתם הם שייכים למטה אחר ויכבשו ויורשו את הכנעני היושב בנחלת שבטם ולא ילכו להוריש את הכנעני היושב בשבט אחר שאינו משבטם, וע"כ ישאו רק לבני שבטם ואז ישתדל כ"א לירש נחלת אבותיו ויורש את הכנעני משם, מזה מבואר שטעם

המלחמה [גם מבחינה רציונאלית, אנשים ששואבים את אמונתם מלימוד התורה בטוחים בצדקת דרכם ומבינים שהם נלחמים את מלחמת ה' וסביר להניח שיילחמו כאריות]. וראה בחשיבות היושר והצדקות של החיילים בירושלמי (פאה א, א):

”דורו של אחאב עובדי עבודה זרה היו ועל ידי שלא היה להן דילטוריא היו יורדין למלחמה ונוצחין”.

לימוד התורה כמסייע ללחימה

מצאנו הרבה מדרשים המבארים את עצמתה של התורה וכמה שהיא תביא יראה בלב האויב, וניצחון לעם ישראל. ובכן, ברור שלימוד התורה מועיל ושומר את עם ישראל והוא גם פועל רציונאלית בכך שעם ישראל בטוח בכך שהוא מקיים את דבר ה' ומתמלא רוח לחימה, אך ודאי שאין הכוונה שאנו לא צריכים להילחם או שיש בכך פטור הלכתי מקרב. הרי גם מי שירא או מי שנשא אישה וכו' לא פטור לגמרי אלא ממלא תפקיד ערפי כמו להביא מים ומזון ומדוע לא שולחים אותו ללמוד? כך למשל מובא במכות (י):

”א”ר יהושע בן לוי, מאי דכתיב: עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם? מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה”.

וכן עוד מדרשים כיו”ב שהתורה היא זו שגורמת לניצחון בקרב. התורה שומרת על ישראל אך אין במדרש זה בכדי לפטור ת”ח מצבא. בין המלחמות ובין האימונים ודאי שלימוד התורה חייב להיות כי הוא מצווה כמו שמלחמה זו מצווה. ודאי שאין לחלק בין מי שצריך רק להילחם לבין מי שצריך רק ללמוד. ומה שמובא בשבועות (לה): ”כרמי שלי לפני האלף לך שלמה, שלמה לדידיה, ומאתים לנוטרים את פריו רבנן” ופירש רש”י: ”ומאתים לנוטרים” - לרבנן

מצוה זו היא שייך רק בעת הכבוש, לא אחר הכבוש שכבר הורישו את יושבי הארץ וירשו את הארץ”

הניחם ויעסקו בתורה אחד מששה שבהם. ומשמע שצריך להפריש חכמים לבד ממשמר המלך. ראשית שלמה המלך כבר לא עשה מלחמות שכן דוד אביו כבר כבש בשבילו ועשה את כל המלחמות, שלמה חי במציאות של שלום. וכאן לא מדובר על צבא ישראל אל על משמר המלך שבו צריך שיהיו שומרים, וכמו שמבארים רש"י והחת"ס שם ששלמה פחד מאשמדאי, ואם כן ודאי שהיה צריך ת"ח שישמרו אותו מבחינה רוחנית ולא היה צריך גיבורים למלחמה פיזית.

יש לפטור ת"ח מהכנת המגננה או מעמידה בשמירת השער

מצאנו במסכת ב"ב (ח.):

"אמר רב יהודה: הכל לאגלי גפא, אפילו מיתמי, אבל רבנן לא צריכי נטירותא הכל לכריא פתיא, אפי' מרבנן. ולא אמרן אלא דלא נפקי באכלוזא, אבל נפקי באכלוזא, רבנן לאו בני מיפק באכלוזא ניהו".

ופירש רש"י:

"לאגלי גפא - לשערי חומות העיר להציב בהן דלתות, אגלי דלתות כמו טרוקו גלי ברכות גפא סתימה כמו מצא אחר הגפה באלו מציאות. לכריא פתיא - חפירת בור לשתות מים ועל שם הכלי המונח שם בבור תמיד לשתות בו עוברי דרכים קורוהו פתיא. אפילו מרבנן - שהכל צריכין למים. דלא נפקי באכלוזא - שאין הן עצמם יוצאין בהכרזה לחפור אלא שוכרים פועלים". כלומר ת"ח פטורים מהצבת דלתות שערי העיר".

וכן פירש ר' גרשום (ד"ה לאגלי גפא):

"זהו שעושים מחיצה או גדר סמוך לחומת העיר מבחוץ כדי להגן על החומה ועל שם כך קרי אגלי גפא, לשון הגפת דלתות כלומר לנעול שערים שעושיין לפני פנת העיר משום מצור העיר".

והריטב"א (חידושו שם ד"ה ואסיקנא) כתב :

"ואסיקנא דרבנן פטורין מכל מידי דנטירותא".

כלומר ת"ח פטורים מהכנות המגננה אבל בשעת קרב עצמו ודאי שעליהם להשתתף.

אולם כתב השטמ"ק בשם הראב"ד (ד"ה הכל לגלי גפי) :

"גלי מנעול השערים. גפי יש מפרשים מלשון יגיפם בשערים ולזה הפירוש יותר היה כח לומר לגפי גלי כלומר לנעילת השערים. ויש מפרשים מלשון על גפי מרומי קרת והוא תקרה שעושים על השערים של עיר לחיזוק ולשמירה ועושים שם בנין קטן לשומרי השערים ובידיהם מפתחות השערים על כן נקראו המנעולים על שם גפי ונסמכים עליהם כאלו אמרו למנעולי התקרות".

ומשמע מדבריו שת"ח פטורים מתורנות ש.ג.!

ועוד שם בגמרא :

"אמר רב פפא: לשורא ולפרשאה ולטרזינא - אפילו מיתמי, אבל רבנן לא צריכי נטירותא". ופירש רש"י: "לשורא - לתיקון החומה. לפרשא - פרש שהולך סביבות העיר לשומר' ולידע מה היא צריכה. לטרזינא - שומר כלי זיין של בני העיר ויושב בבית אצל השער".

וכן פסק הרמב"ם (ת"ת ו, י): "ואין גובין מהן לבנין החומה ותיקון השערים ושכר השומרים וכיוצא בהן". ובהלכות שכנים (ו, ו) ביאר הטעם: שאין ת"ח צריכין שמירה שהתורה שומרתן".

הפטור רק על תלמידי חכמים שתורתם אומנותם לחלוטין

אלא שפטור זה מוסכם בראשונים שהוא רק על תלמידי חכמים שלא עוסקים בשום מילי דעלמא, וכך כתב הר"י מיגאש (שם ד"ה כריא):

"ודוקא ת"ח המתעסקין בתורתן ותורתן זו היא אומנותן אבל אין תורתו אומנותו אלא מתעסק במילי דעלמא חייב במה שהצבור מתחייב שאינו מכלל רבנן והדין קאמר רבינו הרב זצ"ל".

וכן הביא הרמב"ן בחידושו (ד"ה ונראה). והוסיף הריטב"א (שם):

"ואפילו יש בהם יראת שמים ומעשים טובים דוקא כשתורתם אומנותם ואפי' הם תלמידים המכתתין רגליהם מעיר לעיר ללמוד תורה, אבל אותם שאין תורתם אומנותם ויש להם עסקים ומתעסקים בסחורה אינם פטורים בשום דבר"

וכן משמע מהמאירי שכתב שמצרפין ענייני העולם עם למודם. ובשטמ"ק (ד"ה מצאתי) כתב בשם הרמב"ן שתי"ח שמקבל כסף על כך שמלמד לאחרים, חייב במסים. ומשמע שאף אם תורתו אומנותו אם יש לו אחזקה כלשהי של פרנסה, לא חלים עליו הפטורים האלו¹⁸. ובשו"ת הרא"ש (כלל טו סי' ח) כתב שיכול לעסוק קצת בכדי פרנסתו וחייב אך לא יתר על כן. ולדוגמא הוא מביא את רבי יעקב בן הרי"ף.

ופסק השו"ע (יו"ד רמג, ב):

---

¹⁸ לעיל בגמרא רב חמא בר רב נחמן הטיל מס על חכמים, ורב נחמן בר יצחק אמר לו שהוא עבר על איסור המובא בתורה, בנביאים ובכתובים. ואם כן ודאי שהכנת המגנן לעיר שיותר קל מזה, גם הוא בכלל הכללים שחלים על מסים.

”ודוקא תלמידי חכמים שתורתם אומנותם, אבל אין תורתם אומנותם, חייבים. ומיהו אם יש לו מעט אומנות, או מעט משא ומתן להתפרנס בו כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקיו חוזר על ד”ת ולומד תדיר, נקרא תורתו אומנתו”.

הש”ך (שם ס”ק ז) הביא שלא רק כדי חייו המצומצמים אלא גם כאשר מרוויח וחוסך לצורך הוצאה עתידית שיכולה לבא. ומוסיף שמי שלא מקפיד לחזור לתלמודו מיד אחר עיסוקיו אין להקל ולדון אותו כתורתו אומנותו. ובשו”ת תרומת הדשן (סימן שמב) הגדיר (וכמותו פסק הרמ”א שם):

”כל ת”ח בדורו שיודע לישא וליתן כשורה בד”ת ומבין מדעתו ברוב מקומות בתלמוד ובפרושיו ובפסקי הגאונים, אם תורתו אומנתו כדפי’ האשירי לעיל אפילו לא נסמך לישוב בראש לדון ולהורות”.

אם הפטור הוא בעסקי ממון או גם בנפשות והאם שייך היום דין נטירותא

הנה ראינו שהפטור לת”ח הוא מצד שהם אינם צריכים שמירה כיוון שהתורה שומרת עליהם. וכתב הרב ציץ אליעזר (ח”ב סימן כה) שסתימת הפוסקים מלמדת שמדובר בין בדיני נפשות ובין בדיני נזיקין וז”ל:

”ומשמע מפשטות לשונו (שו”ת הרא”ש לעיל) דפטורין כל עיקר אפילו ממה שצריכים לשמור לצרכי נפשות, וכן מוכח נמי מדברי הרמב”ם שכותב שכל הדברים שצריכין לשמירת העיר אין ת”ח צריכין שמירה שהתורה שומרתן, וכן בחו”מ. והסברא נמי מוכחת כן שפטורים בכל האופנים, דהא הרי הטעם שפטורים הוא מפני שת”ח לא צריכי נטירותא ותורתן משמרתן כמבואר בגמ’ וברמב”ם ושו”ע שם וכן ביר”ד, ואם משמרתן שלא יזקו בממון. הרי מכ”ש שמשמרתן של יזקו בנפשן”.

אך לכאורה יש להקשות על סברא זו שני קושיות: ראשית בגמרא (ב"ק ס.) איתא:

"אר"ש בר נחמני א"ר יונתן: אין פורענות באה לעולם אלא בזמן שהרשעים בעולם, ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה, שנאמר: כי תצא אש ומצאה קוצים, אימתי אש יוצאה? בזמן שקוצים מצוין לה; ואינה מתחלת אלא מן הצדיקים תחלה, שנאמר: ונאכל גדיש ואכל גדיש לא נאמר אלא ונאכל גדיש, שנאכל גדיש כבר. תאני רב יוסף, מאי דכתיב: ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר? כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיקים לרשעים; ולא עוד, אלא שמתחיל מן הצדיקים תחלה, שנאמר: והכרתי ממך צדיק ורשע".

ולפי זה כלל לא ברור שיש לת"ח שמירה על נפשותיהם מצד תורתם כשמגיעה פורענות אלא אדרבא, עלולים להיפגע ראשונים. ובנוסף, כל הפטור של ת"ח הוא מתשלום (או עמידתם בעצמם שאז זה כזמן עבודה), ולכן ברור שאם כספו נשמר אין הוא צריך לשמור גם על כספם של שאר בני העיר. אולם אם מדובר בנפשות הייתכן לומר שת"ח לא צריך לשמור על נפשות בני עירו? הרי לא כתוב שהתורה שומרת על כל בני העיר אלא רק עליו "רבנן לא בעי נטירותא" אך תורתם לא שומרת על בני עירם.

ועוד בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תשנב) נשאל על מחלוקת שהייתה בירושלים בין החכמים לבעלי בתים על תשלום השמירה. וכתב שהפטור של החכמים הוא:

"היכא שהמלך או שר העיר מצוה להניח שומרים בכל שכונה ושכונה או שיצאו הם בעצמם לשמור כל אחד ואחד לילו בכי האי גוונא החכמים פטורים דלא בעו נטירותא ופורעין הבעלי בתים עליהם ואם צריכין לשמור בעצמם יצאו הם ולא החכמים דרבנן לאו בני מיפק באכלוסא נינהו א"נ שאין המלך מצוה ולא כופה אותם ובני העיר צריכים לשכור שומרים החכמים פטורים כדכתיבנא".

אבל כאשר גם החכמים מודים שצריך שמירה, הרי שהם מודים שאין עליהם שמירה ולכן גם הם חייבים. ואף מוסיף שהוא מסופק אם יש בדור שלו משהו שלא צריך שמירה. וחתם דבריו שכאשר יש ספק נפשות "אין ראוי שיהיה בדבר התרשלות". עכת"ד. ומכלל דבריו למדנו שבספק נפשות ראוי להחמיר ולשתף גם ת"ח, ובעיקר כאשר הם מודים שהם גם כן צריכים שמירה.

אין פטור על שעת הלחימה עצמה

ודאי שאין הפטור האמור חל על שעת הלחימה עצמה, אלא רק על הכנת המגננה. כאשר יש התקדמות של האויב לעבר העיר והשומר מתריע, או שיש פלישה של האויב לתוככי העיר ממש - גם הת"ח חייבים. כל הסוגיה עוסקת בהכנת המגננה ולא, בהגנה עצמה בשעת תקיפה. ועירובין (מה.) שמצילים וחוזרים בכלי זיין ומחללים את השבת – ברור שהת"ח שלומדים את הסוגיות האלו צריכים להיות בראש העם ולשמש דוגמא לקיום המצווה הזו בשבת! וכן משמע מהדרשה המובאת בסוף הסוגיה שם :

"דרש רבי דוסתאי דמן בירי: מאי דכתיב ויגדו לדוד לאמר הנה פלשתים נלחמים בקעילה והמה שסים את הגרנות. תנא: קעילה עיר הסמוכה לספר היתה, והם לא באו אלא על עסקי תבן וקש. דכתיב והמה שסים את הגרנות, וכתיב וישאל דוד בה' לאמר האלך והכיתי בפלשתים האלה ויאמר ה' אל דוד לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה. מאי קמבעיא ליה? אילימא אי שרי אי אסור - הרי בית דינו של שמואל הרמתי קיים. אלא: אי מצלח אי לא מצלח. דיקא נמי, דכתיב לך והכית בפלשתים והושעת את קעילה, שמע מינה".

דוד המלך ודאי ת"ח הוא שהתורה משמרתו וכדי לדעת את ההלכה היה צריך את בית דינו של שמואל הרמתי.

וכן ראיתי שהנצי"ב מבאר בכמה מקומות (העמק דבר דברים לג, כג, בראשית מט, י ועוד) שבמלחמת ברק ודבורה, עיקר מעוז התורה היה אצל שבטי זבולון ונפתלי ולכן הם אלו שנצטוו לצאת למלחמה הואיל וכח התורה מעניק הגנה מהאויבים דווקא בתוך הלחימה.

כבודה של ארץ ישראל

מאמר לפורים

במגילה חלקו כבוד לארץ ישראל

מובא בירושלמי (מגילה פ"א ה"א):

"כרכים המוקפין חומה מימות יהושע בן נון קורין בחמשה עשר רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים ותלו אותה מימות יהושע בן נון".

ופירש הרמב"ם (פיהמ"ש מגילה פ"א מ"א):

"והטעם שתלו את הדבר בכרכים המוקפין חומה, כמו שביארו בירושלמי, והוא אמרם חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים ותלו אותה במימות יהושע בן נון. ואנשי שושן קורין אותה ביום חמשה עשר אף על פי שהיא חדשה כיון שעיקר הנס נעשה בה ומפורש במגלה ונח בחמשה עשר ב'".

מדוע דווקא יהושע בן נון

ולכאורה היה צריך להגדיר מימות משה רבנו ולא מימות יהושע וכן מעלה הרא"ש (תוספות הרא"ש מגילה ב:):

"ל"ף פרזי פרזי. ומגזירה שוה דפרזי פרזי מוכח דבעינן להיות מוקפים מימות יהושע ו' נון, והוה מצי למימר מימות משה רבינו ע"ה דקרא דמלבד ערי הפרזי כתיב במשה רבינו ע"ה בערבות מואב, אלא משום דעיקר ארץ ישראל יהושע כבשה וקדשה להכי נקרא עליה".

והמאירי (שם) הוסיף:

”ואף על פי שמקרא זה במשה כתיב והיה לנו לומר מימות משה אעפ”כ תלו הדבר ביהושע שהוא עיקר כיבושה של ארץ ישראל ויש שפירשו הטעם מצד **שנלחם יהושע עם עמלק** שהיה המן מזרעו וממה שמצאו בהגדה זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע מה נשתנית מצוה זו שנאמרה בלשון זה יותר משאר מצות **כשהתחיל יהושע במלחמת עמלק היה מחזור להיותה מסתיימת על ידו** אמר הקדוש ברוך הוא למשה אמור לו כשיגיע זמנו של עמלק לימחות מלפני יהא הוא נזכר עליה”.

הרמב”ם (הלכות מגילה פ”א ה”ה) כותב :

”שושן הבירה אף על פי שלא היתה מוקפת חומה בימי יהושע בן נון קוראין בחמשה עשר שבה היה הנס שנאמר ונוח בחמשה עשר בו, ולמה תלו הדבר בימי יהושע כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל שהיתה חרבה באותו הזמן, **כדי שיהיו קוראין כבני שושן ויחשבו כאילו הן כרכין המוקפין חומה אף על פי שהן עתה חרבין הואיל והיו מוקפין בימי יהושע ויהיה זכרון לארץ ישראל בנס זה**”.

ומשמע מדבריו שהכבוד לארץ הוא שזוכרים אותה, וזה התחיל מיהושע בן נון, שהרי משה לא נכנס לארץ.

הבית יוסף (אורח חיים סימן תרפח) חידד בשם הר”ן :

”והר”ן כתב ואם תאמר כיון דאמרינן דכרך שישב ולבסוף הוקף נדון ככפר עיר המוקפת מימות יהושע בן נון היאך קורין בארץ ישראל בט”ו ניוחש דילמא ישב ולבסוף הוקף יש לומר **דישיבת הגויים אינה ישיבה** ונמצא שבשעה שכבשה יהושע היה בה חומה ולא ישבה עד שנתיישבו בה ישראל”.

יהושע מלמד ערכה של ארץ ישראל
נראה להציע סיבה נוספת מדוע דווקא יהושע הוא כבודה של ארץ ישראל הנה
בנדרים (כב:) מובא:

”אמר רב אדא ברבי חנינא: אלמלא חטאו ישראל - לא ניתן להם אלא
חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, שערכה של ארץ ישראל הוא”.

מיהושע לומדים את השבח של ארץ ישראל ואת הקשר שלנו איתה. הנה במלחמת
יריחו (יהושע פרק ו פס' ה ופס' כ) יש ציווי וביצוע של הצבא:

”וְהָיָה בְּמִשְׁךְ בְּקֶרֶן הַיּוֹבֵל כְּשִׁמְעֶכֶם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר יִרְעוּ כָּל הָעָם תְּרוּעָה
גְּדוֹלָה וְנִפְלָא חוֹמַת הָעִיר תַּחֲתֶיהָ וְעָלוּ הָעָם אִישׁ נִגְדּוֹ:” וְיָרַע הָעָם
וַיִּתְקְעוּ בַּשִּׁפְרוֹת וַיְהִי כְשִׁמְעַת הָעָם אֶת קוֹל הַשּׁוֹפָר וַיִּרְעוּ הָעָם תְּרוּעָה
גְּדוֹלָה וַתִּפֹּל הַחוֹמָה תַּחֲתֶיהָ וַיַּעַל הָעָם הָעִירָה אִישׁ נִגְדּוֹ וַיִּלְכְּדוּ אֶת הָעִיר”.

חז”ל (במדבר רבה בהעלותך פרשה טו) מסבירים שיריחו הייתה המפתח לא”י:

”יהושע תלמידו של משה כשבא להילחם ביריחו נתכנסו ליריחו שבע
אומות שנאמר ותעברו את הירדן ותבאו אל יריחו וילחמו בכם בעלי
יריחו האמורי והפריזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי והיבوسی ואתן אותם
בידכם וכי שבע אומות היו בעלי יריחו? אמר רבי שמואל בר נחמני יריחו
נגרא של ארץ ישראל אם נכבשה יריחו מיד כל הארץ נכבשת לפיכך
נתכנסו לתוכה שבע אומות”.

ומתוך הכיבוש לומדים את הברכה כמו שכתוב בברכות (נד):

”ו(הרואה) חומת יריחו שנבלעה (צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום) -
וחומת יריחו נבלעה? והא נפלה! שנאמר: ויהי כשמע העם את קול
השופר ויריעו העם תרועה גדולה, ותפל החומה תחתיה! - כיון דפותיה
ורומה כי הדדי נינהו, משום הכי אבלעה בלועי”.

כלומר מכיוון שהרוחב והגובה של החומה היו באותה מידה, החומה לא יכלה לקרוס ולכן פשוט נבלעה באדמה. זה היה הנס הראשון שסייע בכיבוש ארץ ישראל, ובעצם הקב"ה עשה את הנס דרך ארץ ישראל עצמה. הרי החומה נבלעה בתוך אדמת ארץ ישראל. והנה הכיבוש והשבח עולים כאן בקנה אחד.

מצינו עוד שיהושע כובש עיר והיא מקבלת כמה שמות, וזה מראה את שבחת של הארץ כמו שמובא במדרש (ספרי זוטא פרק כז פסקה יב):

"ודנה וקרית סנה היא דביר. ובמקום אחר הוא אומר: ושם דביר לפנים קרית ספר. נמצאת קרויה ארבעה שמות דנה, וקרית ספר, ודביר, וספר. וכי מה צורך לכל באי העולם לכל כך אלא שהיו ארבע מלכיות מתכתשות עליו זאת אומרת תקרא לשמי וזאת אומרת תקרא לשמי והלא דברים קל וחומר ומה פסולת ארץ ישראל ארבע מלכיות מתכתשות עליו קל וחומר לשבחה של ארץ ישראל".

ארץ ישראל דורשת יחס

אפשר להעמיק ולהבין את הקשר מהירושלמי (תענית פ"ד ה"ה):

"אמר רבי יוחנן מגבת ועד אנטיפריס ששים ריבוא עיירות היו הקטנה שבהן היא היתה בית שמש דכתיב בה ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' וגו' ואילו מרוח אחת היו אין את מבצע לה קניי לא נסייה אמר רבי חנינה קפצה לה ארץ ישראל אמר רבי זעירה בוא וראה מה חציפה היא ארץ ישראל שהיא עושה פירות מפני מה היא עושה פירות תרין אמורין חד אמר מפני שמזבלין אותה וחורנה אמר מפני שהופכין את עפרה עובדא הוה בחד דהוה קאים זרע בהדא בקעת ארבל וכבש ידיה ונפק עפרה יקידא ואוקיד זרעא".

כלומר בית שמש הייתה העיר הקטנה מבין ששים ריבוא עיירות וצד אחד שלה היה בו חמשים אלף איש. ואם תנסה להעמיד מספר זה בקני סוף בארץ לא תצליח! אמר רבי חנינה שארץ ישראל קפצה – כלומר היא כווצה את עצמה, בזמן

שישראל היו בגלות. על זה אמר רבי זעירה שארץ ישראל היא חצופה כי היא עושה פירות. כשארץ ישראל מביאה פירות זה סימן לגאולה. ארץ ישראל מביאה פירות, למרות ששרפו אותה והיא עברה כל כך הרבה חורבנות. האמוראים נחלקו מדוע היא מצליחה להצמיח. אחד אמר משום שמוזבלים אותה והשני אומר משום שהופכים את עפרה. באופן פשוט נראה שהזיבול והפיכה האדמה הם פעולות שמחליפות ומשבחות את הקרקע. אבל בעומק זה אומר שארץ ישראל רוצה שיעבדו בה, שיתייחסו אליה. היא כביכול חוצפנית כי היא דורשת את גאולתה מבעליה. ולימדנו רשב"י (ברכות ה.) :

"תניא, רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על - ידי יסורין. אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא".

הקשר בין ישראל לארץ ישראל, זה קשר של בעל ואישה. לכן אומר הנביא (ישעיהו פרק סב פס' ד-ה) :

"לא יאמר לך עוד עזובה ולאֶרֶץ לא יאמר עוד שְׁמָמָה כי לך יקרא חֶפְצִי בָּהּ ולאֶרֶץ בְּעוֹלָהּ כי חֶפֶץ ה' בָּךְ וְאֶרֶץ תִּבְעַל: כי יִבְעַל בְּחֹר בְּתוֹלָהּ יִבְעֹלוּךְ בְּנֵיךָ וּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל כָּלָה יִשִּׁישׁ עֲלֶיךָ אֶלְהֵיךָ".

והסביר האלשיך (הושע פרק ב פס' יח) :

"אמר הנביא הנה לעתיד בתחלה כאשר יבעל בחור בתולה, כלומר שלא בבחינת אישות רק לתאות בחור לבעול בתולה, שהוא על בחינת הנאה יבעלוך בניך, אך אנכי ה' לא כן, כי אם כמשוש חתן על כלה שהוא על בחינת חתונה שהוא של אישות, שהוא על הדבקות העצמי רוחא ברוחא ישיש עליך אלקיך".

וכן אומר המלבי"ם (ירמיהו פרק לא פס' כא) :

”המליצה תצייר את המדינה כנקבה, ואת העם היושב עליה כזכר הבועל אותה, כמ”ש כי יבעל בחור בתולה יבעלך בניך, וכמו שמנהג העולם שהאיש יחזור ויסובב לבקש את האשה ולא בהפך, כן ישתדלו העם לכבוש את הארץ שירצו לשבת עליה ע”י כיבוש ומלחמה”.

ובמקום אחר (ישעיהו פרק סב פס’ ה):

”שלא תהיה שיבת ישראל לארצם דומה כשבים אל ארץ שהיתה שממה פעם אחד, עד שידמו במשלם כמי שהיה לו אשה וגרשה ושב לקחתה, שהוא אינו בחור והיא אינה בתולה, רק ידמו כבחור הבועל בתולה, כי הארץ תדמה בטובה ויפיה כאילו לא היתה חרבה מעולם, והם ידמו בשלותם כאילו לא גלו מעולם. ונגד מ”ש כי חפץ ה’ בך, אומר שלא תדמה החזרת ה’ אליך, כשב אל עם שכעס עליהם פעם א’, עד שידמה במשלו כמחזיר גרושתו, שאין אהבה שלמה ואין עושים משוש וריקוד ושמחה בפרהסיא, רק כמשוש חתן על כלה שלא בא עליה מעולם, ולא כעס עליה מימיו, כן ישיש עליך אלהיך כי יכרות להם ברית חדשה ולא תזכרנה הצרות הראשונות”.

אפשר על פי זה להסביר את הטעם מדוע לא אומרים הלל בפורים. הנה במגילה (יד.):

”אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה: ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה - ממיתה לחיים לא כל שכן? - אי הכי הלל נמי נימא! - לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ. - יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ, היכי אמרינן שירה? - כדתניא: עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל ארצות לומר שירה. משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה. רב נחמן אמר: קרייתא זו הלילא, רבא אמר: בשלמא התם הללו עבדי ה’ - ולא עבדי פרעה, אלא הכא - הללו עבדי ה’ ולא עבדי אחשוורוש? אכתי עבדי אחשוורוש אנן”.

מה מיוחד בארץ ישראל על פני כל שאר הארצות? ארץ ישראל נקנית בהליכה עליה, בזה שנלחמים עליה. אפילו הטיול בארץ מקשר אותך באופן אחר. אפשר לטייל בחו"ל ולהגיד איזה יופי ומה רבו מעשיך ה'! אבל בארץ זה מעבר לזה. יש רומנטיקה אלוהית ששוררת כאן ומחברת אותנו באהבה אין קץ לארצנו ולאלוהינו. לכן רק בארץ ישראל אפשר באמת לומר שירה – הלל. ובאמת זה הכבוד הגדול יותר של ארץ ישראל שעל נס שלא קרה בה לא אומרים הלל. כי אכתי עבדי אחשוורוש אן. ולכן פורים מגלה לנו על דרך השלילה מהי הגאולה האמתית ולמה אנו מצפים. ומה שחשוב באמת בגלות זה לא זה שנצלנו, זה ברור! הקב"ה שומר עלינו. אבל מה שחשוב יותר זה שאנחנו שומרים על כבודה של ארצנו, האישה שלנו גם במצבים קשים. קל וחומר כשאנו גאולים.

ידיו של משה עושות... תוסמ"ם

ידועה המשנה המסיימת את מסכת ראש השנה :

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל" - וכי ידיו של משה עושות מלחמה, או שוברות מלחמה? אלא לומר לך - כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה, ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים. ואם לאו, היו נופלין".

נשאל כמה שאלות תם: מתי בדיוק באמצע המלחמה ללוחמים יש זמן להסתכל למעלה? ובכלל, המשנה אומרת שהם מסתכלים כלפי מעלה, ולא לידיו של משה (הרי לא בגלל שידיו של משה גבוהות ישראל צריכים להסתכל למעלה, אלא משום שהוא עומד על גבעה).

נתבונן בפסוקים על מנת לדייק מה אירע במלחמת עמלק:

"וַיָּבֹא עֲמֶלֶק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְיָדָם: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הַלָּחֶם בְּעֲמֶלֶק מִחֹר אֹנְכֵי נֹצֵב עַל רֹאשׁ הַגְּבָעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּיָדִי: וַיַּעַשׂ יְהוָה כְּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהַלָּחֶם בְּעֲמֶלֶק וּמִטָּה אֶהְרֹן וְחֹר עָלוּ רֹאשׁ הַגְּבָעָה: וְהָיָה כְּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל וְכָאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמֶלֶק: וַיְדִי מֹשֶׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ אֲבָן וַיִּשְׁלֹמוּ תַחְתֵּי וַיִּשָּׁב עָלֶיהָ וְאֶהְרֹן וְחֹר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזָּה אֶחָד וּמִזָּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אָמוֹנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ: וַיַּחֲלֵשׂ יְהוָה אֶת עֲמֶלֶק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי תָרַב".

משה אומר ליהושע שהוא יעמוד ביום שלמחרת על ראש הגבעה, מה שאומר שיהושע צריך להילחם לבד כל הלילה! אם כן, היכן היו ידיו של משה במערכה הלילית? אהרן וחור לכאורה מצאו פתרון טכני, הם הושיבו את משה, אחזו בידיו למעלה וכך לכאורה תמיד גברו ישראל! אם כן מדוע תלו זאת חכמים במבטם של

ישראל כלפי מעלה? הרי זה היה תלוי בכחם של אהרן וחור שהצליחו להחזיק את ידיו.

ועוד, מה הפירוש שהיו ידיו של משה "אמונה"? לכאורה הם היו הרבה יותר מאמונה, הם היו "נשק שובר שוויון"! בנוסף, מה הכוונה שיהושע החליש את עמלק לפי חרב? הרי כבר אמרנו שגברו ישראל! ואין לומר שזה אותו דבר, שכן התורה הייתה צריכה להשתמש באותו ניב.

עלינו להגדיר לעצמנו את המושגים. מה פירוש הדבר שצד אחד גובר על משנהו במלחמה? האם זה שהרג יותר חיילים? או שמא מי שכבש את השטח ממשנהו? או מי שנסו מפניו?

התשובה היא שזה תלוי על מה נלחמים. כשנלחמים על שטח, אז גם אם אבדו הרבה חיילים בדרך, הרי שהשטח נכבש, וממילא הנצחון נמצא אצל הכובשים. אם המלחמה היא הגנה, אז מי שסופג פחות אבדות הוא המנצח וכן הלאה.

המלחמה בעמלק, היא מלחמה על מלכות ישראל בשלמותה, ועל הערכים אותה היא מייצגת. היעד של עמלק זה להרוג את משה, אהרן, וחור - הצמרת המדינית. אלא שטקטית הם פועלים בשיטה של "זינוב הנחשלים". לכן משה לא יוצא אל הקרב, הוא מגיע באיגוף, כדי לעמוד על הגבעה (לפי זה הוא עומד מאחרי עמלק ולכן ישראל מרימים עיניהם למעלה ורואים אותו, ולא מסתכלים אחורה).

תפקידו בכח, להראות לעמלק שידי משה שהם אמונת ישראל, הנתמכים באהרן וחור המסמלים את הכהונה והמלכות בארץ ישראל. עומדים על גבעה ומחוברים לשמים. כל זמן שישראל משעבדים ליבם לקב"ה, ונלחמים למען המטרה הזאת של כניסתם לארץ, הם גוברים כלומר נחשבים מנצחים. אולם כשאין הדבר כן, באופן מיידי עמלק גוברים, כי זה בדיוק מה שהם רוצים להשיג. אע"פ שיהושע מחליש אותם, זה רק "לפי חרב". אנו יכולים להיות בעלי יתרון צבאי ניכר על אויבנו אבל נחשב כמנצחים רק כאשר האמונה שבידי משה הנתמכת בבית מקדש וארץ ישראל שלמה, תהיה בראשנו בעת קרב.

ייתכן שמשה רבנו מסמן לישראל או לפחות ליהושע את סימני הקרב המוסכמים, הם רואים לפי המערכה בקרב מה מצב שהניצחון שלהם כשמשה מצליח להרים ידיו ולבשר שעם ישראל ממשיך בדרכו. סביר להניח שהסימנים האלה סוכמו מראש ולכן משה שם אותם לפני כן באזני יהושע.

פק"ל סוכה

יש לעמוד על הלכות הסוכה, ולנסות להבין מה הם באים לבטא. מוטלת עלינו החובה לעסוק בהבנת עומק טעמי המצוות ועם זאת לדעת שאין לפירושונו בלעדיות. ננסה בע"ה לתת טעם היסטורי להלכות הסוכה.

להצגת הדברים נתחיל בגדלה המינימאלי של הסוכה – גובהה 10 ט' ותוכה 7*7 ט' (שו"ע או"ח סי' תרלג, ח ותרלד, א). שטח יחסית קטן בשביל משפחה החוגגת חג!. נראה שהסוכה הייתה האהל הצבאי הישן, וכמו שאומר אוריה החתי לדוד (שמואל ב' יא, יא) כשמסרב לשוב לביתו כשכל הלוחמים בשטח:

”וַיֹּאמֶר אֹרֶיָה אֶל דָּוִד הָאָרוֹן וַיְהוּדָה וַיִּשְׁבִּים בְּסֻכּוֹת וְאֲדָנִי יוֹאֵב וְעִבְדֵי אֲדָנִי עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה חָנִים”.

וכן בקרב בין אחאב לבן הדד (מלכים א' כ, יב/טז), החלטות הדרג הבכיר התקבלו בסוכות:

”וַיְהִי כְשָׁמַע אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְהוּא שָׁתָה הוּא וְהַמְּלָכִים בְּסֻכּוֹת וַיֹּאמֶר אֶל עִבְדָיו שִׁימוּ וַיִּשְׁמְעוּ עַל הָעִיר... וַיֵּצְאוּ בְּצִהָרִים וּבֵן הַדָּד שָׁתָה שְׁכֹר בְּסֻכּוֹת הוּא וְהַמְּלָכִים שְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם מֶלֶךְ עִזָּר אֹתוֹ”.

בימי שיבת ציון (נחמיה ח, יז) מופיעה תופעה מוזרה:

”וַיַּעֲשׂוּ כָל הַקָּהָל הַשְּׁבִיִּים מִן הַשְּׁבִי סֻכּוֹת וַיֵּשְׁבוּ בְּסֻכּוֹת כִּי לֹא עָשׂוּ מִיָּמֵי יִשׁוּעַ בֶּן נֹון כֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַהוּא וַתְּהִי שִׂמְחָה גְדוֹלָה מְאֹד”.

מימות יהושע בן נון לא עשו סוכות? אמנם חז"ל (ערכין לב:): מסיבים את הפסי על קדוש ארץ ישראל שהיה בימי יהושע (קדושה ראשונה) וקדוש א"י שהיה בימי עזרא (קדושה שניה), אך עדיין אין מקרא יוצא מידי פשוטו!

בישעיהו (א, ח) כתוב:

”וְנִוְתַרְהָ בֵּת צִיּוֹן כְּסִפְהָ בְּכַרְם כְּמִלּוֹנָהּ בְּמִקְשָׁהּ כְּעִיר נְצוּרָה”.

ופירש רש"י בשם התרגום יונתן (ד"ה כעיר נצורה) :

”כעיר שצרו עליה ועושים סוכות סביב לה להסתתר שם החיילות וכשמסתלקים מעליה מניחין אותם והולכין”.

נראה בפשטות שהסוכה שימשה את הלוחמים של יהושע שכבשו את ארץ ישראל. ממילא מובן מדוע גודל הסוכה כ"כ קטן – הוא משמש למסתור ומחסה ללוחמים. ועוד שהוא מהווה הסוואה טובה בשטח. נראה כמה מההלכות של הסוכה וכיצד הם מתיישבות עם הדברים :

הסכך צריך להיות מדבר הצומח מהארץ (שו"ע או"ח סי' תרכט), כדי להוות הסוואה טובה. וכן הוא צריך להיות תלוש מהארץ, כדי לאפשר ניידות. כל דבר המקבל טומאה היה עלול לחשוף את הכח שכן זה לא חלק מהנוף הטבעי, דבר המעורר את חשדו של האויב. מכאן אפשר להבין מדוע אין עושים סוכה תחת האילן או גג (שם סי' תרכז) שכן האילן הסמוך למסתור מהווה פרט נוף בודד שהוא אחד מגורמי הגילוי שיש להיזהר מהם.

הלכה מעניינת היא תקנת חכמים לא לשים סכך שריחו רע מחשש לבריחה של האדם מהסוכה (תרכט, יד). אכן חכם עיניו בראשו, ולא שם לעצמו הסוואה שלא תאפשר לו שהות ארוכה (אורך נשימה בשפה המקצועית) במסתור. וכעין זה דין דירה סרוחה (ג:) שנאסרה, והדוגמא לה היא כשקצוות הסכך יורדים לסוכה וטופחים על פניו של היושב בה. בצורה כזו ודאי שהחייל לא מסוגל להתרכז.

בדיני דפנות הסוכה גם ניתן למצוא כמה מרכיבים: שני דפנות שביניהם מפולש, עושה דופן נוספת שאינה צריכה להגיע עד הסוף אלא מספיק שהיא ארבעה טפחים ומשהו – נראה שבנייה זו הייתה לקשתים שהיו זקוקים מאחור לפתח מילוט לשם שיפור העמדה וחילוץ. ומלפנים היו זקוקים לחרך ירי שהמורים בקשת (צלפים) של האויב לא יוכלו לצלוף בהם.

כמו"כ הסכמת הראשונים (ראה ריטב"א ד. ורא"ש פ"א סי' ה) שצריך שהמחיצות של הסוכה יהיו מחיצות ממש ולא צורת הפתח או שרואים את המחיצות כאילו הם מוגבהות – שכן צריך שהמוצב יהיה איתן ומוסתר. ואף לשיטת הגאונים והרמב"ם (ד, טו וראה במ"מ שם) שאומרים שהמחיצות נראות כעולות כאשר הסוכה נמצאת על שפת הגג. משמע שזה לאחר שכבשו שטח בנוי (אחרת מנין הבנין) וזה על סמך שהמחיצות של הבנין שמתחת אכן ניכרות. כשאתה נמצא בנקודת משלט בתוך עיר של האויב אתה זקוק לתצפית רחבה על השטח, וסביר להניח שאתה מוגן בזכות חבריך שכבשו את הבתים מסביב.

הלכה תמוהה היא שבע"ח או אדם יכולים לשמש כדופן לסוכה (שו"ע תרל, יא-יב). ייתכן והלוחמים היו צריכים להילחם מהמוצבים תוך שמירה על שבי ומלקוח, ופעמים אף השתמשו בהם בתור מחסה (אולי נוהל שכן קדום?). או שמא ייתכן וניצלו בע"ח לשם התקיפה, והמפעיל שלהם היה מוציא אותם מתוך מסתור.

עוד הלכה ידועה שצל הסוכה יהיה רב מחמתה (סוכה פ"א מ"א). פשוט לכל לוחם שעליו להיות מוסווה. ולשם כך עליו להיות מכוסה כולו. מצד שני (תרלא, ג) "דרך הסיכון להיות קל כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים" – כלומר יש צורך בכיסוי, אך כדי לנווט באמצעות הכוכבים יש לסכך בצורה קלה. לעתים הסוכה לא מספיקה כדי ליצור מחסה, והיה צריך להשתמש בשוחה לשם הגנה, דבר זה מסביר את ההלכה (תרלג, י) על סוכה נמוכה מ10 ט' שחפר בה בור מתחת כדי להשלים אותה לעשרה.

כמו"כ ניתן להבין את דין דופן עקומה ע"פ הסברם של הראשונים (סוכה ד. ראה ברא"ש ובריטב"א) שפעמים שהסכך נופל, ומחשיבים אותו לחלק מהדופן. גם העמדה שבנה החייל סביר להניח שנהרסה לו, שכן זוהי בנייה המנסה להדמות לשטח, ומטבע הדברים תוך כדי לחץ וזריזות קורה שהסכך נופל ומוטה ועדיין נשארים בעמדה.

לחזוק דברינו, נתלה באילן גדול - הרוקח (סוכה סימן ריט) שנותן טעם לחג הסוכות שבו כבשו ישראל את ממלכת סיחון ועוג. כלומר הסוכות הללו כבר שמשו את הצבא הישראלי בדרכו לכיבוש הארץ המבטחת. ולזה רמז ר' נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן תורה מח¹⁹) שהסוכה היא עיקר "כח מעשיו" שעל ידה קונים את ארץ ישראל.

¹⁹ נביא כאן חלק מדברי קדשו והסבר קצר לרעיון המובא בהם: "על אשר מעלתם בי וכו' במי מריבת קדש מדבר ציון וכו' - ציירי זה בחינת וייצר: צירה לטב צירה לביש וצירה לשקר וצירה לענש ובברכות (סא). בחינת דין ורחמים וזה בחינת בינה, ששם נוצר הולד, כמו שכתוב: "כי אם לבינה תקרא" ושם שני בחינות חסד ודין, כי משם דינן מתערין והיא בחינת סכה, כמו שכתוב: "תסכני בבטן אמי" והיא בחינת כח התפלה מה שמתפללין בכח, "כל עצמותי תאמרנה" וכו' והוא בחינת סכה, כמו שכתוב: "בגידים ועצמות תסוכני" כי כח שאדם מכניס בתבות, הם כ"ח אתון דעבדא דבראשית, שבהם נברא העולם מקבלין כח מכ"ח אתון אלו והדבורים שאדם מדבר בכח, הם עצמן הדבורים של הקב"ה: "ואשים דברי בפיד" כי הם עצמם דבר ה', והם "כח מעשיו" והמאמרות שבהם נברא העולם, הם בחינת חסד, כמו שכתוב: "כי אמרתי עולם חסד בנה" והחסד הוא בחינת סכה, בחינת חבוק וזה "ואשים דברי בפיד", אזי "ובצל ידי כסיתיד" שהיא בחינת סכה שהיא בחינת צל יד, חבוק יד ימין. אבל הדבורים שאינם דבורים קדושים אזי גורם שנתעורר סכת נוצרים, סכת ע"ז כמו שכתוב: "אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר" שהוא חבוק דסטרך אחרא וזה פרוש: "תצפנם בסכה מריב לשונות" כי כשלושונות של ע"ז גוברים, חס ושלום אזי השכינה היא ריב עם קדשא בריך הוא "שמעו הרים ריב" דאיהי ריב על בנהא בגלותא כי בארץ ישראל איהי רבי, שנתהפך אתון רי"ב ונעשה רב"י ועקר ארץ ישראל על ידי כח מעשיו, כמו שכתוב: "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים" אבל כשכח הזה, הינו בחינת סכה נפגם אזי גוברים אמות העולם גובר ימין שקר ונעשה מרב"י רי"ב אזי איהי ריב על בנהא שגלו משלחן אביהם ומארצם יצאו. ובשביל זה סכה, הינו תפלה בכח, היא סגלה לבנים ובשביל זה, תכף אחר סכות שמיני עצרת שהנוקבא עוצרת וקולטת הטפה שלא תפיל כמבאר בפע"ח בפנונות שמיני עצרת וזה בחינת "תסכני בבטן אמי", הינו בחינת סכה נעשה בחינת עבד ובשביל זה "ותתפלל חנה על ה'" שהיא בחינת סכה גם ארץ ישראל סגלה לבנים כמו שאמרו רבותינו ז"ל: "לך לך מארצך", ושם תזכה לבנים וזה מחמת, "שכר פרי הבטן" שכר סכה, בחינת: "תסכני בבטן אמי" כי עקר ארץ ישראל, הוא על ידי כח מעשיו, כמו שכתוב "כח מעשיו וכו' לתת להם נחלת" וכו' וכח הזה הוא בחינת סכה, "כל עצמותי תאמרנה" בחינת: "בגידים ועצמות תסוכני" בחינת "ואשים דברי בפיד ובצל ידי כסיתיד".

הרעיון שעולה מדבריו בקצרה - הגויים רואים את הכרובים המעורים כמער איש ולויות (כאדם המחובק עם אשתו) וחושבים שעם ישראל שיקר להם כל הזמן, שכן זה נראה להם

כהערצה לגילוי עריות והעמדת פסל בתוך המקדש). אלא שהאמת היא שבקדש הקודשים מתגלה אחדות הבורא, הוא מצווה אותנו לבנות לו כרובים שמחובקים כמו אדם שמחבק את אשתו כי כל עוד יש השראת שכינה הדברים הללו מתוקנים. אך כשאין זאת זה נראה כע"ז וג"ע. בארץ ישראל יש אחדות בקדושה וכן בסוכה, המקום כולו מכיל קדושה, ולכן הסוכה נלמדת מהכרובים. שניהם סוככים, מראים את האהבה בין ה' לעמו (ראה סוכה ה.). להשגת הקדושה צריך להשתמש בכח. כח בתפילה, כח של כיבוש וכו'. הכח הזה הוא כח של חסד, קיום העולם. הסוכה נמשלה לבטן של אמה שכן היא רחמים, מלשון רחם, שנותנת זמן לתיקון העולם, עד למצבו האידיאלי. כשח"ו לא משתמשים בכח, אלא חושבים שאין אתערותא דלתתא זה ח"ו סוכה נוצרית בתפיסה, שיש בה ע"ז. כשהערכים לא מאוחדים זו ג"כ ע"ז. וזה משפיל את עמ"י כאישה שראו ערותה, כלומר משפיל את הקשר שלנו עם ה', ועם א"י שהוא כמו בין איש לאישה.

מספרי ברזל להתפקד

מקור האיסור למנות את בני ישראל

היה אפשר לחשוב שמקור האיסור הוא פסוק בספר הושע

בכדי לבחור את הכהן שיתרום את תרומת הדשן במזבח היו משתמשים בגורל. ואיתא ביומא (כב: בתוספת פירוש רש"י)

תנא: הוציאו אצבעותיכם למנין. ונימנינהו לדידהו (רש"י: לגלגלותם)? מסייע ליה לרבי יצחק, דאמר רבי יצחק: אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה, דכתיב ויפקדם בבזק (לשון שבירי חרסים, נטל כל אחד ואחד חרס והשליך לפניו, ומנו החרסים). - מתקיף לה רב אשי: ממאי דהאי בזק לישנא דמיבזק הוא? ודילמא שמא דמתא הוא, כדכתיב וימצאו אדני בזק בבזק? - אלא מהכא, וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים²⁰ (צום לקחת כל אחד טלה מצאן המלך, ובאו למרחב, ונמנו הטלאים). אמר רבי אלעזר: כל המונה את ישראל עובר בלאו, שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד. רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני לאוין שנאמר לא ימד ולא יספר. אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי: כתיב: והיה מספר בני ישראל (אלמא אית להו מנין) כחול הים²¹ וכתיב אשר לא ימד

---

²⁰ גם כאן חלק מהפרשנים (רד"ק מלבי"ם ומצודת ציון) הבינו שיייתכן ומדובר בשם של מקום וצ"ע מה ההכרח של הגמרא.

²¹ בספרי (עקב פיסקא מז) הגרסה יותר מובנת שכן הקושיה היא מהמילים "מספר בני ישראל", ואילו המילים "כחול הים" מחוברים להמשך הפס' "אשר לא ימד ולא יספר". והכי איתא: "הרי הוא אומר והיה מספר בני ישראל, וכתוב כחול הים אשר לא ימד ולא יספר? כשישראל עושים רצונו של מקום - כחול הים אשר לא ימד ולא יספר, ואם לאו - והיה מספר בני ישראל. דבר אחר והיה מספר בני ישראל - זה מספר שמים. כחול הים - זה מספר אדם". אמנם המהרש"א (על אתר ד"ה כחול הים) גרס שהקושיה היא מכך שהפסוק אומר שיש מספר לחול הים וחוזר ואומר על חול הים "אשר לא יספר" ודקדק מהפסוק בתורה (בראשית לב, יג) "ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב" שאכן יש מספר לחול הים אך יש מגבלה טכנית לספור אותו, מה שאין לקב"ה. ומסיק

ולא יספר! לא קשיא: כאן - בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן - בזמן שאין עושין רצונו של מקום. רבי אמר משום אבא יוסי בן דוסתאי: לא קשיא; כאן - בידי אדם, כאן - בידי שמים. אמר רב נהילאי בר אידי אמר שמואל: כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור - מתעשר²². מעיקרא כתיב ויפקדם בבזק ולבסוף כתיב ויפקדם בטלאים. - ודילמא מדידהו? - אם כן מאי רבותא דמילתא?²³ ע"כ.

דחיה שמקור האיסור הוא בנביא הושע

ויש להקשות כיצד הבינו רבי אלעזר ורב נחמן בר יצחק שהפסוק בהושע מלמד שיש לאו. לכאורה פשט הפסוקים הוא שאי אפשר יהיה למדוד ולספור את בני ישראל כשם שאי אפשר לספור את החול של הים, ולא שיש איסור בכך. ועוד הרי אם מקור האיסור הוא בנביא הושע כיצד כבר שאול הקפיד על כך הרי שמחויב שיש מקור קדום יותר לכך.

והסביר המהרש"א (ד"ה עובר בלאו) שמכך שרבי אלעזר ורב נחמן בר יצחק לא למדו זאת מהפסוק "ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב" שמופיע בתורה והחליטו ללמוד מפסוק בנביא, משמע שהבינו שכשבתורה מופיעה המילה "מרוב" זה מעיד שהכוונה היא שיש בעיה טכנית לספור. אך בנביא שמילה זו לא קיימת, משמע שיש איסור.

מכך שהמילים "לא ימד ולא יספר" ג"כ אינם איסור אלא הסבר המציאות שא"א למוד או לספור את חול הים.

²² וכעין זה במדרש (שמואל יח, ב) וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים וגו' עד שלא מלך בבזק משמלך בטלאים.

²³ העיר המהרש"א (ד"ה בבזק, א"כ מאי רבותא) שלמסקנת הגמרא מכיוון ש"ויפקדם בטלאים" אינו שם של מקום אז כנראה גם "ויפקדם בבזק" ולכן הלימוד ששאל התעשר תקף למפרע. כלומר מדוע לא מנה אותם בשברי חרסים ומנה אותם בטלאים? אלא ללמד שבסוף התעשר. ויש לציין שהמדרש רבה (במדבר ב, יא) מסביר שעם ישראל הוא שהתעשר ולא שאול. והביא את החרסים והטלאים לפי מצבו הכלכלי באותו זמן: "ויפקדם בטלאים ויפקדם בבזק כד אינון עתירין באילין אמרייה וכד אינון מסכינין בבזקיה" ע"כ.

אך לכאורה עדיין קשה להבין זאת מצד פשט הפסוק בהושע. ובאמת בשו"ת רבי אברהם בן הרמב"ם (סימן לד) השיב:

"כתוב בתורה ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם. וכאשר צוה יתעלה למנותם במדבר עשה הכפרה על זה ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקוד אותם. ובא בפרוש שאיסור מניית ישראל שרשו במה שאמר יתעלה ליעקב אבינו על זרעו אשר לא יספר מרוב".

ונראה שהבין שאין הבדל במשמעות בין הפסוקים. ועדיין נותרנו עם השאלה מה מקור האיסור.

אפשרות שמקור האיסור הוא מהתורה בפרשת כי תשא

ועוד הקשה שם המהרש"א מדוע לא לומדים את האיסור ממשה רבנו שהקב"ה אמר לו לפדות בחצאי שקלים כדי שלא יהיה נגף בבניי. שכן כתוב במפורש (שמות ל,יב):

"כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתַנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַה' בַּפְּקֹד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפְּקֹד אֹתָם".

ועונה המהרש"א שאצל משה היה מדובר במנין לצורך כפרה, והיינו חושבים שרק בדבר שיש בו כפרה צריך למנות בחצאי שקלים. ואצל שאול לא היה מדובר בכפרה אלא לדעת מנין הלוחמים, וכן שזה היה משל שאול ואין אדם מתכפר בדבר שאינו שלו עכת"ד.

ונראה לומר שהאיסור עצמו אכן נלמד מכי תשא וכמו שאומרת הגמרא בברכות שזה דבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו והכי איתא (ברכות סב):

"אם ה' הסיתך בי ירח מנחה" אמר רבי אלעזר: אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד: מסית קרית לי? הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותם, דכתיב כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו וגו'. מיד ויעמד שטן על ישראל, וכתוב ויסת את דוד בהם

לאמר לך מנה את ישראל. וכיון דמנינהו לא שקל מינייהו כופר, דכתיב ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד".

אולם עדיין קשה מדוע הגמרא ביומא בכל זאת לומדת מהפסוק בהושע כאשר לא ברור ממנו שיש איסור, והוא מאוחר מאוד. וכן קשה על הראשונים שלומדים מהפסוק בבראשית שהגמרא לא הביאה אותו ושגם ממנו לא ברור איסור ממש. דא עקא שגם מפרשת כי תשא קשה ללמוד מכיוון שכתוב מהי הצורה הנכונה למנות את ישראל כדי שלא יהיה בהם נגף אך לא נלמד מכאן איסור לא תעשה בדוקא.

נראה שמקור האיסור הוא מעין קבלה ודבר ידוע בעם ישראל

ולכן נראה שיש לדקדק בלשון הגמרא שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו שזהו דבר ידוע ומקובל בעם ישראל שלא מונים אנשים. וכן נראה מדברי הרמב"ם (פהמ"ש יומא ב,א) וז"ל:

"סדר הגרלה זו שהזכיר כך היא, לפי שאסור אצלינו למנות אישי ישראל כלל ואפילו לדבר מצוה, ומעשה דוד המלך ידוע, אבל נמנים כשירצה מי שהוא למנותם בכך שלוקחין מכל אחד מהם משהו, ומונים אותם הדברים".

והציץ אליעזר (ח"י סימן ג קונטרס מנין תושבים פ"א) כתב שזה מעין לאו הבא מכלל עשה היוצא מפרשת כי תשא. שהעשה הוא שכשרוצים למנות את ישראל ימנו אותם ע"י כופר נפש ולא לגולגולתם. אך זה רק מעין לאו הבא מכלל עשה שכן המקור הוא ידיעת עם ישראל שאסור להם למנות את עצמם בדרך רגילה, אחרת יהיה בהם נגף. ועוד הסמיך זאת על דברי הגמרא בסנהדרין (קב.):

"אמר רבי יצחק: אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע ליטרא של עגל הראשון, שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם".

כלומר כל פעם שפוקדים – מונים את עם ישראל זה מזכיר להם את חטא העגל ולכן לפני כל פקידה צריך לתת כופר נפש של בני ישראל עכתי"ד.

ונראה לומר שהסיבה שפרשת שקלים נכתבה לפני חטא העגל זה בכדי להקדים תרופה למכה. והכי איתא במדרש (פסיקתא רבתי איש שלום פיסקא י - כי תשא):

”אמר הקדוש ברוך הוא צפוי לפני שכל מניין שעתידין ישראל להימנות שיש בהם חסרון אלא מה אני עושה הריני מתקן להם רפואה שכל מניין שיהיו נמנים שיהא להם כפרה, ומה היתה כפרתם זה כפרת שקלים מניין ממה שקראו בעניין כי תשא”.

וכך גם מתיישבים יפה דברי רבי אברהם בן הרמב"ם ששורש המצווה כבר אמור בפסוק כלומר זה דבר ידוע בעם ישראל עוד מהבטחת ה' ליעקב שזרעו לא יספר מרוב, כי בספירה יש דבר שפוגע בריבוי.

כך מסביר הרב פערלא מדוע מוני המצוות לא הזכיר לאו זה

וכ"כ הרב פערלא כאשר ביאר מדוע מוני המצוות לא כתבו לאו זה שאין למנות את ישראל וז"ל (ביאור על ספר המצוות לרס"ג לאוין ל"ת רסד רסה):

”אין לנו בכתוב שום משמעות איסור שלא למנות את ישראל. ואין ענין הכתוב אלא להטיל חובה ליתן כל אחד מחצית השקל כשיהיו נמנין. והודיע הכתוב שבכך לא יהיה בהם נגף בפקוד אותם. ומכלל לאו אתה שומע הן. וזו היא כוונת הפסיקתא זותרתא שכתב מכאן שאסור למנות את ישראל בלא כופר. כלומר דכיון דבמנין בלא כופר נפשם הם בסכנת נגף. הרי הוא מביאם בכך לידי סכנה ולכך אסור. אבל בכופר ודאי מותר למנותם. ועכ"פ המנין מצד עצמו לא שמענו בו שום איסור כלל מקרא וכו' דאין לנו בהנך קראי אלא המצוה ליתן מחצית השקל בכל שנה ושנה. וגם בכל פעם שיהיו נמנין. והמצוה תגן עליהם שלא יהא בהם נגף בפקוד אותם ואם לא יתנו יענשו שיהא בהם נגף”.

המקור בהושע הוא אסמכתא בעלמא

נותר לברר שאם המקור הוא ידוע ומקובל בעם ישראל שלא יבואו לידי נגף מדוע נקטה הגמרא ביומא פסוקים כמקור האיסור? והנה הרב פערלא (שם) כתב שזו אסמכתא בעלמא והביא דבריו הצי"א (שם).

ומרן החיד"א (עין זוכר מערכת מ אות כד "מונה") כתב:

"ומה שאמרו שם א"ר אלעזר כל המונה את ישראל עובר בלאו דכתיב אשר לא ימד. רב נחמן בר יצחק אמר בשני לאוין דכתיב אשר לא ימד ולא יספר. נראה דהוא אסמכתא בעלמא".

והביא מהרב חוות יאיר (שו"ת סי' ט) שכתב וז"ל:

"ובלשון רז"ל נמצא טובא המחזיק במחלוקת עובר בלאו והנהנה מצרי עין והשח שיחות חולין והמונה לישראל והעולה מבבל לא"י ומאן דשתי בקרנא דאומנא ובודאי דאין בהם מלקות ואסמכתא נינהו"²⁴.

הצי"א לומד שהאסמכתא באה ללמד שהאיסור חל לא רק על מלך

והצי"א (שם) ביאר שהאמוראים שלמדו את האיסור מהושע באו ללמד שאין האיסור חל רק על מלך שרוצה למנות את כל ישראל אלא על כל אחד וז"ל:

"דאי מקרא דתורה הוי אמינא דהאיסור למנות את ישראל הוא על מלך או מנהיג ישראל דומיא דמשה, דבמלך ישנם בזה טעמים מיוחדים אל החטא הזה של המין, אי משום שיחשוב להיות נושע ברוב חיל, אי משום כי בזה יודע את ידו ואת גבורתו להיות לאל ידו להספיק להם צרכיהם ומזונותיהם ואי משום דיתפאר המלך ברוב העם להיותם גבורי כח פרים ורבים ואנשי מדות וכו' משום הכי באים ר"א ורנב"י להוכיח מדברי קבלה שמדובר בסתמא מאיסור ספירת ישראל שאיסור המנין הוא על כל מי

---

²⁴ וכן הוא במק"א (שו"ת חוות יאיר סימן קסו) שכתב: "רק כענין המחזיק במחלוקת עובר בל"ת והמברך ברכה שאינה צריכה עובר על לא תשא וכהנה רבות"

מישראל שימנה ולא דוקא על מלך או מנהיג, ודבר זה מדויק מאד בדברי ר"א שאומר בלשון כל המונה ישראל, והיינו דר"ל שעובר בלאו כל מי שימנה אותם לרבות אפילו הדיוט. ואולי בשביל זה הסמיכה גם הגמ' בכאן דברי ר"א ורנב"י בכדי להוסיף הסבר על המשנה דמבואר ממנה דאיסור המנין הוא על כל מי שמונה אפי' כהן בפייס ולא דוקא מלך, ודבר זה שהאיסור הוא על כל מי שמונה מוכח ביותר מדברי קבלה שמביאים ר"א ורנב"י".

ונלעני"ד לומר שמכיוון שלא למדו זאת מדוד, היינו משום שהבינו שיואב ג"כ נחשב כמלך לעניין זה משום שבא בשליחותו.

אם האיסור הוא בכל ישראל או רק בחלקם

ועוד כתב שם החיד"א שהסיבה שהגמרא למדה מדברי קבלה ולא מפרשת כי תשא זה משום שיש לחלק בין כשמונה כל ישראל שאז אם מונה בלא דבר אחר עלול להיות נגף לבין כשמונה מקצתם שאז יש בזה עבירה אך לא סכנת נגף. וז"ל:

"והכתוב מיירי בכל ישראל כדכתיב ולא יהיה בהם נגף ונגף הוא דווקא כשימנה כל ישראל וכמ"ש הרא"ם דהגף אינו אלא כשמונה כל ישראל או רובם".

והשפת אמת (חידושיו ליומא כב:) כתב:

"בגמ' מסייע לר"י דאר"י אסור למנות את ישראל, נראה לפרש דודאי כו"ע ידעי דאסור למנות כל בני"י מקרא דכי תשא ומעובדא דהסתה רק דקמ"ל דגם עשרה וכדומה אסור למנות, ובה א"ש נמי מה דמוכיח מויפקדם דשאל דשם לא מנה רק היוצאים עמו לזו המלחמה".

יש לומר שהאיסור הוא בעצם הספירה ולא בידיעת הסכום

ועוד כתב השפת אמת (שם) וז"ל:

"גם יש לדקדק בהא דאמרינן דמסייע לר"י דאסור למנות דהא פייס דהכא אינו מנין דהרי לא רצה כלל לידע המנין כמה כהנים איכא כמ"ש רש"י במשנה שהיה מוציא מפיו מנין הרבה מן הכהנים שהיה שם, וצ"ל דמ"מ הוי כמנין כיון שמזכיר סכום".

ובמדרש (פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא יא ד"ה ד"א יהודה וישראל):

"אמרו רבותינו שתי אפונראות עשה אחת גדולה ואחת קטנה והניח את הגדולה בפונדתו, אמר הריני נותן את הקטנה, אם יעלה חימה אז אומר הרי כולהם, הריני נותן לו את הגדולה".

והמלבי"ם (פירושו לשמואל ב' כד, ט) כתב שיש לחלק בין מפקד שהוא הסכום הסופי שמותר לבין מספר שהוא הפירוט של המנין שאסור וז"ל:

"והוא מובן ע"פ מה שכתבתי כי מפקד הוא הסך הכולל, ומספר הוא החשבון הפרטי. והיה ליואב שני מיני חשבונות: הסך הכולל שהיה כתוב בקוצר, ורצה לתת לו רק המפקד שבזה לא ישא חטא. ואחר שדוד לא רצה בזה, נתן לו גם החשבון הפרטי, שמבאר את המפקד הכולל בפרטיו. שעל זה אמרו שנתן לו את מספר מפקד, ר"ל מספר הפרטי המבאר המפקד הכולל".

ולכאורה יש ללמוד מדבריהם שכאשר ניתן לדעת את הסכום ללא ספירה שרי. ולפי זה יש להתיר למפקד לספור את שלשות חייליו ולהכפיל בשלוש²⁵.

מנין ע"י דבר אחר הוא רק בדבר מצוה

לדעת התוס' רי"ד ניתן למנות בדבר אחר רק לדבר מצוה

והתוספות רי"ד (יומא שם) חילק בין מנין לדבר שבקדושה שניתן למנות ע"י דבר אחר לבין סתם מנין שאפילו ע"י דבר אחר אסור למנות בכלל ולמד זאת מדוד

---

²⁵ ויזהר שלא תבוא תקלה על ידו ויבדוק אם יש לו שלשה חסרה...

שלא מנה למצווה אלא מנה סתם ולכן יואב לא ניסה בכלל למנות ע"י דבר אחר כי ידע שזה לא יועיל בכל מקרה.

וכן היא דעת הרד"ק (פירושו לשמואל א' טו, ד) שעל פי עקרון זה הסביר מדוע יואב לא מנה את ישראל על ידי דבר אחר והיה מונע את העונש. וז"ל:

"אמר רבי אלעזר כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר אשר לא ימד ולא יספר. ואמרו כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו, שלא לצורך חסרו. בימי דוד נראה כי אפילו מנה אותם בדבר אחר, כיון שמנה אותם שלא לצורך הם חסרים. שאם כן למה לא לקח יואב מכל אחד שום דבר וימנה הדבר ההוא ולא יהיה בהם נגף? וכן כשמנה אותם לצורך צריך שימנה אותם בדבר אחר כמו שאול שמנה אותם בטלאים וכן במלחמה הראשונה שפקדם בבזק שפירושו באבנים כמו שפירשנו".

אך כל זה לשיטתו של הרד"ק שדוד מנה את ישראל שלא לצורך בכלל. אך המלבי"ם בפירושו (שם) מבאר שדוד המלך חשש ממרד נוסף לאחר מרד אבשלום, ורצה לבסס את צבאו, והמנין היה לצורך מבחינתו. אלא שיואב הסביר לו שאין בכך צורך כי לב העם איתו. ועוד שסגנון המנין שדוד דרש לא אפשר ליואב לשנות כי דוד רצה רישום מסודר של כל הלוחמים, והעתידים להיות לוחמים (הפחותים מן עשרים). ואם כן ליואב לא הייתה אפשרות אחרת. ועל פי זה אין הכרח מקושיית הרד"ק.

מלשון הרמב"ם נראה שלא חילק

וכתב רמב"ם (תמידין ומוספין ד, ד):

"ולמה מונה המניין שהסכימו עליו על האצבעות שהוציאו ולא היה מונה על האנשים עצמן לפי שאסור למנות ישראל אלא על ידי דבר אחר שנאמר ויפקדם בטלאים".

והנה הרמב"ם לא חילק שדבר אחר ניתן למנות בעזרתו רק לדבר מצווה. ולכאורה אם סובר שיש לחלק בין דבר מצווה ודבר הרשות לעניין דבר אחר היה לו לומר זאת בפירושו. והיה אפשר להקשות שהרמב"ם כותב את דבריו בהקשר של דבר מצווה וממילא מתכוון שזה אפשרי רק בדבר מצווה. אך לא נראה לומר כן. ראשית, מכך שהוא מנסח ממש כלל גורף שעל פיו לומדים לכל דבר ולא חילק. ועוד מדבריו בפירושו המשניות לעיל נראה שנוקט זאת ככלל גורף מכך שכתב שכשירצה משהו למנותם יוכל לעשות זאת ע"י דבר אחר.

רש"י מתיר לספור ע"י פסוק אך אין מדבריו ראייה לנידונו

והנה רש"י (ספר האורה חלק א, נו הלכות ברכות שבת) נותן פתרון למנות ע"י פסוק הכולל עשרה תיבות כדי לבדוק אם יש מנין וז"ל:

"וכד מכנסין לבי כנישתא ובעי למידע אי הוה עשרה, קיימא לן דאסור למנות אפילו לדבר מצוה, והיכא עבדו, פתח חד ואני, תניין ברוב, ג' חסדך, ד' אבוא, ה' ביתך, וכד משלמי האי פסיקא על האי סידרא, ידעו דאיכא עשרה".

ואף שגם הוא לא חילק והיה מקום לומר שאם השמיט חילוק כזה חשוב כנראה שאינו סובר אותו להלכה. לא ניתן להוכיח זאת מדבריו, מכיוון שהוא נותן פתרון נקודתי לדבר מצווה ואין צורך שיזכיר חילוק זה.

הצי"א תולה זאת במחלוקת במדרשים

והצי"א (שם פ"ב) תלה זאת במחלוקת בין מדרשים וז"ל:

"ובכלל מצינו בזה מדרשות חלוקות דבתנחומא פ' כי תשא סי' ט'²⁶ כתוב דטעותא דדוד היה מפני שהיה מנין שלא לצורך, ואילו בפסיקתא זוטרתא

---

²⁶ וז"ל המדרש: "רבי אליעזר בשם רבי יוסי בן זמרא אמר כל זמן שנמנו ישראל לצורך לא חסרו ושלא לצורך חסרו, ואימתי נמנו לצורך בימי משה ושלא לצורך בימי דוד, ונתנו איש כופר נפשו לה' בימי משה ולא יהיה בהם נגף בימי דוד"

פ' כי תשא²⁷ כתוב שהטעות היה מפני שלא נתנו איש כופר נפשו, ומשמע אבל אילו נתנו היה מותר אף שהיה שלא לצורך".

קושי בראיית השפ"א שמותר למנות ע"י דבר אחר לדבר הרשות

והרב שפת אמת (שם) כתב :

"ועיין במהרש"א מה שכתב בזה, אבל קשה הא דאמר אפילו לדבר מצוה כו' דמנ"ל הא מקרא דויפקדם בבזק דשם מה מצוה היה במנין דידיהו דאע"ג שהיה מלחמת מצוה מ"מ המנין לא היה רק סדר המלוכה משא"כ הכא, אך י"ל דנשמע מיתורא דקרא דלאשמעינן דאסור למנות ל"צ קרא דהא ידעינן מולא יהי' נגף בפקוד כו' וע"כ דקרא מיותר אף לדבר מצוה אבל למ"ש דאצטריך קרא לאסור למנות אפי' מקצת ישראל אי אפ"ל כן".

והעיר עליו הצי"א (שם) קודם מדבריו שכן אם הפסוק "ויפקדם בבזק" משמש לאסור אפילו למנות חלק מישראל ולא כולם, הוא לא יכול בנוסף גם ללמד שרק לדבר מצווה מותר על ידי דבר אחר. ועוד הקשה על שאמר שמלחמת שאול לא הייתה מלחמת מצווה אלא סדר המלוכה, וז"ל :

"והקושיא כשלעצמה ג"כ לא מובנת, דמדוע לא יחשב המנין לצורך המלחמה ובפרט למלחמת מצוה בכגון שהי' שם בשאול כמנין לצורך מצוה, ובכל המפרשים אנו רואים שפירשו בפשטות שמנין כזה נקרא לצורך מצוה וכו'.

וסיים להלכה :

"דון מינה הא בעת מלחמה כמעשה דשאול מיקרי שפיר המנין בכדי למנות עליהם שרי צבאות, וכן בכדומה בכל הצריך לזה למטרת המלחמה, מנינא דדבר מצוה".

---

²⁷ וז"ל המדרש (פסיקתא זוטרתא שמות ל) "ודבר זה נעלם מדוד המלך בשעה שצוה את יואב לשאת את מספר מפקד העם ולא נתנו איש כופר נפשו"

ולפי האמור יש להתיר למפקד בזמן קרב ובהכנות למנות את חייליו בדבר אחר.

ראיה מהתוספתא

והנה מובא בפסחים (סד):

”תנו רבנן: פעם אחת ביקש אגריפס המלך ליתן עיניו באוכלוסי ישראל²⁸. אמר ליה לכהן גדול: תן עיניך בפסחים. נטל כוליא מכל אחד, ונמצאו שם ששים ריבוא זוגי כליות, כפלים כיוצאי מצרים חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה. ואין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם, והיו קוראין אותו פסח מעובין”.

והנה ע"פ האמור לא נראה שאגריפס רצה לדעת מנין בניי לצורך מצוה ובכל זאת מנה על ידי דבר אחר. וקשה לומר שעשה זאת שלא ע"פ ההלכה שכן דרש למנות ע"י כליות. ולכן לכאורה יש להתיר למנות ע"י דבר אחר גם כשאין צורך מצווה. אך מכיוון שהתוסי ר"ד והרד"ק אסרו במפורש נראה להקל רק בצורך גדול.

סיכום

ישנם כמה מקורות לאיסור למנות את ישראל:

1. רבי יצחק שאמר שאסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה ולמד זאת משאול שפקד את העם למלחמה בשברי חרסים וטלאים.
2. רבי אלעזר ורב נחמן בר יצחק שיש איסור לאו אחד או שניים והסמיכו על הפסוק "לא ימד ולא יספר" ללמד שעל כל אחד חל איסור למנות את ישראל ולא רק על המלך או שליחו, כמו בדוד ויואב.
3. דבר ידוע ומקובל בעם ישראל שכאשר הם נמנים עלול להיות בהם נגף ולכן עליהם להימנות ע"י דבר אחר. ויסוד זה כבר הונח להם בברכת ה'

---

²⁸ הלשון כאן נשמעת ביקורתית כלפי אגריפס אך בתוספתא (ליברמן פסחים ד, טו) יש גרסה "פעם אחת בקש אגריפס המלך לידע כמה מניינן של אוכלוסיין". ובמדרש (איכה רבה פרשה א) הגרסה שרצה לידע כמה אוכלוסי ישראל "שבירושלים" אך אין הכוונה שרצה למנות רק את תושבי ירושלים אלא שכל ישראל היו אז בבהמ"ק בירושלים.

ליעקב אבינו על זרעו "אשר לא יספר מרוב". וזה לומדים מדוד שהקב"ה אמר לו שיכשילו בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו.

4. פרשת כי תשא שבא מובאת ההזרה על הנגף שעתיד להיות בעם ישראל אם ימנו בצורה רגילה. והיוצא מכך שיש מעין לאו הבא מכלל עשה במצווה זו. והיא נתנה לעם ישראל לפני חטא העגל כי הקב"ה הקדים תרופה למכה שמכיוון שבכל פעם שימנו ייזכר להם חטא העגל וזה יגרום בהם למגיפה ולימד כיצד יש למנות את ישראל בלי שינגפו. אך נגף יהיה רק כשמונה כל ישראל או רובם, ובמקצתם יש לאו גרידא.

5. הכהנים שהיו עומדים לגורל ע"י מספר ומנו אותם לאגודליהם ולא לגולגולתם ומכך למדים שהאיסור הוא בעצם הספירה ולא בידיעת הסה"כ. וכן שגם שמונה חלק מעם ישראל ולא כולם יש איסור.

ולענין אם מותר למנות על ידי דבר אחר רק לדבר מצווה או גם בדבר הרשות. התוספות ר"ד והרד"ק סוברים שרק לדבר מצווה מותר. הרמב"ם לא חילק ונראה שאם לא נקט חילוק כ"כ חשוב משמע שלא סובר אותו להלכה. מרש"י שכתב לספור את המנין בבית הכנסת ע"י פסוק בן עשר תיבות, אין ראייה כי אע"פ שלא חילק כתב את דבריו בהקשר של מצווה ולכן לא ניתן לדעת האם זו דעתו רק כאן או שיסכים גם בדבר הרשות. ונראה שיש להביא ראייה מהתוספתא בפסחים שאגריפס מנה את הכליות של קרבנות הפסח כדי לדעת מנין אוכלוסי ישראל ולא עשה זאת לדבר מצווה אלא כי רצה לדעת את מספר אזרחיו. מכל האמור לכאורה עולה שניתן למנות את ישראל לדבר מצווה על ידי דבר אחר או ע"י חישוב שמאפשר לדעת את סך האנשים ללא ספירתם ואולי אפשר להקל גם לעשות "מספרי ברזל" ע"פ האמור שכן אין בכך ספירה של האנשים אלא ידיעת הסך הכולל של כל אחד את אלו שלפניו. ובשם אבי מורי שליט"א יש מקום לומר בסברא שהמספר מהווה מעין תחליף לשמו ואם כן הוא כקורא בשמו ואין כאן ספירה כלל.

מצוות ישוב ארץ ישראל

במצוות ישוב ארץ ישראל יש שילוב של סוגיה הלכתית ואמונית שהיא מיסודות התפקיד של עם ישראל בעולם. יש לברר האם יש מצווה להקים מדינה בארץ ישראל, או שמא זו סתם תועלת ארגונית או שמא ח"ו עבירה? וכן אם זו מצווה האם מדאורייתא או דרבנן, ומהו ההיקף הטריטוריאלי של אותה מצווה – האם ניתן לקיימה בכל מקום או דווקא במקום מסוים. נסקור כאן את עיקרי השיטות בע"ה:

שיטת הרמב"ן – מצווה להקים מדינה ריבונית בארץ ישראל הראשון שענה על הדברים באופן ישיר הוא הרמב"ן (השגותיו לספר המצוות שכחת העשין ד) שתמה על הרמב"ם שלא כתב מצוה זו בספר המצוות. וזה לשונו:

"מצוה רביעית שנצטוינו לרשת²⁹ הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו ולאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד³⁰ זולתנו מן האומות או לשממה. והוא אמרו להם "והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ"³¹. ונכפל כזה העניין במצוה זו במקומות אחרים כאמרו יתברך "באו ורשו את הארץ אשר

²⁹ בעברית תנכ"ת הכוונה היא לכיבוש ודרכו של הרמב"ן להשתמש בלשון זו.

³⁰ "מיד" פירושו מתחת שלטון כמו "כי יִשְׁבוּן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי הוּא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשֹׁן וַיִּקַּח אֶת כָּל אֶרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד אֶרְנֹן" (במדבר כא,כו). יש ללמוד מכך שמדינת ישראל וצבאה הם מצווה מהתורה ואוטונומיה לא מועילה כי זה תחת יד אחרת. וכדברי הגמרא בבא מציעא נו: "מתקיף לה רבה בר ממל: כל היכא דכתיב ידו ידו ממש הוא? אלא מעתה דכתיב: ויקח את כל ארצו מידו הכי נמי דכל ארעא בידיה הוה נקיט לה? אלא - מרשותו, הכא נמי - מרשותו".

³¹ פירוש הרמב"ן שם (במדבר לג, נג): "על דעתי זו מצוות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ וירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש (בהנדה ל"ו יירשו אותה") ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצוות ה'. ומה שהפליגו רבותינו במצוות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוינו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצוות עשה. ויחזיר המצוה הזו במקומות רבים, באו ורשו את הארץ. אבל רש"י פירש, והורשתם את הארץ, והורשתם אותה מיושביה, אז וישבתם בה, תוכלו להתקיים בה, ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה, ומה שפירשנו הוא העיקר". כלומר גם רש"י הבין שצריך להוריש דהיינו לכבוש את יושבי הארץ אך בצורה טכנית, הרמב"ן הבין שזה מצווה וזו העיקר.

נשבעתי לאבותיכם" ופרט אותה להם במצוה זו כולה בגבוליה ומצריה כמו שאמר "ובואו הר האמורי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים וגו' (ארץ הכנעני והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת)". שלא יניחו ממנה מקום".

הראיה שמדובר במצווה ודווקא בכיבוש היינו יכולים לחשוב שזו רק הבטחה או מצווה לדורו של משה בלבד, כמו שאין כיום מצווה להילחם במדין לכן ממשיך הרמב"ן ואומר:

"והראיה שזו מצוה אמרו יתברך בענין המרגלים "עלה רש כאשר דבר ה' אליך לך אל תירא ואל תחת" (לכאורה הפסוק לבדו לא מספיק כדי להוכיח ולכן מביא פסוק נוסף). ואמר עוד "ובשלוח ה' אתכם מקדש ברנע לאמר עלו ורשו את הארץ אשר נתתי לכם" וכאשר לא אבו לעלות במאמר הזה כתוב "ותמרו את פי ה' אלהיכם (אם יש מרי משמע שהיה ציווי) ולא האמנתם לו ולא שמעתם בקולי" - הוראה שהיתה מצוה, לא יעוד והבטחה. וזו היא שהחכמים קורין אותה מלחמת מצוה.

וכך אמרו בגמרא סוטה (מד:): אמר רב יהודה מלחמת יהושע לכבש - דברי הכל חובה. מלחמת דוד להרווחה - דברי הכל רשות. ולשון ספרי (שופטים יז, יד) וירשתה וישבת בה בזכות שתירש תשב (זכות=מצווה). ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת שבעת עממים שנצטוו לאבדם שנאמר "החרם תחרימם" - אין הדבר כן. (כלומר זו לא מלחמת גזע אלא מלחמה טריטוריאלית) שאנו נצטוינו להרוג האומות ההם בהילחמם עמנו ואם רצו להשלים נשלים עמהם ונעזבם בתנאים ידועים אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות.

וכן אם ברחו האומות ההם מפנינו והלכו להם, כמאמר הגרגשי פנה והלך לו, ונתן להם הקב"ה ארץ טובה כארצם זו אפריקי (תוניסיה),

נצטוינו אנחנו לבוא בארץ ולכבוש המדינות ולהושיב בה שבטינו (מכך שלא צריך לרדוף, משמע שזה עניין טריטוריאלי).

וכן אחרי הכריתנו את העממים הנזכרים אם רצו אחר כן שבטינו לעזוב את הארץ ולכבוש להם את ארץ שנער או את ארץ אשור וזולתם מן המקומות אינם רשאים. שנצטוינו בכיבושה ובישיבתה. וממאמרם מלחמת יהושע לכבש תבין כי המצוה הזו היא בכבוש. וכן אמרו בספרי כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם נתתיו כאשר וכו' אמר להם כל המקום שתכבשו חוץ מן המקומות האלו הרי הוא שלכם או רשות בידם לכבוש חוצה לארץ עד שלא יכבשו ארץ ישראל תלמוד לומר וירישתם גוים גדולים ועצומים ואחר כך כל המקום אשר וכו'.

ואמרו ואם תאמר מפני מה כיבש דויד ארם נהרים וארם צובה ואין מצות נוהגות שם, אמרו דוד עשה שלא כתורה התורה אמרה משתכבשו ארץ ישראל תהיו רשאים לכבש חוצה לארץ והוא לא עשה כן, הרי נצטוינו בכיבוש בכל הדורות".

ישיבת ארץ ישראל נגזרת ממצוות הכיבוש הכוללת לאחר שהביא את עיקר המצווה שהיא כיבוש ארץ ישראל והשמתה תחת שלטון ריבוני שלנו, מוסיף הרמב"ן סניף למצווה והוא ישיבה בארץ. וזה לשונו:

"ואומר אני, כי המצוה שהחכמים מפליגין בה והיא דירת ארץ ישראל עד שאמרו שכל היוצא ממנה ודר בחוצה לארץ יהא בעיניך כעובד עבודה זרה שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' (דוד גורש לחבל לכיש, והרי זה בכלל ארץ ישראל? אלא שתחת שלטון גויים זה נחשב כח"ל³²) לאמר לך עבוד

---

³² גבי נויי העיר כותב מרן הבית יוסף (ח"מ סימן קנה ד"ה מרחיקין) שכל ההלכות על הנוי הסביבתי נאמרו בארץ ישראל בלבד - יהודי צריך להיגעל מהנוף של חו"ל, כדי שעם ישראל ירגיש זרות במקומות אלו. והוסיף בבדק הבית: "ונראה לי דאף בארץ ישראל אינו נוהג בזמן הזה שהיא בידי גוים בעוונותינו עד שנזכה לזכות בה" כלומר עלינו להיות הריבונים בארצנו. וכן במרוקו נהגו שלא ליטוע עץ בחו"ל, וכן לא לבשו בגדים ירוקים.

אלהים אחרים וזולת זה הפלגות גדולות שאמרו בה הכל הוא ממצות עשה הזה שנצטוינו לרשת הארץ ולשבת בה. אם כן היא מצות עשה לדורות מתחייב כל יחיד ממנו ואפילו בזמן גלות כידוע בתלמוד במקומות הרבה (אם כן גם בזמן הגלות יש מצווה והיא ע"י התיישבות, הרבה עלו לארץ כדי למות בה כדי לתפוס שטח בקבורה היהודית). ולשון ספרי (ראה יב, כט) מעשה ברבי יהודה בן בתירה ור' מתיה בן חרש, ור' חנניה בן אחי ר' יהושע, ור' נתן שהיו יוצאין חוצה לארץ והגיעו לפלטיה (כנראה לפורט סעיד של ימינו - גבול הארץ. ולפי זה הגבול הדרומי הוא בתעלת סואץ) וזכרו את ארץ ישראל וזקפו את עיניהם וזלגו דמעותיהן וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה וירשתה וישבת בה ושמרת לעשות. אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה" (בהמשך דברי הספרי כתוב שחזרו למקומם).

עיקר המצווה תלוי באחיזה פוליטית יש לדיוק מהרמב"ן שזכר "וזו היא שהחכמים קוראים אותה מלחמת מצווה", וכן מכך שמדבר בלשון רבים "שנצטוינו בכיבושה ובישיבתה", שהמצווה היא דווקא בשלטון ריבוני פוליטי שיכול להגיע ע"י כיבוש - אומה בארצה, היא מדינה פוליטית ריבונית. "וממאמרם מלחמת יהושע לכבש תבין כי המצוה הזו היא בכיבוש" - מכאן שכיבוש הוא ודאי מלחמה שכן צריך להשיג שלטון ריבוני. ואילו קניית קרקע תחת שלטון של מדינה זרה, אמנם מסייעת, אך היא לא מקיימת את המצווה בשלמותה.

וכן הסביר הרב קוק (חזון הגאולה, על הקרן הקיימת פסקה ב) שמצוות קניין היא בכלל תקנות חז"ל וזה ככיבוש במצב לא אידיאלי. ומיד אח"כ כותב שעיקר המצווה היא במלחמה - דהיינו ריבונית³³.

וכן הבין הרב ישועות מלכו (יו"ד סימן סו) שכתב :

---

³³ בפסקה זו עצמה הרב קורא לעזור לקה"ל אע"פ שבאדמות שירכשו לא בהכרח תהיה שמירת שבת וכד'.

”לפי דעת הרמב”ן שחשב זאת למצוות עשה מכל מקום בעיקר המצוה אינו אלא הירושה והישיבה כאדם העושה בתוך שלו לכבוש ארץ ישראל שתהיה תחת ירושתינו. לא על ביאה ריקנית של עתה וכו’ ומכל מקום בודאי מצוה גדולה היא, ועל זה נאמר גומל לאיש חסד כמפעלו, גם על הפעולה של מצוה מקבל שכר, ונאמר אשרי תמימי דרך גם על הדרך של עושי מצוה יש בו שלימות ואין ספק שהיא מצוה גדולה כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה, ונאמר עוד אקבץ עליו לנקבציו ועיין ביבמות דף ס”ד שאין השכינה שורה פחות משתי רבבות מישראל, ובפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה הן באנשים פחותי ערך הן בנינונים הן בישרים בלבותם קרוב לודאי שנתנוצץ רוח הגאולה אשרי חלקו שהוא ממזכה רבים”.

כלומר השלמת מצוות כיבוש ארץ ישראל היא שעם ישראל יוגדר בה כריבון.

שיטת המגילת אסתר – מצוות יישוב ארץ ישראל הינה רק בביאת המשיח

ועל דברי הרמב”ן הנ”ל השיג רבי יצחק די ליאון³⁴ (מגילת אסתר שם) :

”ונראה לי כי מה שלא מנאה הרב (הרמב”ם) הוא לפי שמצוות ירושת הארץ וישיבתה לא נהגה רק בימי משה ויהושע ודוד וכל זמן שלא גלו מארצם אבל אחר שגלו מעל אדמתם אין מצוה זו נוהגת לדורות עד עת בא המשיח כי אדרבה נצטוינו לפי מה שאמרו בסוף כתובות (קיא.) שלא נמרוד באומות ללכת לכבוש את הארץ בחזקה והוכיחוהו מפסוק השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו’ ודרשו בו שלא יעלו ישראל בחומה. ומה שאמר הרמב”ן שהחכמים אמרו כי כבוש הארץ היא מלחמת מצווה זהו כאשר לא נהיה משועבדים לאומות. ומה שאמר עוד שהחכמים הפליגו בשבח דירת הארץ זהו דווקא בזמן שבית המקדש קיים אבל עכשיו אין מצווה

---

³⁴ בשם הגדולים חלק א’ מערכת יו”ד ערך שלג מהר”י די ליאון, כתב החיד”א שהיו שניים בשם זה וחשבו שמדובר על חברו של מהר”י אבוהב ולכן ייחסו לו יחס גדול אך בעצם זה פוסק אחר שכתב את השגותיו.

לדור בה. וכן פירשו התוס' שם (ק'): גבי הוא אומר לעלות ועוד ראייה שאין בו מצווה ממה שאמרו גם כן התם כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בשה שנאמר בלה יובאו ושמה יהיו ואם היה מצווה בדירת ארץ ישראל בכל הזמנים איך יבא נביא אחרי משה לסתור את דבריו והא אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה וכל שכן לסתור. והמאמר שהביא מספרי שבכו וקראו המקרא הזה ירשתה וישבתה בה נראה לי שעל שלא היה בידם לקיים מקרא זה לפי שהיה הבית חרב היו בוכים והראיה ממה שקרעו את בגדיהם שנראה שעל החורבן היו מתאבלים שאם מצווה זו הייתה נוהגת גם לאחר החורבן למה בכו וקרעו את בגדיהם והלא גם עתה היו יכולים לקיימה. לכך נאמר שבודאי מצווה זו אינה נוהגת אחר חרבן הבית שיבנה במהרה בימינו".

דברי המגילת אסתר עדיין אינם מיישבים את הרמב"ם טענת הרב מגילת אסתר היא שהרמב"ם בצדק לא מנה מצווה זו כי איננה שייכת לימינו. לשיטתו, אפשר להישאר בגלות ואין צורך להקים צבא. יתר על כן, יש איסור להקים מדינה שכן זהו איסור מרידה באומות. הוא מסביר שמצווה זו נהגה רק בימי משה, יהושע, ודוד כלומר כל זמן שעוד לא הייתה גלות, ומאחר הגלות אין מצווה כזאת עד עת בא המשיח.

ראשית יש לשים לב שטענה זו כלל לא מתרצת את השאלה מדוע הרמב"ם לא מנה מצווה זו. שהרי הרמב"ם מנה ארבע מיתות בית דין (מצוות עשה רכו-רכט) על אף שבדורו לא הייתה סנהדרין! וכן מנה הרמב"ם מצוות הקרבת קרבנות, מינוי מלך (עשה קעג) וכיו"ב. ולכן אי אפשר לומר שהרמב"ם לא מונה מה שלא נוהג בזמן הזה.

דבר נוסף, אם קיים איסור כזה הרמב"ם היה צריך לכתוב שיש איסור כזה. אמנם יש לבחון את שאר הטענות שמציג הרב מגילת אסתר בפני עצמן. ועוד שהרמב"ם כותב להדיא בהלכות תשובה (ט, ב) :

”ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישראל, וכבר אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד”³⁵.

המגילת אסתר יודה שבימינו יש מצווה

רבי צדוק הכהן מלובלין (דברי סופרים אות יד) הבין קצת אחרת את המגילת אסתר ונעיין בדבריו: מצות ישיבת ארץ ישראל, נראה לי עיקר כהמגילת אסתר בספר המצוות שהוא בזמן שבית המקדש קיים, וכלשון הכתוב וירשתם אותה וישבתם בה, וגם אין נקרא ישוב אלא בישיבה בשלוה, כדרך שאמרו בבראשית רבה ומפרש וישב יעקב ביקש לישוב בשלוה, והיינו שהם אדוני הארץ, ולשון הכתוב בני שעיר יושבי הארץ שהקשו בשבת אטו כולי עלמא יושבי רקיע, פשטי דקרא רצה לומר אדוני הארץ קודם שבא עשו, וכדרך שאמרו על פסוק ועפרון יושב דאותו היום נתמנה ארכיסטריקטס, שזה נקרא ישיבה כשהוא אדון ויושב בראש: ובשבת בעוון שפיכות דמים בית המקדש חרב וכו' הא אתם מטמאים אותה אינכם יושבים בה וכו', ואחר כך אמרו בעוון וכו' גלות בא וכו' עיין שם, ואמאי לא אמר גם תחילה אשפיכות דמים גלות דהא דריש אינכם יושבים בה, ועל כרחך דהיא אישיבה דוקא כדרך ישיבת הארץ בשלוה ובמשלה דזה נקרא ישיבה, והיינו בזמן שבית המקדש קיים ומשחרב בית המקדש אף על פי שלא גלו כולם ממנה גם היושבים בה אין נקראין יושבי הארץ ואין להם ישיבה בה, ואחר שהם עבדים עליה למלכי העמים המושלים שם כמונו בחוץ לארץ אין זה נקרא ישוב שיושבים בה בישיבה, רק גרות בעלמא ולא מקיים וישבתם”.

אם כן רבי צדוק הבין שהרב מגילת אסתר חולק רק לעניין הישיבה בארץ, אבל לא לענין הכיבוש. שהרי כיצד אפשר להשיג ממשלה ללא כיבוש? וגם אליבא דהמגילת

³⁵ ועיין שם בדבריו ה"א שמבין שישבת הארץ היא ההפך מגלות.

אסתר הרי שהיום שיש לנו שלטון בארץ וחובה עלינו לבנות את בית המקדש יש ודאי גם מצוות ישיבה.

דברי התוס' אינם מהווים ראייה

והביא הרב מגילת אסתר ראייה מתוספות (כתובות קי: ד"ה "הוא אומר לעלות") גבי זוג שאחד מבני הזוג רוצה לעלות לארץ ישראל והשני מסרב שיכול הראשון לכפות את השני, והשני מפסיד את הכתובה:

"אינו נוהג בזמן הזה דאיכא סכנת דרכים והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בארץ ישראל כי יש כמה מצות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולין לזהר בהם ולעמוד עליהם"

ויש לדקדק מהרישא שכשאין סכנת דרכים כמו היום³⁶ בטלו דברי התוספות שכידוע פחדו ממסעות הצלב והפרעות. ומה שכתבו בשם רבנו חיים כהן, תלמידו של ר"ת אף אם נניח שכך אכן התבטא ר' חיים, הרי שמוזמן מרן שהתבררו הלכות אלו - חובה לעלות. מלבד זאת שנראה שרבנו חיים כהן מעולם לא אמר זאת. המרדכי (הגהות מרדכי פרק שני דיניי, רמז שיג) מצטט את רבנו חיים בתור זה שאמר את הרישא, והשמיט את הסיפא. וזה לשונו:

"הוא אומר לעלות כו' כתב רבינו חיים כהן בתשובה דהני מילי בימיהם שהיה שלום בדרכים אבל עכשיו שהדרכים משובשים אינו יכול לכופה דהוה ליה כמו חפץ להוליכה למקום גדודי חיות ולסטים ואפילו אם יעמיד לה ערבים מגוף וממון ערבך ערבא בעי".

ולכן אמר המהרי"ט (שו"ת מהרי"ט ח"ב יו"ד סימן כח):

---

³⁶ ולא רק מהיום אלא כבר מזמן שהדבר התאפשר ברווח כמו מזמן הצהרת בלפור וכד'. ולגבי סכנה הרי שגם מלחמה היא סכנה! יש הבדל בין אדם פרטי שלא יכול לכבוש את הארץ אף שמיקל עליה, לבין הפיקוד הממשלתי של ישראל שיש לו סיכוי להצליח. יתר מזה אף במקום סכנת דרכים יש מצווה על פי ריה"ל בסוף הכוזרי שזה כמו אדם שמסתכן בעבודה, אלא שאין בכוחה לכפות את האישה.

שלושת השבועות

ועוד העלה הרב מגילת אסתר שעם ישראל הושבע שלא למרוד באומות ומשמע מדבריו שאסור להתגרות באומות העולם ולבקש מדינה. נראה שיש לסלק טעות ולשם כך לעבור על כל הסוגיה בכתובות (ק: -קיא.) שם מובא :

”רבי זירא הוה קמשתמיט מיניה דרב יהודה, דבעא למיסק לארץ ישראל, דאמר רב יהודה: כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה³⁷, שנאמר: ”בבלה³⁸ יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה’”. ורבי זירא? ההוא בכלי שרת כתיב. ורב יהודה? כתיב קרא אחרינא: ”השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה” וגו’. ורבי זירא? ההוא שלא יעלו ישראל בחומה. ורב יהודה? השבעתי אחרינא כתיב. ורבי זירא? ההוא מיבעי ליה לכדרבי יוסי ברבי חנינא, דאמר: ג’ שבועות הללו למה? אחת, שלא יעלו ישראל בחומה; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את הגויים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי. ורב יהודה? ”אם תעירו ואם תעוררו” כתיב. ורבי זירא? מיבעי ליה לכדרבי לוי, דאמר: שש שבועות הללו למה? תלתא - הני דאמרן, אינך - שלא יגלו את הקץ, ושלא ירחקו את הקץ, ושלא יגלו הסוד לגויים³⁹. ”בצבאות או באילות השדה” - אמר רבי אלעזר, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אם אתם מקיימין את השבועה מוטב, ואם לאו - אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות

³⁷ רבי יהודה פתיה סיפר שקשייו בעלייה לארץ ישראל הוא משום שהוא גלגול של רב יהודה שאסר לעלות לארץ ישראל, והייסורים באו אליו כדי לכפר על כך.

³⁸ השל”ה מסביר שהסיבה מדוע יציאת אברהם הייתה קודם מאור כשדים לחרן, ע”י כבשן אש, ורק משם עלה לארץ ישראל. אברהם היה אדם שידע את כל התורה כולה, ואור כשדים היא בבל. ואם ה’ היה אומר לאברהם לעלות לישראל, היה אומר שסובר כדעת רב יהודה ולכן כדי שלא יענה כך הקב”ה סידר שיהיה מוכרח לצאת ע”י פיקוח נפש, ומחרן שהיא לא בבל אפשר לעבור לארץ ישראל. ומוסיף השל”ה: ומעשה אבות סימן לבנים...

³⁹ רש”י מביא סוד העיבור וסוד טעמי תורה ותוס’ מביאים רק סוד העיבור.

השדה. אמר רבי אלעזר: כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון, שנאמר:
ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון".

הנה נראה שלכולי עלמא אסור לעלות לארץ ישראל, ולשיטת רבי זירא מותרת עלייה של יחידים בלבד. וישנם שתי שבועות לעם ישראל – שלא יעלו כחומה כלומר בצורה המונית, ושלא ימרדו באומות. ואחת לגויים – שלא ישעבדו את ישראל יותר מדי⁴⁰. אמנם המשנה לפני כן פסקה שמי מבני הזוג שלא רוצה לעלות לארץ ישראל הוא המפסיד מבחינה ממונית בגירושין. ארץ ישראל כל כך חשובה שעומדת למעלה משלימות הזוג! והסברא היא שארץ ישראל היא הארובה הנצחית של עם ישראל וכל זמן שזוג נמצא בגלות והוא חפץ בכך, הרי שעתידם נופץ בקשר לאומה. והתמיהה מהגמרא ברורה שמיד לאחר דבר ר"א מובא שכל השרוי בארץ ישראל שרוי בלא עון. והרי רק לפני כן נאמר שזהו עון!

חז"ל הבינו שמגורים בחו"ל הוא עבודה זרה
אלא חז"ל מעולם לא ויתרו על ארץ ישראל, ובסוגיה הם

תנו רבנן: לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה גוים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר: "לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים", וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודה זרה. וכן בדוד הוא אומר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים", וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - כאילו עובד ע"ז⁴¹.

---

⁴⁰ יש לשים לב שהפסקוויילים בנושא תמיד מכילים את השבועות לעם ישראל ובמקום השבועה לאומות כתוב "וכו".

⁴¹ רבי משה חאגיז בספרו שפת אמת כתב תשובה ארוכה ליהודי מאמסטרדם שבאותם הימים היו יהודים בארץ ישראל שהיו נתונים תחת שלטון טורקי שהיה סוחט אותם ממונית, ולכן שלחו מחו"ל כסף לארץ ישראל. הוא שאל לאן הולך הכסף, כי כל הזמן מבקשים עוד. והוסיף ששמע

מאחר והקב"ה הוא אלוהי ארץ ישראל היוצא ממנה מפקיע עצמו מן האלוהות. כאילו עובד לאלהים אחרים- עבודה זרה. הברייתא היא דברי תנאים ומובאת בבבלי ע"י אמוראי בבל. הם העידו על עצמם שהם כעובדי עבודה זרה. ועוד אמרו "ישראל שבחוצה לארץ עובדי עבודה זרה בטהרה הן" (ע"ז ח. חכמי בבל לא ניסו ליפות את המצב⁴²).

חשמעות השבועה - מציאות אלוהית

כאמור יש לעמוד על מהות השבועה שהקב"ה השביע את ישראל ואומות העולם. בשבועה אדם ניגש לפני בית דין ונשבע, אך כאן אף אחד לא נשבע. להשביע זה בעצם לדרוש ולהפציר, וכמו שמסביר המהר"ל בבספרו נצח ישראל מסביר שהשבועה היא מציאות חזקה בעולם. הגלות היא דבר בלתי טבעי, זה לא נורמאלי שאומה נמצאת מחוץ לארצה, לכן כדי שיעשה משהו נגד הטבע צריך פעולה אלוהית חזקה שתחזק זאת. אם כן, אלו דברי אגדה ולא הלכה. הפסוקים לקוחים מירמיהו ושיר השירים. איסור - ודאי אין כאן, אלא מציאות שאי אפשר לצאת מהגלות.

לכן גם הרמב"ם (אגרת תימן) שראה שבתמן יש תסיסה משיחית מסוכנת, כתב להם:

"ואלה הדברים שקדמה הבטחתם על ידי הנביאים שהודיעונו כמו שאמרתי לכם, שבקרוב לימות המשיח האמתי ירבו הטוענים והחושבים שכל אחד מהם משיח, ולא תעמד טענתם ולא תתאמת, ויאבדו הם ויאבדו עמהם רבים. ולפי שידע שלמה עליו השלום ברוח הקודש שהאומה הזאת בארך זמן גלותה תפצר להתנועע בלא עתה הראויה, ויאבדו בשביל זה, ויבואו עליהם צרות, והזהיר מלעשות זה, והשביע האומה על דרך משל ואמר "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או

מכמה למדנים שאין היום מצווה לישב בארץ ישראל בגלל שלושת השבועות. ענה לו רבי משה חאגיז על כך, שאותם "צפצופי עופות" שאמרת שלוש שבועות השביע ה' את ישראל. אומר או שהם לא למדנים או מה שנראה לו יותר שהם למדנים אבל הם אפיקורסים נסתרים.

⁴² וראה שו"ת הרשב"א חלק א' סימן קלד.

באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ". ואתם. אחינו, אהובינו, קבלו עליכם שבועתו ואל תעירו את האהבה עד שתחפץ, ובורא העולם במדת רחמים יזכור אותנו ואתכם לקבץ גליות נחלתו וחבלו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ויוציאנו מגיא הצלמות אשר הושיבנו בו, ויסיר מחשך עינינו ומאפל לבנו, ויקים בימינו ובימיכם: "העם ההולכים בחושך ראו אור גדול ישבי בארץ צלמות אור נגה עליהם", ויחשיך באפו ובעברתו על כל הקמים עלינו, ויאיר מחשכינו כאשר הבטיחנו: "כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה".

ומה נאמר כשמראה לנו הקב"ה קיבוץ גלויות ואת אור פניו במלחמות ישראל שוודאי רוצה בנו ושנחזור כבר מגלותינו⁴³. יתר על כן, הראיה שזו אינה הלכה היא שהרמב"ן הנ"ל מביא את כל דברי הגמרא בכתובות ומדלג על השבועות כי ראה שזה לא להלכה.

סר פחד השבועות

יתר על כן, הרי הגויים בטלו את השבועה ושעבדו אותנו יותר מדי וכמו כן הגויים החליטו בוועידת סאן רמו⁴⁴ לתת מנדט לבריטניה על ארץ ישראל לשם הקמת בית לאומי לעם היהודי וזה היה המימוש הפוליטי הראשון של הצהרת בלפור, אם כן הרי שבטלה המרידה באומות העולם לחלוטין. בעל האור שמח רבי שמחה הכהן מדווינסק, אמר שעכשיו שסר **פחד** השבועות אנו מחויבים כולנו לעלות לארץ ישראל. סר "פחד" משמעותו שזה רק 'הבהלה' ולא איסור.

רבי זירא חזר בו מדבריו

והנה כשעלה רבי זירא לארץ ישראל התענה מאה תעניות כדי לשכוח תלמוד בבלי כדי שיכנס בליבו תלמוד ירושלמי. מדוע לא הוסיף על התלמוד הבבלי את

⁴³ ניתן להמשיך זאת לעונש הניתן לילד מאביו. וכשמבטל האבא את העונש מבקש הילד להמשיך בעונש הרי שמזלזל בכבוד אביו וכאומר לו שבעצם היה מרוצה מהעונש.

⁴⁴ ועידת לאומים שרצתה לקבע כמה דברים מבחינת המשפט הבינלאומי

התלמוד הירושלמי? ומדוע התענה? אלא שרבי זירא התענה כי רצה לכפר על מה שאמר. במדרש (שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ח) מובא :

”רבי זעירא נפיק ליה לשוקא למיזבן מקומא (=ר’ זירא הלך לשוק לקנות גבינה), אמר ליה לדין דהוא תקיל תקיל יאות (=אמר למוכר שכשהוא שוקל שישקול כמו שצריך), ואמר ליה לית את אזיל לן מן הכא בבלייא די חרבון אבהתיה (=אמר לו המוכר בשוק, וכי אין אתה הולך מכאן! בבלי שבגלל אבותי ארצנו חרבה), בההיא ענתה אמר ר’ זעירא לית אבהתי כאבהתהון דהדין (=שאל את עצמו ר’ זירא האם אין אבי ואביו שוים?), על לבית וועדא ושמע קליה דרבי שילא יתיב דריש (=הלך לבית המדרש של רבי שילא ושמע אותו אומר:) אם חומה היא אילו עלו ישראל חומה מן הגולה לא חרב בית המקדש פעם שנייה, אמר יפה לימדני עם הארץ”.

אם כן רבי זירא חזר בו מהשבועות וכשעלה לארץ רצה לכפר על זה. כי ידע שלאורך הדורות ישתמשו בדרשתו זו להתנגדות לעליה לארץ. וכדברינו פירש רבי מרדכי עטיה בספרו סוד השבועה.

אחוראי ארץ ישראל גם כן פסקו שצריך לעלות כחומה
וביומא (ט:) מובא :

”ריש לקיש הוי סחי בירדנא, אתא רבה בר בר חנה יהב ליה ידא. אמר ליה: אלהא! סנינא לכו (=ריש לקיש שחה בירדן ועמד לטבוע. הגיע רבב”ח להציל אותו והושיט לו יד. ריש לקיש סירב לקבל את ידו וצעק לו שהוא נשבע שהבק”ה שונא אותם הבבליים מכיוון), דכתיב אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז, אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם בימי עזרא - נמשלתם ככסף, שאין רקב שולט בו, עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו”.

כמו כן יש להבין בסוגייתנו את דברי ר”א לעיל :

”בצבאות או באילות השדה” - אמר רבי אלעזר, אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אם אתם מקיימין את השבועה מוטב, ואם לאו - אני מתיר את בשרכם כצבאות וכאילות השדה. אמר רבי אלעזר: כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון, שנאמר: ובל יאמר שכן חליתי העם היושב בה נשוא עון”.

ר”א הוא תלמידו המובהק של רבי יוחנן שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו. לא ייתכן שרבי יוחנן אמר דבר נגד ארץ ישראל (ניתן ללמוד זאת גם מדעת ריש לקיש, ומרבי שילא שהיו אמוראי ארץ ישראל וכולם החזיקו בשיטה זו) אדרבא בתענית (ה).

אמר ליה רב נחמן לרבי יצחק: מאי דכתיב בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר, משום דבקרבתך קדוש לא אבוא בעיר? - אמר ליה, הכי אמר רבי יוחנן: אמר הקדוש ברוך הוא לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא לירושלים של מטה⁴⁵.

כלומר יש להבין את השבועה במשמעות הפוכה לגמרי, שאם לא יבנו את ירושלים (בנות ירושלים מלשון לבנות) אז ה' יתיר את בשרם. ולכן מסמיך מיד שכל השרוי בארץ ישראל שרוי בלא עון. וכן מוכח מרבי עקיבא שתמך במרד בר כוכבא ומכאן שלא חשש לשבועות.

שיטת הרמב”ם הכללית – ארץ ישראל מרכזית בחיי האומה והנה עדיין יש לשאול מהי דעתו של הרמב”ם ומדוע לא מנה את מצות ישוב הארץ בספר המצוות. לשם כך יש לשים לב למרכזיותה של ארץ ישראל על פי הרמב”ם. בספר המצוות (עשה קנג) כותב בעניין קידוש החודשים שנקבעת על פי החלטת בית דין, וזה לשונו:

---

⁴⁵ וראה בזה”ק (כרך ג נשא קמז): ”אמר רבי יהודה אמר רבי חייא אמר רבי יוסי נשבע הקדוש ברוך הוא שלא יכנס בירושלם של מעלה עד שיכנסו ישראל בירושלם של מטה” וראה עוד זוהר חדש כרך א פרשת נח לה:

"אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם זולת בית דין הגדול לבד. ובארץ ישראל לבד. וכו' ובכאן שורש גדול מאד משרשי האמונה לא ידעהו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה. וזה שהיותנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב לא מפני חשבוננו נקבעהו יום טוב בשום פנים אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעהו זה היום ראש חודש או יום טוב. ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ראש חדש או יום טוב, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה. וכו' ואני אוסיף לך באור. אילו איפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל וכו'.

הרמב"ם מבין שרק מי שדעתו עמוקה יכול להבין שחיי האומה תלויים בישיבה בארץ ישראל⁴⁶. וכן בהוריות (ג.) מובא שקרבן ציבור תלוי ביושבי ארץ ישראל

"קהל גדול מלבוא חמת עד נחל מצרים למה לי? שמע מינה: הני הוא דאיקרי קהל, אבל הנך לא איקרי קהל".

הרמב"ם לא מונה מצוות כוללות אחד השורשים שעל פיהם הרמב"ם החליט למנות את המצוות, הוא שהוא לא מונה מצוות הכוללות את כל התורה (שורש ד), ולכן לא מנה הרמב"ם מצווה זו.

---

⁴⁶ טציטוס ההסטוריון הרומאי מספר על כיבוש ירושלים ע"י טיטוס, ומספר שהיהודים נלחמו בחירוף נפש גם כשהיה ברור להם שאין להם שום סיכוי לנצח. בכל זאת הם המשיכו להילחם, משום שהם ידעו שאם יכנעו הם ימכרו לעבדים ויוצאו מחוץ לארצם. ולצאת מארצם קשה להם מן המוות. וכן בספר מלחמות היהודים ברומאים מספר יוספוס פלביוס שבתחילת המרד הייתה חבורת שודדים שתקפה באזור בית חורון שיירה של רומאים. הרומאים שלחו חיילים לערוך חיפושים בבתי היהודים באיזור, והתנהגו בגסות. תוך כדי חיפושים, אחד מהחיילים הרומאים מצא ס"ת ושרפו. דבר זה הרגיז את היהודים, וכך התחיל המרד. (ייתכן שזה אפוסטמוס ששרף את התורה במסכת תענית). פלביוס מוסיף שכאשר נשרף הספר ליהודים היה קשה "כאלו שורפים חלק מארצם".

והבין האבני נזר (שו"ת חו"מ סימן צה) שמצוות ישוב ארץ ישראל כוללת את כל התורה כולה, כי אם אין ישוב ארץ ישראל אין מי שמקיים את התורה. ויש שפירשו שלדעת הרמב"ם זוהי מצווה מדרבנן (פאת השולחן), אך לא ברור מה מקורו לכך, לכן נראה עיקר כדאמרינן.

וכן ניתן לראות במחלוקת אחרת בין הרמב"ם לרמב"ן גבי מצות תשובה שהרמב"ם גם כן לא מונה אותה. ונראה שהרמב"ם הבין שאין צורך לפרש מצווה כזו. שהרי אם נניח שאין מצוה כזו, וכי מותר לאדם להישאר בעבירה? הרי עצם זה שיש איסור, מוכרח שצריך להפסיק, ומזה מתחייב שצריך להתחרט ולקבל לעתיד לא לחזור על העבירה. אלא שהרמב"ן מנה זאת כי יש אנשים שמה שלא כתוב להם הם לא עושים. כמו כן אפשר לומר בנידון דידן, לדעת הרמב"ם היהודי הנורמאלי צריך לדעת שהכל מושתת על מצוות ישוב הארץ, הוא לא העלה בדעתו שתהיה לעם ישראל אפשרות להקים מדינה והוא לא יעשה זאת.

יש לדייק שכך סובר הרמב"ם ביד החזקה
ובהלכות מלכים (ה, א) פסק הרמב"ם:

"אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה, ואי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, ואחר כך נלחם במלחמת הרשות והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו".

ויש לדייק שהרחבת הגבולות היא מלחמת רשות, אך כבישת הגבולות הבסיסיים הינם מצווה וזו ודאי מצווה דאורייתא.

פסיקת ההלכה בענין

ומכיוון שעומדים הרמב"ם והרמב"ן בחדא שיטתא. וישנה ראייה מרבי עקיבא שתמך במרד בר כוכבא שליהודי ארץ ישראל לכל הפחות יש חובה לכבוש את הארץ. ובוודאי שבימינו גם הרב מגילת אסתר יודה שיש מצווה שהרי כבר איננו משועבדים לאומות (וכן הבין בדבריו רבי צדוק הכהן מלובלין בדברי סופרים אות

יד עש"ב) וכן בפאת השולחן לרבי ישראל משקלאוו תלמיד הגר"א פסק כדעת הרמב"ן וסיעתו עיקר (הלכות ישיבת ארץ ישראל, אות יד). רבי רפאל בירדוגו (שו"ת משפטים ישרים ח"ב סימן כג) כתב שהנשבע לאשתו שלא יוציא אותה ממקום למקום לא חל על ארץ ישראל כי זה כנשבע לבטל את המצוות. והביא בשם מהר"ם גלאנטי שמן הסתם אדם שנשבע לא לעזוב תא מקומו ודאי לא התכוון לכלול את ארץ ישראל בכך.

חילותיו של יהודה המכבי

במאמר זה ננסה לענות על השאלות הבאות: מהו הנס העיקרי של חנוכה, נס המלחמה או נס פך השמן? על מה נתקן ההלל של החג? כיצד יש לספר ולהעצים את נס החג? וכיצד זה נוגע לכל לוחם ולוחם?

על מה נתקן ההלל של חג החנוכה?

סוגיית הגמרא העוסקת בתיקון ההלל מובאת בפסחים קיז. (וכך גם מביא מר"ן הרב עובדיה יוסף זצ"ל ביביע אומר ח"ו או"ח סימן מא). ושם מובא:

”אמר רב יהודה אמר שמואל: שיר שבתורה - משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים. והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן” ע”כ.

והסכמת רוב הראשונים שמדובר על נס שנעשה לכל ישראל, למעט המאירי שלא מצריך תנאי זה. ופירש שם רש"י וזה לשונו:

”ועל כל צרה שלא תבא עליהם - לישנא מעליא הוא דנקט, כלומר שאם חס ושלום תבוא צרה עליהן ויושעו ממנה, אומרים אותו על גאולתן, כגון חנוכה” עכ”ל.

כלומר ההלל של חנוכה נתקן על הגאולה שנעשתה לכלל ישראל בתקופת החשמונאים. במסכת מגילה (יד). מובא:

”תנו רבנן: ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה. מאי

דרוש? אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה: ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה - ממיתה לחיים לא כל שכן? - אי הכי הלל נמי נימא! - לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ. - יציאת מצרים דנס שבחוצה לארץ, היכי אמרינן שירה? - כדתינא: עד שלא נכנסו ישראל לארץ הוכשרו כל ארצות לומר שירה. משנכנסו ישראל לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה. רב נחמן אמר: קרייתא זו הלילא, רבא אמר: בשלמא התם הללו עבדי ה' - ולא עבדי פרעה, אלא הכא - הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש? אכתי עבדי אחשורוש אנן. - בין לרבא בין לרב נחמן קשיא: והא תניא, משנכנסו לארץ לא הוכשרו כל הארצות לומר שירה, כיון שגלו - חזרו להכשירן הראשון".

ראשית מהגמרא עולה שמעבדות לחירות ודאי שאומרים שירה. הריטב"א בחידושו שם כותב:

"ואמרינן מאי דרוש כלומר כשקבעוה חובה וכתבוה ג"כ אליבא דר' יהושע ושמואל, דהא דכו"ע ניתנה ליכתב שלא תהא על פה כדכתיבנא לעיל. ומהדרינן נשאו ק"ו. ורבנן דתקון בתר הכי נר חנוכה, דסמוך נמי אהאי טעמא, מיהו מגילת אסתר הויא רבותא טפי שכתבוה".

כלומר מניין למדו חז"ל את היכולת לתקן נר חנוכה? הם למדו זאת מהדיון על ההלל שנאמר על היציאה לחירות. מכל האמור עולה שהלל נתקן על מפלת מלכות יון והקמת מלכות ישראל דהיינו יציאה משעבוד לגאולה ולביאור הדברים ביתר שאת נתבונן במפורש בפסיקתא (פסיקתא רבתי (איש שלום) פיסקא ב - מזמור שיר חנוכה):

"ולמה מדליק נרות בחנוכה אלא בשעה שנצחו בניו של חשמונאי הכהן הגדול למלכות יון שנאמר ועוררת בניך ציון על בניך יון נכנסו לבית המקדש מצאו שם שמונה שפודין של ברזל וקבעו אותם והדליקו בתוכם

נרות, ולמה קורין את ההלל מפני שכתב אל ה' ויאר לנו (כאן מרן עצר בתשובתו ולכן כתב שכמה מהאחרונים הסיקו שההלל על נס השמן שהאיר לישראל אבל מההמשך ברור שאין הדבר כן אלא על מפלת מלכות יון ומההשוואה לפורים), ולמה אין קורין בפורים כתב להשמיד להרוג ולאבד את כל חיל עם ומדינה הצרים אותם וגו' ואין קורין אלא על מפלתה של מלכות ומלכות של אחשוורוש הייתה קיימת לכן אין קורין אבל במלכות של יון שכללה אותה הקדוש ברוך הוא התחילו נותנים הימנון ושבח ואומרים לשעבר היינו עבדים לפרעה עבדים ליון ועכשיו עבדיו של הקדוש ברוך הוא אנו הללו עבדי ה'".

ודבר זה מפורש בירושלמי בסוגיה המלמדת את מקור ההלל בפסח (פסחים פ"ה ה"ה כאם הבאנו את המדרש המורחב ממדרש שוחר טוב ק"ג, ב):

"אתה מוצא עשרים וששה דורות משברא הקדוש ברוך הוא את עולמו עד שיצאו ישראל ממצרים, ולא אמרו הלל, עד שיצאו משיעבוד מצרים, שהיה של טיט ולבנים ואמרו הלל, ואימתי אמרו בשעת מכות בכורות, עמד פרעה והלך אצל משה ואהרן בלילה, שנאמר ויקרא למשה ולאהרן לילה, היה דופק פרעה על פתחיהן של משה ואהרן בלילה ואמר להם קומו צאו מתוך עמי, אמרו לו שוטה וכי בלילה אנו עומדין, וכי גנבים אנו שנלך בלילה, בבוקר אנו יוצאין, שכך אמר לנו הקדוש ברוך הוא ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר אמר להם הרי כבר מתים כל מצרים, שנאמר כי אמרו כולנו מתים אמרו לו מבקש אתה לכלות המכה הזאת, אמור הרי אתם בני חורין, הרי אתם ברשותכם, ואין אתם עבדי, אלא עבדי ה', התחיל פרעה צווח ואומר לשעבר הייתם עבדי, אבל עכשיו הרי אתם בני חורין, הרי אתם ברשותכם, הרי אתם עבדי ה' וצריכים אתם להללו שאתם עבדיו,

שנאמר הללויה הללו עבדי ה', וכן הוא אומר כי לי בני ישראל
עבדים וכן הוא אומר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג".

הנה למדנו מכך שהלל נתקן על חידוש עצמאות.

תקנת חג החנוכה

מובא במסכת שבת (כא):

"מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא
למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל
השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא
מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה
בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה
אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה".

רש"י עומד על השאלה התמוהה של הגמרא מאי חנוכה? ומסביר מאי חנוכה - על
איזה נס קבעוה? ועוד כותב מה הפירוש של עשו אותם ימים טובים: "לא
שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הנסים בהודאה". מה
כוונת רש"י על איזה נס קבעוה? הת"ר שמביאה הגמרא זה לא ברייתא תלושה, זו
ציטוט חלקי מהברייתא הגדולה שממנה לקוח הקטע והיא מגילת תענית. שם
מובא כך (מגילת תענית מהד' ליכטנשטיין הסכוליון):

"בעשרין וחמשה ביה חנכתא תמניא יומין דילא למספד בהון. שכשנכנסו
יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה יד בית חשמונאי
ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול
שלא נטמא ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה בו נס והדליקו
ממנו שמנה ימים לשנה אחרת קבעום שמנה ימים טובים. ומה ראו
לעשות חנכה שמנה ימים והלא חנכה שעשה משה במדבר לא עשה אלא

שבעת ימים שנאמר ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים וגומר ואומר ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו וגומר ובשביעי הקריב אפרים וכן מצינו בחנכה שעשה שלמה שלא עשאה אלא שבעת ימים שנאמר כי חנכת המזבח עשו שבעת ימים והחג שבעת ימים מה ראו לעשות חנכה זו שמנה ימים אלא בימי מלכות יון נכנסו בני חשמונאי להיכל ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכל שבעת הימים היו מתקנים בכלי שרת. חנכת בית חשמונאי לדורות ולמה היא נוהגת לדורות? אלא שעשאוה בצאתם מצרה לרוחה ואמרו בה הלל והודאה והדליקו בה נרות בטרה לפי שנכנסו יונים בהיכל וטמאו כל הכלים ולא היה במה להדליק וכשגברה יד בית חשמונאי הביאו שבעה שפודי ברזל וחפום בבעץ והתחילו להדליק. ומה ראו לגמר בהם את ההלל ללמדך שכל תשועה ותשועה שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל הם מקדימין לפניו בהלל ובשבח וכך הוא אומר בספר עזרא ויענו כל העם בהלל ובהודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו על ישראל וכל העם הריעו תרועה גדולה בהלל לה' על הוסד בית ה' ואומר לה' השועה על עמך ברכתך סלה. להקדוש ברוך הוא לעשות נסים ונפלאות ולנו להללו ולברכו שנאמר על עמך ברכתך סלה".

עולה מדברי הברייתא שההלל נתקן על התשועה ועל היציאה לגאולה שבאה בעקבות המלחמה, וזה נקרא ניסים ונפלאות. וכל סיפור פך השמן בא לצורך הענין של "צביון" החג – שמונה ימים, ותקנה מיוחדת של הדלקת נרות. אלא שכאן אנו נוגעים בסוגיה אחרת. הרי מגילת תענית בטלה, ואם כן מדוע חנוכה לא בטל? בסוגיה זו עוסקת מסכת ר"ה (יח): שטוענת כלפי הטוענים שמגילת תענית בטלה (שהלכה כמותם והראיה שאיננו מקיימים ימים אלו) מדוע חנוכה ופורים לא בטלו (שהרי הם חלק ממגילת תענית):

"אמר רב יוסף: שאני חנוכה דאיכא מצוה. - אמר ליה אביי: ותיבטיל איהי, ותיבטל מצותה! אלא אמר רב יוסף: שאני חנוכה דמיפרסם ניסא".

"דמפרסם ניסא - כבר הוא גלוי לכל ישראל על ידי שנהגו בו המצות, והחזיקו בו כשל תורה - ולא נכון לבטל".

כלומר פרסום הנס ע"י המצוה בחנוכה – הדלקת הנר, הביאה לכך שהעם החזיק בחג זה כבשל תורה ולכן לא בטלוהו. דבר זה מלמד אותנו על מסכת שבת את כוונת רש"י – הכוונה שקבעו את חג החנוכה ולא בטלוהו מפני שנתקן בו מצווה להדליק נרות, ומצוות הדלקת הנרות שימרה את החג שנתקן על התשועה. וזה מה שהוא אומר שקבעו את החג בהלל והודאה, וכמו שלמדנו הלל נתקן על גאולת ישראל מיד מלכות אחרת. והוא אפשר לומר התקבע בזכות המצווה הגדולה של הדלקת הנרות שהעידה על הנס שכ"כ התפרסם על ידי המצווה.

ואכן כך קובע הרמב"ם (חנוכה ג, א) :

"בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות (הפרצות כאן הם פיזיות כמובא במדות ב, ג ואין קשר למה שדרשת אני חומה משה"ש וראה במגיד משנה כדברי) וטמאו הטהרות, וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילים וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני".

הוא פותח בסיפור ההיסטורי ואז מתאר את נס המלחמה. ניתן לראות שהוא קורא למה שגברו בני חשמונאי – שזה נקרא שה' מושיע. ובהנגדה להתחלה הוא מסיים שחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה. לא נכון לומר שזה הדבר שהוא הניח לסוף כפרט שולי – זה כל עיקר ההלכה!. וזה מתאים לגמרא בפסחים

שהלל נאמר על גאולה, דהיינו מכיוון שחזרה מלכות לישראל דהיינו נגאלו –
אומרים הלל. לאחר מכן (הלכה ב) הוא מתאר את נס פך השמן :

”וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה
ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו
להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים
עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור”.

הרמב”ם שוב חוזר וכשגברו ישראל על אויביהם וכו’ כדי לתאר את נס פך השמן
שאירע בזכות המלחמה. שהרי אם לא היו מנצחים במלחמה מי היה מדליק נרות?
כל מה שנתר הוא לראות מה יוצא מכך לפועל. וזה מה שהוא מסכם בהלכה ג :

”ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו
שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן
הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות
ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חנוכה והן אסורין בהספד ותענית
כימי הפורים, והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה”.

כל מה שנתר הוא לשבץ. ימי שמחה והלל על הלכה א דהיינו המלחמה ושחזרה
מלכות לישראל. והדלקת הנרות על הלכה ב – שכן ודאי שתקנת הנרות באה
לגלות את הנס של פך השמן. את נס המלחמה לא צריך לגלות הוא היה גלוי, שהרי
חזרה מלכות לישראל. וכמו שראינו הלל אומרים על מלכות שקמה ולא על מציאת
פך שמן. על מציאת פך השמן מתקנים הדלקת נרות.

הגרשז”א (שו”ת מנחת שלמה תנינא סימן נח) מחדש שגם הנרות באו בשביל
ישועות המלחמה :

”נלענ”ד דהדלקת נר חנוכה היא עצמה ההודאה וההלל, כלומר שע”י זה
יתן אל לבו להודות לה’ על הנסים הגדולים שעשה לנו בנצחון המלחמות,

וכמו שאומרים בנוסח "הנרות הללו וכו' על התשועות ועל המלחמות וכו' ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד כדי להודות ולהלל", ולא נזכר כלל נס פך השמן משום שאין ההדלקה באה כזכר לנס פך השמן, כי לא מצינו בשום מקום להודות לה' לדורי דורות עבור זה שעשה הקדוש ברוך הוא נס כדי שיוכלו כלל ישראל לקיים מצוה. ובמס' סופרים שהובאה בהגהות מיימוני ובב"ח הגירסא "שמברכין להדליק ומיד אומר הנרות הללו ואח"כ מברך שעשה נסים ומדליק", והוא כדי שידע לכיין על נס הישועה ונצחון המלחמה, ואפי' לדין שאין נוהגים כך הוא משום שלא תקנו לאמרו אלא בשעת ההדלקה ממש ולא לפניו, וגם יתכן דכיון שקיי"ל כבתה אין זקוק אין טעם לתקן את האמירה לאחר ההדלקה כיון שאם מיד כבתה כבר נגמרה המצוה. וזהו מה שאומרים בנוסח על הנסים בתפילה ובבהמ"ז בסיום ההזכרה של הנסים והישועות "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול" ואין אומרים להדליק נרות ולהודות, ומשום שכל עיקר ההדלקה היא להודות ולהלל ולפרסם נס הישועה וההצלה ומכיון שזהו עיקר התקנה שפיר חייבות גם נשים בהדלקת נר חנוכה כאנשים שגם הן צריכות להודות וכמו שאמרו בגמרא הטעם שאף הן היו באותו הנס כלומר נס ההצלה ע"י המלחמות (ומוכח כדברינו מקושית הראשונים הנ"ל למה גומרים ההלל כל ח' ימי החנוכה ונאמרו תירוצים שונים ואם נאמר שעיקר התקנה שקבעו שמונת ימי חנוכה להודות ולהלל היינו אמירת ההלל אין מקום לקושיתם). וכו' שעיקר תקנת ההדלקה הוא על נס ההצלה שהיה ביום כ"ה".

כיצד מועצמים ניסי ה' בסיפור חג החנוכה

מפקד טוב ניכר בכך שחייליו מתפקדים גם כשהוא לא נמצא בשטח. הוא נתן הוראות ברורות דים, ואימן אותם ללכידות ועצמאות של לוחם. הקב"ה ברא את העולם ונתן לבני האדם ממשלה, יכולת לבחור בטוב וברע. הוא מצפה שהעולם יגיע למצב בו הוא כביכול לא יזדקק לו יותר. כמובן שמפקד שרואה את חייליו

בסכנה יתערב גם על חשבון עצמאותם, וכך גם הקב"ה כשהוא רואה שהוא צריך לשבור את הטבע שברא, עושה זאת זה רק לצורך פיקוח נפש של עם ישראל. לכן ודאי שהגאולה תהיה גדולה ביותר בדרך הטבע. זה יראה שהאדם שה' ברא עם בחירה חופשית עושה את רצונו. במורה נבוכים (ח"ג פרק לב) מבאר הרמב"ם ש'עזמת ה"י היא שהוא מעדיף לפעול דווקא דרך הטבע שברא ולא רוצה בשינויו אלא במעשי בני אדם.

בספר חגי (ב, ו) כתוב:

"כִּי לֹא אָמַר ה' צְבָאוֹת עוֹד אַחַת מֵעַתָּה הִיא וְאֲנִי מִרְעִישׁ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וְאֶת הַיָּם וְאֶת הַחֲרָבָה".

ופירש רש"י:

"עוד אחת מעט היא - משתכלה מלכות פרס זו המושלת עליכם עוד אחת תקום למשול עליכם להצר לכם מן מלכות יון ומעט יהא זמן ממשלתה. ואני מרעיש - בניסים הנעשים לבני חשמונאי. את השמים וגו' - ויבינו ששכינתי שורה בבית זה ויביאו תשורת זהב וכסף כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון".

רש"י מבין שנבואת חגי נאמרה על ימי החשמונאים, אם כן עיקר הניסים שנעשו לבית חשמונאי שעליהם כבר התנבא ה' לנביא מראש אלו ניסי המלחמה שודאי הם אלה ש'הרעישו את השמים והארץ' וגרמו לבית המקדש השני להתגדל ולא נס פך השמן. וכן ראייה מכך שמפנה לקרוא בספרו של יוסף בן מתתיהו שם נס פך השמן לא מופיעה!.

בתפילת על הניסים אנו מודים - על הניסים ועל הפורקן (גאולה) ועל הגבורות (מלחמה) ועל התשועות (ישועה - הצלה) ועל הנפלאות (שנצחו המעטים את הרבים) שעשית לאבותינו בימים ההם - כמו שנלחמת איתם כן אתה נלחם גם

איתנו. ואז בנוסח תיאור המאורע מובא שה' מסר את היוונים ביד החשמונאים וזה נקרא "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" כלומר קדוש ה' זה שעם ישראל גובר על האומות במלחמה. אז גם כשצה"ל מנצח זה קדוש השם, ולכן זה הדרך הטובה ביותר לציין את החג היא בהודאה לה' על ניסי המלחמה, ונצחון הקרבות (גם בימינו) כי בם מתגלה ה'. בכל התפילה נס פך השמן כלל לא מוזכר! כתוב שהדליקו נרות אך ללא שום אזכור שהיה בעיה כלשהי לפני כן. אם כן התפילה עצמה מורה לנו שעיקר הנס שעליו יש להודות זה המלחמה.

יהודה מתואר כ"ארי השואג לטרף". החשמונאים התחילו בתור צבא גרילה, אבל אח"כ הפכו לצבא מאוחד (וכשזה נעשה גם הצליחו לכבוש את מצודת החקרא וקבעו על כך יום טוב במגילת תענית כמו שקבעו על כיבוש חומת ירושלים ומגדל צור). מה שהניע אותם היה הרוח הלאומית. כך קונן מתתיהו:

"כל הדרה לוקח תחת חופשיה הייתה שפחה. והנה קדשנו ותפארתנו ותפארתנו השם ויחללוהו גוים (כוונתו לבית המקדש מההקשר) אם כך למה לנו חיים".

ובצוואתו לפני מותו אמר לבניו:

"ואולם המקבי (יהודה) בעוז רוחו ובכוחו יהיה לכם לשר צבא כי הוא יקום את נקמת העם ויגן עליו מפני האויבים אף תקרבו אליכם את הצדיקים והחסידיים ותגבירו חילם".

כשיהודה כבש את המקדש, ליסיאס שר צבאו של אנטיוכוס רצה להגיע איתו להסכם שהיהודים יקבלו חופש פולחן ובתמורה לכך יפסקו הקרבות. יהודה ואנשיו סירבו בטענה שללא עצמאות מדינית, גם עצמאות דתית לא באמת תהיה. יתר על כן היהודים השתמשו בעזרת הרומאים כדי לכפות על היוונים הפסקת אש וזה מה שאפשר להם לכבוש כמעט את כל ירושלים. והדבר מובא בע"ז (ח:):

”תלתין ותרין קרבי עבדו רומאי בהדי יונאי ולא יכלו להו עד דשתפינהו לישראל בהדייהו. עשרין ושית שנין דקמו בהימנותייהו בהדי ישראל”.

המהר”ל בספרו נר מצווה פותח בביאור נבואת דניאל שרואה ארבע דמויות, ומבאר שאלו הם מלכויות: בבל, פרס, יון, ורומא. הוא מסביר שכל מלכות כזו היא מתנגדת לישראל לפי הענין שלה והיא גונבת את המלכות מישראל. יון התנגדו לישראל בכך שטענו שכל החכמה היא אנושית ולא אלוהית. אבל זה יושב על ענין יותר בסיסי, גניבת המלכות מישראל. אילו המלכות הייתה בישראל יון לא היו מצליחים לקלקל בטענותיהם. הוא מוסיף שמלכות ישמעאל לא נקראת מלכות בפני עצמה כי היא לא לקחה מלכות מישראל. כלומר עיקר המאבק הוא מי ישלוט בעולם:

”ולכך בסוף ד’ מלכויות כאשר תחזור המלכות לישראל כתיב ועלו מושיעים וכו’ והיה לה’ המלוכה”

מלכות ישראל שבאה לאחר ארבע מלכויות היא מלכות ה’. וזה עיקר המאבק בהם. לאחר כל הדיון הזה הוא מביא רמזים מהמדרשים לביטול ארבעת המלכויות וחזרת המלכות לישראל, ומציין ששורשה של מלכות ישראל במקום גבוה מאוד:

”והנה בטול אלו ד’ מלכויות וחזרת מלכות ישראל נרמז דוקא במצות פרה אדומה, מפני כי בטול ד’ מלכויות הוא מדרגה עליונה מאד מאד שיהיה בטל כח מלכויות אלו שהיו מושלים בעולם, ויהיו הפסדם בא ממקום עליון מאד. וכן חזרת מלכות ישראל למקומה הוא בא ממדרגה עליונה מאד. ולא כמו שהוא בעולם הזה, אשר הצלחת ד’ מלכויות אינו מן המדרגה העליונה, רק הפסד אלו ד’ מלכויות וחזרת מלכות ישראל הוא נרמז בפרה אדומה, כי המצוה של פרה אדומה מן המדרגה עליונה מאד, ומפני עומקה לא נודעה. וכמו שהמצוה הזאת היא פרה אדומה לא נודעה, כך חזרת מלכות ישראל למקומה, והפסד ארבע מלכויות, לא נודע ולא

נגלה הזמן לנביאים. ולפיכך שניהם מן המדרגה העליונה לגמרי, למי שיבין הדברים האלו, והם עמוקים וברורים מאד".

בסוף (ד"ה ת"ר) המאמר המהר"ל דן במצוות חג החנוכה וכותב:

"ואם תאמר וכי בשביל שנעשה להם נס בהדלקה שלא תהיה בטילה ההדלקה היו קובעין חנוכה כי מה שחייב להודות ולהלל זהו כאשר נעשה לו נס ובשביל הצלתו (=גאולה) ולא בשביל שנעשה לו נס לעשות המצווה כי אין המצווה הנאה אל האדם?"

ומתרץ שמכיוון שכוונת היונים הייתה לבטל את קדושת ישראל במעלה האלוהית "לפיכך קבעו **הדלקת הנרות** זכר לנס שנעשה להם במצות ההדלקה". המהר"ל הקשה על קביעת חנוכה, ועונה **שהדלקת הנרות** נתקנה על הנס. כלומר **חנוכה נקבע על ההצלה כמו שהוא מציג בקושיה, ורק המצווה של ההדלקה נתקנה על הנס**. לאחר מכן תירוצו השני שונה:

"ועוד יש לומר שעיקר מה שקבעו **ימי חנוכה** (כאן הוא מדגיש על מה קבעו את ימי החנוכה ולא את מצוות ההדלקה) בשביל שהיו מנצחים את היוונים רק שלא היה נראה שהיה כאן נצחון הזה על ידי נס שעשה זה ה"ת ולא היה זה מכחם וגבורתם"

לכאורה מדוע אומר המהר"ל שזה לא היה נראה? הרי נצחו מעטים את הרבים? אלא שזה היה בדרך הטבע ע"י אסטרטגיה וכאן היה צריך לחדש שגם זה מאת ה', ולפיכך נעשה הנס ע"י נרות המנורה וכך המלחמה שהיו מנצחין ישראל היה מן היי"ת. לאחר מכן הוא מסביר למה הקב"ה עשה דווקא את הנס הזה של המנורה "ודווקא נס זה נעשה" ומסביר שזה בא כהתנגדות ליוונים שרצו לטמא. אך זה לא

בא לבטל שעיקר ימי החנוכה נתקנו על המלחמה, ואדרבא רצה ללמד שאע"פ שזה היה בדרך הטבע, זה נקרא גם כן מאת ה'47.

סיכום

ראינו שהלל נאמר על עצמאות ישראל ושחרורם משעבוד של אומה אחרת. רבותינו התקינו את חג החנוכה על גאולתם ממלכות יון, ותקנו לנו מצוות הדלקת נרות שגם תזכיר לנו את נס פך השמן. כשנחרב הבית ומלכות בית חשמונאי חרבה, חשבו לבטל גם את חג החנוכה. אלא שהנס שבתוכו שעליו קבעו מצווה, מה שלא עשו באף אחד משאר חגי מגילת תענית, שימר את החג בזכות שנתפרסם הנס. נס פך השמן, סימל לעם ישראל כאור בתוך החשיכה שהם עוד יקומו ויגאלו שוב ויחזרו לעצמאות מדינית. ממילא כשיחזרו לעצמאות יוכלו להניע את גלגלי הטהרה האמתית ולהגדיל שם ה' בעולם ובקרב הגוים.

---

⁴⁷ בתוס' ב"מ קו. בסוגיה על רועה שעזב עדר של בעל הבית ובאו דובים ואכלום, אם יכול בעל הבית לומר לו שאילו היה שם היה מנצח את הדוב ע"י נס קטן ולכן יש לחייבו, שמגדירים כשהקב"ה נותן רוח גבורה ודעת להלחם זה נקרא גם כן נס ושם זו סברא הלכתית: "דלמא אי הוה התם היה בו רוח וגבורה ודעת להלחם והוה מקיים ביה גם את האר"י"

כשתשתוק תבין

במאמר זה נכתב על יום הזיכרון לחללי צה"ל, וליווה אותי ברגעים ששמעתי על מותו של ישי ז"ל. לא נכון לבטל את רגש הצער והחלל שאנו מרגישים כשאובד אדם מטובי בניה של אומתנו. אבל יש עבודה שנוכל להפנים את הדברים בצורה הנכונה, תוך ידיעה שהוא למעלה מאושר. כמו כן ננסה לתת עצה מה אפשר לעשות בזמן הצפירה וכיצד להפיח נשמה במעמד זה.

בפרשת מות בני אהרן (ויקרא י, ג) כתוב:

”וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן הוּא אֲשֶׁר דָּבַר ה' לְאֹמֶר בְּקִרְבֵי אֶקְדֹּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכַבֵּד וַיִּדָּם אֶהֱרֹן”

ופירש רש"י:

”אל תקרי בכבודי אלא במכובדי. אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך, עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך. וידם אהרן - קבל שכר על שתיקתו. ומה שכר קבל, שנתייחד עמו הדיבור, שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין”.

לאהרן יש גישה מיוחדת ומפעימה מאין כמוה למצב – הוא שותק. ובאופן מפתיע השכר שלו הוא שהי מייחד לו דיבור. השתיקה שמובילה לדיבור של ה' עם האדם היא דבר המצריך בירור. במנחות (כט:): מסופר על כיוון דומה שהדריך ה' את משה:

”אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות אמר לפניו רבש"ע הראהו

לי אמר לו חזור לאחורך הלך וישב בסוף שמונה שורות ולא היה יודע מה
הן אומרים תשש כחו כיון שהגיע לדבר אחד אמרו לו תלמידיו רבי מנין
לך אמר להן הלכה למשה מסיני נתיישרה דעתו חזר ובא לפני הקב"ה
אמר לפניו רבונו של עולם יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה ע"י אמר לו
שתוק כך עלה במחשבה לפני אמר לפניו רבונו של עולם הראיתני תורתו
הראני שכרו אמר לו חזור לאחורך חזר לאחוריו ראה ששוקלין בשרו
במקולין אמר לפניו רבש"ע זו תורה וזו שכרה א"ל **שתוק כך עלה**
במחשבה לפני."

את מה שמשה לומד כאן מהקב"ה, אהרן כנראה ידע מנפשו. השתיקה מועילה
לאדם להבין מהלך כולל ולהכיל אותו בצורה אמתית בעיקר בשעת משבר. אהרן
הכהן שותק והקב"ה "מייחד לו דיבור". בכך אהרן מתחבר לממד יותר כולל
וגבוה בו הוא מצליח להכיל את המצב אבל יותר מכך אי אפשר לדעת מה הוא
חווה באותו רגע זה אישי שלו בלבד. אהרן הצליח להפנים את הדברים ולידום –
לשתוק, לאחר ששמע ממשה לא תנחומים אלא דרך עבודה. משה חיבר אותו
למימד גבוה יותר. משה למד זאת בשמים כשה' הסביר לו שבכדי להבין מה
שקורה עם ר"ע הוא חייב רק לשתוק ובכך להתחבר.

משה רבנו כתב את ספר איוב (ב"ב יד): ושם הוא מבהיר את הדרך הזו בשיא
הספר. לאורך כל המפגש של איוב עם ריעיו הם מנסים לתרץ לו את סיבת ייסוריו
בדרכים שונות. איוב דוחה את טענותיהם מקשה עליהם והם מנסים לתרץ. בסוף
לאחר שמגיע אליהוא בן ברכאל ומתחיל לדבר, ה' ממשיך לדבר מדברי אליהוא על
הלויתן ועל רבדים גבוהים ביותר של המציאות. ואף שואל את איוב "איפה היית
ביסדי ארץ" (איוב לח, ד). רק לאחר דברי ה' איוב מצליח לקבל ולהפנים את
הדברים ואז – להתפלל. הוא מצליח ליצור שיח כנה עם ה' שנותן לו נקודת מבט
אישית על המציאות כולה. וכך למדונו חז"ל (אבות ד, יח):

”רבי שמעון בן אלעזר אומר אל תרצה את חבירך בשעת כעסו ואל
תנחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו ואל תשאל לו בשעת נדרו ואל תשתדל
לראותו בשעת קלקלתו”⁴⁸

בזמן הקושי אי אפשר להסביר שום תירוץ אנושי – זה לא אמתי באותו מצב וגם
לא מועיל. זה הזמן שהאדם הסובל שותק ומקשיב לדיבור שיוחד לו. הקשבה כנה
תוליד חיבור לה’ שממילא יאפשר את ההתקשרות והחיבור למציאות ולהבנה
טובה של המציאות.

את הצפירה אמנם לקחנו מהגויים, אך נראה שבנפיחת נשמה אפשר לשים בה
עומק לרצון ה’. פסק השו”ע (יו”ד קעת, א) שאין ללכת בחוקות הגויים ולא
להדמות להם והוסיף שם הרמ”א:

וכל זה אינו אסור אלא בדבר שנהגו בו העובדי כוכבים לשום פריצות,
כגון שנהגו ללבוש מלבושים אדומים, והוא מלבוש שרים וכדומה לזה
ממלבושי הפריצות, או בדבר שנהגו למנהג ולחוק ואין טעם בדבר דאיכא
למיחש ביה משום דרכי האמורי ושיש בו שמץ עבודת כוכבים
מאבותיהם, אבל דבר שנהגו לתועלת, כגון שדרכן שכל מי שהוא רופא
מומחה יש לו מלבוש מיוחד שניכר בו שהוא רופא אומן, מותר ללבושו.
וכן שעושין משום כבוד או טעם אחר, מותר. לכן אמרו: שורפין על
המלכים ואין בו משום דרכי האמורי.

וביאר הגר”א (שם):

”דוקא ללמוד מהם אסור וכמו שכתבי שם כיון דכתיב לא מינייהו גמרינן
ולאו דוקא משום דכתיב באורייתא אלא כל דבר שהיינו עושין זולתם
מותר”.

---

⁴⁸ שלב ראשון של אדם ששומע על צרה שנפלה עליו היא ההכחשה, ולכן גם רצינאלית שום
הסבר לא יעזור בזעה שאדם מתכחש למצב.

הצפירה ביום הזכרון לחללי מערכות ישראל וביום השואה⁴⁹ הינה לכבוד הנרצחים על קידוש השם, וזה דבר שהיינו מוציאים מעצמנו שהרי אנו צריכים לשתוק ולהבין את רצון ה' כשהוא מוביל אותנו מהלכים גדולים. לכן נראה לענ"ד שבשעת הצפירה יש ענין חשוב מאד לעצום עיניים לשתוק ולנסות לקבל יחוד של הדיבור מה', ואת רצונו מאתנו במערכת הכוללת.

---

⁴⁹ לכאורה קשה על יום השואה שהוא נתקן בחודש ניסן שהוא חודש של שמחה. אולם אחר העיון נראה שאין בעיה כלל. הטור (או"ח תכט) מביא מנהג אשכנז להתענות שלושה ימים אחרי פסח ככפרה על כך שאולי חטאו בימי השמחה של ניסן: "בפ"ק דמסכת סופרים מפני מה אין מתענין בניסן מפני שבאחד בניסן הוקם המשכן וי"ב נשיאים הקריבו קרבנם בי"ב יום וכל אחד עשה ביומו יום טוב ואין מתענין בו עד שיעבור ניסן והבכורות מתענין בערב פסח ותלמידים מתענין בו שני וחמישי ושני מפני חילול השם ג' ימים ונ"ל דהנך ג' ימים אחר הפסח קאמר כמו שרגילין באשכנז להתענות ג' ימים אחר הפסח וכן אחר הסוכות מפני שהם ימי משתה ושמחה ושמא מתוך כך באו לידי עבירה וסמכו אותם אקרא דאיוב ויהי כי הקיפו ימי המשתה וגו' והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב אולי חטאו בני". אך הבית יוסף כתב שזה משום חילול השם כשישראל בין הגוים בגלות: "ודע דבמסכת סופרים אשר בידינו היום אין הנוסחא כמו שכתב רבינו אלא כך היא הגירסא והתלמידים מתענין בו שני וחמישי ושני מפני חילול השם ומפני כבוד ההיכל שנשרף במה דברים אמורים בצנעה אבל להזכיר בציבור אסור עד שיעבור ניסן עכ"ל. ומשמע לי דהיינו לומר שהתלמידים שנוהגים להתענות שני וחמישי של כל השנה מפני חילול השם בין הגוים בהיות ישראל בגלות ומפני כבוד ההיכל שנשרף וכמו שכתב רבינו בסוף סימן תק"פ בשם בעל הלכות גדולות גם בחודש ניסן מתענין דאין לבטל אותן תעניות מפני מה שהקריבו הנשיאים ועשו יום טוב כנ"ל" אם כן, ודאי שראוי להקדיש חלק מהיום לאותם שנספו בהיות ישראל בגלות.

כיצד מתו תלמידי רבי עקיבא?

מות תלמידי רבי עקיבא
נאמר בגמרא (יבמות סב):

”שנים עשר אלף זוגות תלמידים היו לו לרבי עקיבא, מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם, עד שבא ר”ע אצל רבותינו שבדרום, ושנאה להם ר”מ ור’ יהודה ור’ יוסי ורבי שמעון ורבי אלעזר בן שמוע, והם הם העמידו תורה אותה שעה. תנא: כולם מתו מפסח ועד עצרת. אמר רב חמא בר אבא, ואיתימא ר’ חייא בר אבין: כולם מתו מיתה רעה. מאי היא? א”ר נחמן: אסכרה”.

אסכרה פירושו צבא

ידוע פירושו של רש”י שאסכרה היא סוג של מגיפה. אך רב שרירא גאון באגרתו (כיצד נכתבה המשנה, סימן י) כותב שתלמידי ר”ע מתו במרד בר כוכבא וז”ל:

”ומסר רבי עקיבא את עצמו להריגה (ברכות סא): אחר שנפטר רבי יוסי בן קסמא, ונהרג ר’ חנינא בן תרדיון ונתמעטה החכמה אחריהם. והעמיד ר’ עקיבא תלמידים הרבה והוה שמדא על התלמידים של ר’ עקיבא, והות סמכא דישראל על התלמידים שניים של ר’ עקיבא, דאמור רבנן שנים עשר אלף תלמידים היו לו לר’ עקיבא מגבת ועד אנטיפרס וכלם מתו מפסח ועד עצרת והיה העולם שמם והולך עד שבאו אצל רבותיהם שבדרום ושנאה להם רבי מאיר ור’ יוסי ר’ יהודה ור’ שמעון ור’ אלעזר בן שמוע והם העמידוה באותה שעה כדאיתא ביבמות (סב):”

והשמד שהיה בימים ההם הוא מרד בר כוכבא שנכשל, ובאמת זה תואם לתאריך אותו מוסרת הגמרא ”מפסח ועד עצרת”. יתר על כן, הגמרא מציינת באופן חריג

את מקומם של התלמידים "מגבת ועד אנטיפרס" ובימינו בית שמש לראש העין, וזה היה מקום הקרבות של בר כוכבא.

נראה שכן היא כוונת רב נחמן, בערבית גדוד נקרא "אסכר". ועוד שבכמה מקומות בש"ס (ראה למשל כתובות לז:) דורש רב נחמן בשם רבה בר אבוה על הנידון למוות בבי"ד את הפסוק: "ואהבת לרעך כמוך", ברור לו מיתה יפה. ומפרש שם רש"י "מיתה יפה – בסיף, ומצד הסימנים שימות מהר" וניתן לדייק שמיתה רעה היא בחרב ובאיטיות. ומה שפירש רש"י, מגיפה זה לגבי יהודי הגולה שכבר לא מנהלים צבא וסנהדרין. א"נ רב נחמן התכוון שמיתה רעה בעלמא אך לא כאן היא אסכרה.

סמך מחיתת בני רבי עקיבא
סמך לדבר ניתן לראות מהגמרא במועד קטן (כא:) שם מובא:

"מעשה ומתו בניו של רבי עקיבא, נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול. בשעת פטירתן עמד רבי עקיבא על ספסל גדול ואמר: אחינו בית ישראל שמעו! אפילו שני בני חתנים - מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם. ואם בשביל עקיבא באתם - הרי כמה עקיבא בשוק. אלא כך אמרתם "תורת אלהיו בלב" וכל שכן ששכרכתם כפול, לכו לבתיכם לשלום".

והנה מה ראה לנכון ר"ע לדון ק"ו מחתנים, ומדוע הנחמה היא בכבוד?! אלא נראה שרמז לכלל שבמלחמת מצווה יוצא אפילו חתן מחופתו וכדברי הרמב"ם (מלכים פ"ז ה"ד ומקורו בסוטה י. מד: ובירושלמי סוטה פ"ב מ"י):

"במה דברים אמורים שמחזירין אנשים אלו מעורכי המלחמה במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצווה הכל יוצאין ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה".

ראיה מחיתת בני רבי ישמעאל
וכן בהמשך הגמרא שם (כח:):

”תנו רבנן: כשמתו בניו של רבי ישמעאל נכנסו ארבעה זקנים לנחמו: רבי טרפון, ורבי יוסי הגלילי, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא. אמר להם רבי טרפון: דעו שחכם גדול הוא, ובקי באגדות, אל יכנס אחד מכם לתוך דברי חברו. אמר **רבי עקיבא**: ואני אחרון.

פתח רבי ישמעאל ואמר: רבו עונותיו, תכפוהו אבליו, הטריח רבותיו פעם ראשונה ושניה.

נענה **רבי טרפון** ואמר: ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה, והלא דברים קל וחומר: ומה נדב ואביהוא שלא עשו אלא מצוה אחת, דכתיב ויקרבו בני אהרן את הדם אליו - כך, בניו של רבי ישמעאל - על אחת כמה וכמה.

נענה **רבי יוסי הגלילי** ואמר: וספדו לו כל ישראל וקברו אתו, והלא דברים קל וחומר: ומה אביה בן ירבעם שלא עשה אלא דבר אחד טוב, דכתיב ביה יען נמצא בו דבר טוב - כך, בניו של רבי ישמעאל - על אחת כמה וכמה. מאי דבר טוב? רבי זירא ורבי חנינא בר פפא; חד אמר: שביטל משמרתו ועלה לרגל, וחד אמר: שביטל פרדסאות שהושיב ירבעם אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל.

נענה **רבי אלעזר בן עזריה** ואמר: בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשנים וכו' ישרפו לך, והלא דברים קל וחומר: ומה צדקיהו מלך יהודה, שלא עשה אלא מצוה אחת, שהעלה ירמיה מן הטיט - כך, בניו של רבי ישמעאל - על אחת כמה וכמה.

נענה **רבי עקיבא** ואמר: ביום ההוא יגדל המספד בירושלים כמספד הדרמון בבקעת מגדון. ואמר רב יוסף: אלמלא תרגומיה דהאי קרא לא הוה ידענא מאי קאמר: בעידנא ההוא יסגי מספדא בירושלים כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדרמון בר טברימון, וכמספד דיאשיה בר אמון דקטל יתיה פרעה חגירא והלא דברים קל וחומר: ומה אחאב מלך

ישראל, שלא עשה אלא דבר אחד טוב, דכתיב והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם - כך, בניו של רבי ישמעאל - על אחת כמה וכמה".

נראה לשים לב לכמה דברים, מדוע ר"ע מבקש לדבר אחרון בעוד הוא גדול הדור באותה תקופה ובר פלוגתא של רבי ישמעאל? אלא שנראה שדבריו היו צריכים לסמן עוז רוח ואמונה כשרבים מהלוחמים נהרגים במרד. סביר להניח שבני רבי ישמעאל היו תלמידי ר"ע שהיה גדול הדור.

ועוד נראה שבכל ההספדים נרמזות מגמות המרד. ר"ט רומז לניסיון חידוש העבודה במקדש כמו נדב ואביהוא. רבי יוסי הגלילי רומז לניסיון חידוש העליה לרגל ובכך מתבטאת מחלוקתם של רבי זירא ורבי חנינא בר פפא. רבי אלעזר בן עזריה, רומז לאמונה שעם ישראל ישוב לארצו כמו בנבואת ירמיהו שצדקיה האמין וסייע לו בחשאי. ורבי עקיבא שידע מה שמתרחש בשדה הקרב דיבר על מסירות נפשם כחיילים כמו אחאב שמוסר נפשו ומתחמק מהעם שלא יראו אותו גוסס כדי שלא תיפול רוחם.

שלא נהגו כבוד זה בזה
כך גם סיבת מותם "שלא נהגו כבוד זה בזה" מקבלת אור אחר. אפשר להבין שהם לא מלאו פקודות או שהכימיה בין החיילים לא הייתה מספיק טובה (כך אכן מסתבר כיוון שאע"פ שהקב"ה מדקדק עם צדיקים הרי כאן העונש הוא לכלל ישראל ונראה מופקע). וכך נראה להבין גם אירועים דומים שקרו בצבא דוד המלך וכמו שכתב רבי יהושע אבן שועיב (דרשות פרשת שלח לך ד"ה אמרו במדרש):

"אמרו במדרש ר' שמעון בן לוי אמר תינוקות שהיו בימי דוד קודם שלא טעמו טעם חטא היו דורשין את התורה במ"ט פנים טומאה ומ"ט פנים טהרה, והיה מתפלל עליהם אתה ה' תשמרם תנצרנו מן הדור זה לעולם. מן הדור הזה שהוא חייב כלייה, ועם כל זה שהיתה תורה גדולה ביניהם היו יוצאין למלחמה ונופלין מפני לשון הרע שביניהם"

ומקורו במדרש (ילקו"ש מלכים א רמז ריג):

"שנו רבותינו דורו של אחאב כלם עובדי ע"א היו וע"י שלא היו בהם דילטורין היו יוצאים למלחמה ונוצחים שכן אליהו מכריז בהר הכרמל אני נותרתי נביא לה' לבדי וכל עמא ידעין ולא מפרסמים למלכא, אבל דורו של דוד א"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי אפילו תינוקות שהיו בימי דוד עד שלא טעמו טעם חטא היו יודעים לדרוש את התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא ואחר כל השבח הזה יוצאין למלחמה ונופלים לפי שהיה בהם דילטורים, הוא שדוד אומר נפשי בתוך לבאים אשכבה וגו' אלו אבנר ועמשא שהיו לבאים בתורה, לוחטים אלו דואג ואחיתופל שהיו להוטים אחר לשון הרע, בני אדם שניהם חנית וחצים אלו אנשי קעילה שנאמר היסגירוני בעלי קעילה, ולשונם חרב חדה אלו הזיפים שנאמר בבא הזיפים ויאמרו לשאול, באותה שעה אמר דוד רומה על השמים אלהים סלק שכינתך מביניהון"

חשמעות ליחינו

תלמידי ר"ע ובראש צבאם בר כוכבא, נלחמו ע"מ להשיב לעם ישראל את עצמאותו ולהשיב את החיים התקינים של עם ישראל בארץ ישראל ע"פ תורתו במדינה. אך המרד כשל, ועם ישראל יצא לאלפים שנות גלות. היום שזכינו בחסדי ה' לשוב לא"י גאולים על אדמתנו, ובעלי מדינה עצמאית. נראה שיש להשיב ימינו כקדם ואת ימי השמחה שהפכו לעצב, לשוב ולשמוח בהם. להודות לה' על הארץ שהבטיח לאבותינו אליה אנו שבים ועל התורה שנתן לנו. תפקידנו כלוחמים להרבות את האהבה והלכידות בינינו, ולגדע לחלוטין כל תופעה של לשון הרע ביחידות שחמורה יותר מע"ז, גילוי עריות ושפיכות דמים.

סיפורים על ישי

סיפור חייו

בנם של אלישבע ואהרון. ישי-אבימאל נולד במקסיקו ביום ג' בסיוון תשנ"ב (4.6.1992). ילד שני במשפחה, אחרי רבקה אחותו הבכורה, ואח של מיכאל, שיראל ובתאל.

בשנת תשס"א (סוף 2001), בהיותו בן שמונה, עלה ישי לישראל עם הוריו ועם שני אחיו רבקה ומיכאל, בעקבות החלטת הסב להתגייר ולפתוח חיים חדשים כיהודים. שתי האחיות הצעירות נולדו בארץ.

הכניסה לעולם היהדות לא הייתה קלה להם וכרוכה בסבל, אבל בהדרגה התאקלמה המשפחה בישראל. הם עברו תהליך גיור במרכז הקליטה בכוכב יעקב במועצה האזורית מטה בנימין. ישי למד שנה בבית ספר ממלכתי דתי "אור לציון", ובכיתה ד' עבר לחינוך החרדי, ולמד עד כיתה ח' בבית הספר "תלמוד תורה פאר יוסף" בירושלים. במהלך לימודיו בתיכון ישיבת "באר יהודה" בירושלים, עבד ישי בניקיון כדי לעזור בפרנסת המשפחה.

בזכות יכולותיו הטכניות הגבוהות וידיו הטובות – ידע לתקן דברים, החל מטיפולים ברכב, דרך אחזקת חשמל והתקנת ארונות ועד פתיחת סתימות. תחביבו העיקרי היה נהיגה, והוא צבר בתחום ידע רב – מכאני וטכני. בן שלוש-עשרה כבר ידע לנהוג ובמלאות לו שש-עשרה רכש את כלי הרכב הראשון שלו.

עוד כילד בכוכב יעקב חלם להיות חייל בצה"ל. פעם מצא אפוד, מילא אותו באבנים ורץ איתו, כאילו היה חייל. לא פעם אחז במקל כבובה וניהל קרבות במשחק. בליבו של ישי בן השמונה-עשרה, מנהיג במשפחתו, גמלה ההחלטה להתגייס לגדוד הנח"ל החרדי "נצח יהודה", ולשלב בין אורח חייו לשאיפתו לשרת בצבא. בתחילה חשש אביו, אך לבסוף תמך בו בהחלטתו.

ישי היה בוגר, מסור ואחראי וידע לקראת מה הוא הולך. בן תשע-עשרה, ב-17 בנובמבר 2011, התגייס לצה"ל והגשים את חלומו. הוא שירת כלוחם בחטיבת "כפיר", שאף למצוינות ומילא את משימותיו באופן המיטבי. לפני כל מבחן ישב ללמוד והתכונן – מידה שלא אפיינה אותו כתלמיד בבית הספר.

בכל אירוע, קשה ככל שיהיה, הפגין ישי תושייה רבה; באחד הימים, כשהתהפך גיף צבאי כתוצאה מיידוי אבנים והחלו להתקבץ סביבו ערבים – הגיע ישי בגיף שלו עם חייליו, ירה באוויר, פיזר את ההתקבצות ומנע פגיעה קשה יותר בחבריו שנלכדו בגיף.

כשם שהיה ילד שקט מאוד ומופנם, כך נשאר גם בבגרותו – בחור שקט, עניו וצנוע. עם זאת, חברותי מאוד, קשיי השפה לא הגבילו אותו. הוא השקיע בכל מעשיו ומעולם לא התגאה בהישגיו. תמיד פעל לפי צו מצפונו, ודי היה לו שידע כי עשה את המעשה הנכון. עם סיום האימון המתקדם העניק לו מפקד בא"ח (בסיס אימונים חטיבתל) "כפיר" תעודת הצטיינות, על מתן דוגמה אישית והשקעה, במהלך שלב הכשרתו בבא"ח כלוחם בחטיבת "כפיר".

מפאת נועם הליכותיו ורוך דיבורו, תחילה לא האמינו מפקדיו שיצליח כמפקד. כשקיבל לידו חיילים שלהם בעיות משמעת, פקפקו הממונים עליו ביכולתו להשליט עליהם את מרותו; אולם ישי הוכיח את עצמו. הוא היה אדם החלטי ונחוש, באופיו החזק עמד על שלו ודבר לא ריפה את ידיו; כשרצה משהו – עשה הכול להשיגו, דווקא בנעימות ובעדינות. כשישי העיר משהו, איש לא התנגד לו. החיילים הקשים קיבלו את סמכותו והעריצו אותו. הוא לא פחד מכלום, אהב את הצבא ועלה מהר בסולם הדרגות.

ישי התלבט וחשש מקונפליקט מעשי בין קורס קצינים למצוות הדת, ואולם מפקדיו בקורס לא מנעו ממנו ללכת בדרכו. מבחינה פיזית, הוא עמד בכל המשימות ותרגילי האימון, אף על פי שהיה נמוך קומה יחסית לחבריו. לעתים עזר גם לגבוהים ממנו. בקורס הקצינים הוא שוב הוכיח שטמונים בו היכולת, הכוח והרצון העז לפקד. בטקס הסיום חשה משפחתו גאווה רבה. "בכיתי כשהוא סיים

את הקורס, " העיד אהרון אביו. רבקה מספרת שבמשפחה חששו לשלומו לאורך כל שירותו הצבאי, "כשהוא היה בקורס קצינים פרצה מלחמת צוק איתן, כל הזמן דאגנו לו."

ישי עבר את הקורס בהצלחה והמשיך לשירות קבע בחטיבת "כפיר". במהלך שירותו התקדם לדרגת סגן, ולתפקיד מפקד מחלקה.

כשנה לאחר גיוסו, התגייס גם אחיו מיכאל, הצעיר ממנו בשנתיים, לנח"ל החרדי בגדוד "נצח יהודה". קשר מצוין וחזק חיבר בין שני האחים. "כל החיים הייתי איתו, " סיפר מיכאל. "בית ספר, כדורגל, מעיינות, צבא. הוא היה הרבה יותר מאח. ישי היה בחור כארז, שקט ועניו. הוא היה איש צדיק וצייתן ולא פגשתי מעולם כזה כבוד שנותן ילד להורים שלו."

רבקה אחותו העידה שאחיה ישי "גילם בתוכו את כל הטוב והיפה של הארץ."

מדי יום שישי טבל ישי בנחל עין פרת בענתות ואהב לטייל באזור. לאחר הטבילה המשיך למשחק כדורגל משפחתי. כדורגל היה אחד מתחביביו הבולטים, גם כדורסל אהב לשחק והיה ספורטאי מצטיין. ישי היה זה שארגן טיולים למשפחתו המלוכדת והמאוחדת, גם את בת המצווה של שיראל אחותו הוא תכנן והוביל; המשפחה נסעה לטיול בטבריה ושם חגגו. לטיול המשפחתי האחרון שלהם עם ישי יצאו בחול המועד סוכות. בזכות שירותו במגוון תפקידים בצבא, הכיר מקומות יפים בארץ ובהנחייתו נסעו כולם הפעם לראש הנקרה.

צחוק ושלוות נפש של אדם שמח מטבעו – כך מתארים אותו פקודיו. מצחוקו איש לא יכול היה להתעלם. ישי היה כמו אבא לכולם, אבל תמיד בגובה העיניים.

אחיו מספרים שישי היה עמוד התווך של המשפחה, "כל שבת שנייה הוא היה מגיע הביתה, כבר ביום חמישי עושה את הקניות לשבת. היה לו אופי מיוחד, תמיד עם חיוך על הפנים, אף פעם לא עצבני, מעולם לא אמר לאימא לא." הכינוי שלו בבית "החיוך הנצחי" העיד על חיוכו הרחב, המאפיין הבולט ביותר שלו. "בכל מצב, גם הכי קשה, גם בצבא, החיוך נשאר על הפנים," אמר אחיו מיכאל.

בשנת 2014 השתתף ישי בריצת מרתון שהתקיימה בירושלים.

כשנה לפני מותו עברה המשפחה למושב בית מאיר, מצפון לבית שמש, כדי להתחבר לחברה הישראלית. בשבת האחרונה של ישי בבית הוא התפלל בבית הכנסת במושב ועלה לתורה.

כאשר ארבע שנות שירות מאחוריו, אמור היה להשתחרר בחודש מרס 2016. הוא תכנן ללמוד ולרכוש מקצוע. "ואני יודעת שאצלו כל המטרות היו מתגשמות", אומרת רבקה אחותו, "הוא קבע לעצמו מטרות והגשים אותן."

כשבועיים לפני מותו של ישי, נסעה אחותו רבקה למקסיקו בלב כבוד לביקור משפחתי. בדיעבד התברר כי גם אצל האח מיכאל קיננו תחושות קשות.

במהלך תרגיל להצגת תכלית בסיום קורס מפקדי פלוגות וגדודים בבסיס צאלים, נורתה פצצת מרגמה בשוגג לכיוון מוטעה, לעבר כוח שתרגל בקרבת מקום ללא כל קשר. ישי השתתף בכוח זה בתור קצין הבטיחות. הפצצה נפלה בשטח פתוח, אחד הרסיסים פגע בפלג גופו העליון וגרם למותו. עוד חייל נפצע באותה תקרית. תאונת אימונים זו כונתה אחר כך בשם "אסון צאלים ג'".

בתמונה האחרונה שלו מבסיס צאלים, נראה ישי מחייך ומאושר – רק כמה דקות לפני שהפגז הקטלני נחת לידו.

ישי רוסלס נפל בפעילות מבצעית ביום כ"ד בטבת תשע"ו (5.1.2016). בן עשרים ושלוש שנים היה בנפלו. הוא הובא למנוחות בבית העלמין הצבאי בהר הרצל, ירושלים. הותיר הורים, אח ושלוש אחיות.

אחרי נפילתו הועלה לדרגת סרן.

משפחתו של ישי פנתה לציבור הרחב בבקשה לבוא ולהשתתף בהלווייתו, בשל מיעוט קרובי משפחתם בישראל. למעלה מאלף איש נענו לקריאתם ובאו בשעה אחת לפנות בוקר, לחלוק לו כבוד אחרון.

את הבשורה על מותו של ישי קיבלה רבקה במקסיקו. המשפחה כולה ובייחוד אחיותיו הצעירות התקשו לעכל את האובדן. בני משפחתו המורחבת התאחדו לאחר מותו, כפי שישי אהב ורצה.

אביו של ישי, אהרון, ספד לו ואמר: "היום הלכת והשארת אותנו עם לב שבור, אבל אנחנו יודעים שאתה בעולם טוב. יום יבוא וניפגש בן יקר שלנו, ובינתיים הקב"ה ישמור עליך בין כל הצדיקים. אימא ואני מחכים לחיוך הענק שלך שייכנס אלינו לבית, אבל אנחנו יודעים שהוא לא ייכנס אלינו יותר. נשאר כיסא בשבילך בשבת כדי שתהיה איתנו. אהבתי אותך ותמיד אוהב אותך. יום יבוא וניפגש, בן יקר ואהוב שלנו. הלכת מאיתנו ולקחת חלק גדול מהלב שלנו איתך."

מיכאל סיפר: "ישי הוא האח היחיד שלי, איתו גדלתי מגיל אפס. היינו בשירות ביחד, בחיים לא חשבתני שזה ייגמר. היינו משחקים בחיילים בתור ילדים. הלכתי אחריו תמיד, את הכול למדתי ממנו. כל מה שעשיתי היה דרכו, כל דבר הוא עבר לפניי. הוא נהרג כשהוא בצבא, כשהוא שומר על המדינה, וזה מה שהוא רצה לעשות."

"ה' החליט לקחת לנו את הבן והאח, האדם הכי טוב," הוסיפה האחות רבקה, "רק הקב"ה יודע למה, אבל אני יודעת שטוב לו למעלה. ברגע שיש אמונה זה מחזק אותנו, כי הקב"ה מנהיג את העולם."

דוד זולדן, מלוחמי הגדוד החרדי וממייסדיו, ספד לו: "בוגרי הנח"ל החרדי מרכינים ראש ומבכים מרה את מותו ... וקוראים לנוער החרדי הלוחם להמשיך את דרכו של ישי האדם, הלוחם והמפקד, ולצעוד בדרך שהוא התווה בנועם הליכותיו ובאומץ ליבו."

"לישי הייתה אצילות מיוחדת," הדגיש הרב המלווה את הגדוד, ירון דוד, "היא התבטאה בכך שהוא תמיד ראה את מי שקשה לו, את מי שהרבה יותר חלש ממנו."

חבריו ליחידה מספרים על חבר ועל מפקד יוצא דופן, חייכן, תומך ומסור לחייליו. אלה מעידים כי היה דמות להערצה וידע למצוא את הטוב שבכל דבר ובכל אדם.

חברו משה חיים ספד לו: "ישי השאיר בי מלא זיכרונות טובים של צחוקים ... בדיחות ושטויות. וככה אני אזכור אותו: כחבר שתמיד היה כיף להיות איתו, לסגור איתו שבת, להיות איתו בשמירה, לצאת איתו לים או לטיול. חבר שתמיד דואג לעשות שטויות כדי לשחרר את האווירה המתוחה. ככה אני וכולנו נזכור אותך ישי, אהובי."

מיכל אודם אונגר, המלווה את לוחמי "נצח יהודה" סיפרה עליו: "ישי, קצין, מפקד מחלקה, מאיר פנים, נעים הליכות. אדם שכולו חן וחיוך ועין טובה. מעולם לא שמעתי מילת תלונה מפיו. רק חיזוקים ללוחמים. ומעולם לא שמעתי מאף לוחם שלו מילת גנאי עליו."

חבריו לפלוגה ערכו לזכרו סרטון המלווה במכתב פרידה, והעלו אותו ליוטיוב: "ישי היקר, ... אתה תישאר לנצח, חקוק בליבנו, חרוט במחשבותינו וטבוע במעשינו. לפעמים חושבים שבשביל להתחבר צריך שנים של קשר, אבל במקרה שלך – זה קרה כבר בדקה הראשונה. בהקפצת הכוננות הראשונה כבר נדהמנו מהחיוך ומהצחוק. שלווה הנפש לא נבעה מחוסר אכפתיות או מחוסר הבנת המצב, אתה פשוט אדם ששמח מטבעו. היינו אומרים שאתה אוהב להיטחן ולסבול, אבל האמת שלא נתת לסבל ולקושי מקום. היית שמח וצחק, וככה נזכור אותך. תודה רבה לך על החודשים המופלאים. ... אדם טוב לב, אדם שלא ידע רע. ישי היקר, תחסר לנו כל כך, יהיה לנו קשה לחייך בלעדיך. תמיד התנדבת. גם כשלא רצית – עשית הכול מאהבה ועם חיוך על הפנים. אנחנו חייליך סך הכול ארבעה חודשים, ועדיין היית אבא של כולנו. לא הבדלת בין אדם לאדם, הסתכלת על כולם בגובה העיניים, צחקת ושמחת איתנו. גם כשכעסת – בחיים לא צעקת. אתה יותר ממפקד, אתה חבר של כולנו, צחק עם כולנו. את הצחוק והחיוך שלך לעולם לא נשכח, אותם השארת אצלנו. ... בשקט הזה בולט החיסרון של הצחוק שליווה אותך והיה סימן ההיכר של ישי, שקידם את פנינו כמו תרועת שופר. ...

בתקופת זמן כל כך קצרה השפעת הרבה ושיניית את חיינו, במה שאתה מאמין, בדרך שלך עם הצחוק, החיוך, הקסם האישי, עם האהבה הגדולה שלך אלינו, לצבא, למדינה ולחיים. אנחנו מאוד מתגעגעים ואוהבים אותך. זכינו שתהיה מפקדנו. רגע לפני שעזבת אותנו לימדת אותנו הרבה: שמחת חיים, אופטימיות, סבלנות, איתנות ועוד המון מעלות שלא כל אדם זוכה שיהיו לו."

דוד, לוחם בגדוד החרדי, סיפר על מפקדו: "ישי היה קצין נטול אגו, דיבר אלינו כמו לחברים רגילים, לא היה כזה דבר בצה"ל. כל היום היה מחייך, תמיד רגוע, אף פעם לא צועק ולא מתרגז – תמיד ברוח טובה."

משפחתו של ישי התגוררו בשכונת ישי – יחד שבטי ישראל, בכוכב יעקב. לימים נקראה שכונה זו על שמו של סרן ישי-אבימאל רוסלס ז"ל שנפל בעת מילוי תפקידו.

אחרי אכתיב עכתיב חברים (פראנץ פילדס פו):

כותב אחד מחברי הילדות של ישי:

קשה לעכל הגעגוע קשה מאוד. אם אני אתחיל לספר עליך, הדיו יכלה והמילים – לא. נזכרתי שאני ואתה המשכנו אחרי התלמוד תורה לשיבת .... והיה לי קשיים מכמה סיבות שרק אתה יודע, ובזכותך ורק בזכותך, המשכתי בישיבה. כמה עודדת אותי וכמה תמכת בי. וכשסילקו אותי נלחמת שישאירו אותי. זכות זו תעמוד לך. אוהב ומתגעגע בלי סוף"

כל התעניינות שלו בחברים הייתה כל כך אמתית שגם דרישת שלום סתמית הרגישה כל כך לבבית. מספר אחד החברים מהפלוגה:

כשהגעתי לפלוגה הייתי חדש ולא הכרתי אף אחד, ואף אחד לא הכיר אותי. ישי ניגש אלי ושאל אותי מאיזה מחלקה אני, מה השם שלי. לאחר

מכן הוא הסתכל עלי בחיך ואמר לי: "שיהיה לך בהצלחה", ומאז תמיד
כיבדתי אותו

על סיועו לחברים בעת צרה כתב לו אחד מחבריו :

"ישי אח שלי, בחיים אבל בחיים אני לא אשכח לך את אותו לילה היינו
נערים, נפלתי שדוד ושיכור ואולי גם מסומם בפינה. כולם שאלו לשלומי
והמשיכו בשלהם. רק אותך אני זוכר עומד לידי ומשגית. משגיח שהכל
בסדר. לא עזבת אותי לרגע אפילו לא לשניה".

על חיבורו לה' וקיום מצות

כולם יודעים כמה זה קשה לקום לתפילה במנין בצבא. ישי תמיד היה
מהעשרה הראשונים במנין כבר עם התפילין. ומיד בתום התפילה כבר
היה רץ למשימות. כזה הוא תמיד בעשיה. גם בקבלת שבת היה חשוב לו
תמיד להגיע מוכן וכמה דקות לפני הזמן על מדי א' לקבל שבת בשמחה.
כל פעם שעבר ליד אחד החיילים שלמד משהו היה אומר לו "אחי תגיד
לנו איזה דבר תורה" אחר כך היה מסיים ב"תודה רבה אחי" ושוב ממשיך
בעשיה. בפלוגה הסתובבה בדיחה שהקצינים מזדכים על המגבת, עצם
הפז"מ והתפילין ביציאה לקורס קצינים. והוא היה אומר "על התפילין
בחיים לא אל תדאג (ואח"כ היה אומר גם על המגבת והפז"מ ומחייך)".

על אופיו כמפקד טירונים מספר חברו לסגל :

זכיתי להכיר את ישי בעת שירותי בתור מ"כ טירונים בבא"ח כפיר – גדוד
נצח יהודה. היינו ביחד בסגל באותה מחלקה. אני בתור מ"כ, והוא, ישי,
בתור סמל. תפקיד של סמל טירונים הוא לא פשוט. יש צורך במעטה
קשיחות. ישי היה "טוב מדי" מכדי להיות קשוח עם טירונים. תמיד היה
מחייך אחרי שיחה "קשוחה" לכאורה עם המחלקה הוא היה דופק כזה
חיך שאי אפשר היה שלא לחייך איתו יחד. פשוט מחזה נדיר – כל

המחלקה באמצע השטח והבלגן, החום, העייפות והקושי הייתה פשוט מחייכת.

ככה תמיד זכרו אותנו, חיוך ענק והרבה צחוק גם ברגעים הקשים באמת. כשנפרדו דרכינו. אני עברתי לתפקיד בגדוד והוא נשאר גם כסמל וגם כמ"כ, הוא כבר יכל להשתחרר אך הוא העדיף להתעקש ולצאת לקורס קצינים. לאחר שהשתחררתי פגשתי אותו כקצין, הוא תפס קו בישוב שלי ושאל אותי מה עם חתונה. שבוע לפני פטירתו הספקתי להתקשר ולספר לו שהתארסתי. הוא כל כך שמח בשבילי. כולי תקווה שאצליח להגשים את השמחה התמידית שלו בחיי.

כמה סיפורים מחייליו בתור סמל טירונים :

זה היה מסע אלונקות מסכם של שבוע כיתה מתגלגל. היינו עם תיקים כבדים, אלונקות ובקושי ישנו ואכלנו. החבר'ה נסחבו מאחורה ובקושי הצליחו להחליף באלונקה. כולם היו חסרי אנרגיות ואז הגיע העליה הגדולה לבסיס – "פּלס נחל". עלילה תלולה חדה ובעיקר ארוכה. פתאום משהו החליף אותי באלונקה ומתחיל לצעוק יאללה חברה קדימה. זה היה ישי, הוא לא הפסיק לעודד אותנו ולתת בנו כוחות. החברים לאט לאט התעוררו מהקיפאון חייכו והתחילו לרוץ אחריו בכוחות אחרונים. בסוף המסע הוא אמר לנו שהלקח שצריך ללמוד הוא שתמיד אפשר יותר רק צריך להוציא מעצמנו את היאוש והתחושה שאנחנו לא מסוגלים.

השבירת דיסטנס עם ישי – באמצע הלילה המפקדים מעירים אותנו שיש הקפצה למסע. כולם עולים על ציוד. המפקדים וישי הסמל בראשם במבט קשוח. יוצאים החוצה וישי מתחיל לטפס אל עבר ההרים כשבראש הטור אנו סוחבים את ה"ארגז סמל". אחרי טרטור של שעה ישי עוצר מכנס את כולם בחי"ת ומבקש לפתוח את הארגז. הוא היה מלא בחטיפים, עוגיות ושתייה קרה. ישבנו דברו ישי סיפר לנו על חייו ועל ההחלטה שלו לצאת

לקורס קצינים. במילים כל כך פשוטות הוא תיאר את הרצון שלו לעזור כמה שיותר לעם ישראל. וביקש מכולנו לחשוב על כך כל הזמן.

ישי היה בחור קטן פיזית. בלילות קרים בשטח הוא היה מוציא את התכולה של התיק לואו ונכנס בפנים. פעם אחת הגדיל לעשות כשהסווה את התיק בתוך שיח כך שלאחר חיפושים של כל החיילים כולל המפקדים איפה הסמל הוא נמצא כאשר כל מה שראו זה תיק לואו, חם צוואר וכובע גרב...

בשבוע שדאות הגיעו כמה ערבים שנצלו כמה דקות של חוסר תשומת לב של המפל"ג וגנבו כמה תיקים בהם ציוד אישי, צבאי ותיקים מלאים בתפילין. ישי זיהה אותם מרחוק גילה תושיה ורץ אחריהם. זה היה מדהים שהם היו עם סוסים והוא עם ציוד מלא עליו מדביק את הפער, עוצר אותם ומחזיר את הציוד.

החום של הקיץ בבקעת הירדן קשה, והמזגן בחדר המפקדים לא עבד. ישי שיפצר איזה צינור מחובר לבקבוק ובהנדימניות רבה הצליח לתקן את המזגן אחרי כשעה עבודה. אחד המפקדים בטעות עבר ופגע במתקן. ישי הלך בשקט וברוגע חיבר אותו בחזרה ולא כעס בכלל.

היה לישי מאוד קשה עם הדיסטנס. סתם כי זה היה כל כך לא מתאים לו. הוא נכנס לחדר אחרי שהיינו ממש לא בסדר והתחיל לצעוק ולהתעצבן. אבל פשוט אחרי חצי דקה שהוא כאילו כועס הוא לא הצליח להתאפק והתפקע מצחוק. אז הוא פשוט הושיב את כולם והסביר את הבעיה ומה צריך לתקן. הקשבנו לו כי כל כך אהבנו אותו ואת האמת שהייתה בו.

מכתב שכתב חייל של ישי מהפלוגה בותיקה :

ישי היקר אני לא מאמין שאני כותב עליך בלשון עבר, ואתה לא מסתובב בפלוגה עם החיך שלך שמעולם לא ירד מפניך. התעלמת מכל קושי וכאב

והפכת אותו לשמחה, לחיוך ולהנאה באופטימיות החזקה שלך שאיתה גם הובלת את הפלוגה. עזרת לכל אחד שרק פנה, ראו שפשוט אהבת את זה – אהבת כל איש באשר הוא גם מי שלא הכיר אותך. בשבילי ובשביל כל אחד בפלוגה היית ישי החייכן, הדוחף קדימה, זה שאוהב כל אחד ואחד. היית אדם מיוחד וצדיק נסתר. תודה לך על הזמן הקצר שנתת לי להכיר אותך. אתה במרום, תתפלל עלינו ועל כל עם ישראל.

חבר מהטירונות מספר :

הדבר הכי קשה שהיה לי בטירונות היו המסעות. הייתי הולך וחושב לעצמי כמה קשה לי, והייתי מתוסכל מכך שנאי נמוך ובטח על כל צעד של אחרים אני עושה שניים. אך איכשהוא בכל עליה הייתי מרים את הראש ורואה פק"ל מים כשיד קטנה יוצאת מתוכו מושטת אלי לעזרה. זה היה ישי, כולו מזיע וסוחב עליו את המשקלים הכי כבדים, אך הוא לא ויתר עלי. בהתחלה חששתי לתפוס לו את היד, וגם קצת צחקתי בלב – חשבתי שאם אני אגע בו הוא פשוט יתגלגל למטה. ישי לא ויתר ולא נתן לי לחשוב יותר מדי. פשוט משך לי את היד והריץ אותי קדימה. כשראיתי את פסיעותיו הבנתי שאני לא יכול להתלונן יותר. בגוף אולי היינו נראים גדולים ממנו אבל ברוח כולנו היינו גמדים לידו.

חייל במחלקה שלו מספר על מידת המעורבות המיוחדת שלו :

לפני כמה חדשים עשינו אימון צלפים במתקן אדם ושפכתי שם כמות שמן שלכלכה את הרצפה. למחרת בבוקר ישי התקשר אלי ואמר לי שאני צריך לחזור ולנקות את מה שעשיתי ושמהוד לא אהבו את זה. לפני שהספקתי לצאת מהבית, ישי התקשר אלי שוב ואמר לי שהוא בא לקחת אותי. אכן לאחר כמה זמן ישי והחיוך הנצחי שלו הגיעו, משם ישי נסע לקנות חומרי ניקוי על חשבוננו. הוא ניקה איתי הכל במשך 3 שעות! למרות שהוא כלל לא היה חייב. מיותר לציין שישי לא כעס בכלל רק

צחק וחייד כל הזמן. הרגשתי קצת לא נעים ממנו שבגללי הוא הגיע וטרח כל כך הרבה אז הצעתי לו לאכול צהריים על חשבוני. ישי שמח ונסענו לאכול. אבל בסוף הוא לא הסכים לי לשלם על האוכל.

יחס אישי –

שבוע לפני הגיוס שלי, אבא שלי נפטר ממחלקה קשה. היה לי ממש קשה בשירות בעיקר בגלל שאמא שלי נשארה לבד בבית. ישי כל הזמן היה תומך בי ומעודד אותי ברגעים הכי קשים, במעשים ובעיקר בחיך הגדול שלו. ישי היה ממש כמו אבא שלי ובזכותו הצלחתי לסיים את השירות הקרבי.

חבר נוסף מהטירונות מספר :

ישי היה אדם אמיץ עם לב חזק. תמיד אהב לעזור לכולם ולעולם לא ראיתי שהחיך ירד מעל פניו. ישי תמיד נתן לי כח ודרבן אותי במסעות שעשינו. הוא תמיד שאף גבוה, ואף פעם לא ויתר לעצמו. תמיד כולם נהנו להיות בסביבתו, הערכנו והערצנו אותו. תמיד עשה את הדברים בשקט בלי שאף אחד ידע. גם כשיצא לקורסים פיקודיים עשה זאת בענווה. אין בחור שישי לא דאג לו. תמיד דיבר עם כל חייל בגובה העיניים. למרות הקושי הרובץ על כל מפקד תמיד עזר מעל ומעבר למצופה.

חייל של ישי מספר :

ישי היה מ"מ שלי שנה וחצי. איך שהתחברתי לישי, את זה רק השם יודע. ישי היה מצחיק ברמות מטורפות. לא משנה כמה מעצרים או הפסדי"ם תפעלנו יחד, הוא היה תמיד עם חיך רחב. היה לי קשה במחלקה בהתחלה וכשבאתי לישי באמירה שנמאס לי מהם הוא חיך וענה לי ברוגע: "אחי הכל תלוי בך אם לטחון עכשיו ולהנות מהרגע או ללכת

עצוב כל היום". האופן שבו הוא אמר את הדברים הרגיע... המיוחד בו שמעולם לא שמעת ממנו שום לשון הרע עין צרה או ריכולים על האחר תמיד ראה את הטוב בכל מצב.

ערב חורפי והמ"מ צוחק –

ישי היה צריך לרדת איתנו לשמירה על הציר. באותו לילה ירד גשם, ברד והיו רוחות סוערות. הוא ירד להתארגן וחזר אחרי 10 דקות מכוסה באיזה 7 שכבות. הולך בקושי וסוחב כמו דובון... הוא היה צריך לסגור את הוסט, ושם הוא כבר לא הסתדר לבד. ממש נלחמנו כל המחלקה לסגור לישי את הווסט. בתוך כל הסיטואציה הזו הוא מתגלגל מצחוק ואנחנו איתנו...

כשהייתי עם ישי בשמירה שאלתי אותו, למה אתה צריך את כל הכאב ראש הזה? בשביל מה הלכת להיות קצין? הוא ענה לי בפשטות:

תקשיב! כל אחד צריך לתרום. עכשיו הגיע תורנו לתרום, אח"כ התור של הבנים שלנו וכן הלאה. אבל עכשיו תורנו! וכשהתור שלנו הגיע צריך לעשות אותו על הצד הטוב יותר. אני יכול לתרום עוד קצת אז אני תרמתי – בשביל המדינה אין לי שום בעיה לתרום אפילו עוד"

תוך כדי תקופה קשה בגזרת בנימין בה היו הרבה אירועים ביטחוניים ופיגועים מתארים חייליו:

היינו בתקופה בה כל לילה היה מעצר או יזומה. ישי לא ישן כמעט בכלל ורץ ממשימה למשימה. באנו אליו בוכים שאנחנו עייפים ואין לנו כח פיזי ונפשי. ישי הגיב ברוגע ובחיוך המוכר שלו, צוחק ומעודד את כולם. וכשהוא היה צוחק לא יכלנו שלא לצחוק גם אנחנו. הוא היה קופץ לכל מקום מעביר פקודות ושולח חיוכים לכל אחד. כשראה שאנחנו ממש שבורים אחרי שבוע ללא שינה כינס את כל המחלקה ואמר: "אנחנו פה כדי להגן על עם ישראל ואנחנו לא נלך לישון עד שנתפוס את המחבלים

שבצעו או שרוצים לבצע פיגועים. זו המשימה שלנו. גם אני עייף כמוכם אבל אסור לנו להישבר". אי אפשר לתאר איזה רוח נכנסה למחלקה אחרי השיחה הזו.

חילוץ מציל חיים – מספר הסמ"פ של ישי :

באחת הפעילויות שלנו בגזרת עפרה בבנימין, התהפך הרכב שהיינו בתוכו ממש ביציאה מאחד הכפרים. נתקענו שם ארבעה לוחמים, כאשר מיכל הסולר נפתח והחל להישפך. מאחורי הרכב החלו לרוץ מחבלים שרצו לזרוק בקבוק תבערה ובעצם להרוג לשרוף את כולנו. ישי היה עם הרכב מאחוריהם. הוא לא איבד עשתונות. מיד פרק מהרכב ירה באויר ורץ לכיוונם. המחבלים ברחו למראה הלוחם האסרטיבי ובכך נצלו חיינו. אך האירוע לא נגמר. כולם היו בשוק עד רמת הסמג"ד. אך ישי כבר חילק גזרות מקומות ומשימות לכל אחד. הוא בודד את האירוע בצורה מקצועית ומבצעית שכל כך התאימה לו. הוא היה אולי קטן בגוף אך לב ענק ורחב...הכי גדול שהכרתי.

לוחם הנדסה בצוק איתן מספר :

ממרומי קבינת ה9D נלחמתי לצידו, ראיתי אותו רץ, מסתער ממש לא רואה ממטר. הוא היה חדור מטרה ומלא במוטיבציה להילחם למען עמו.

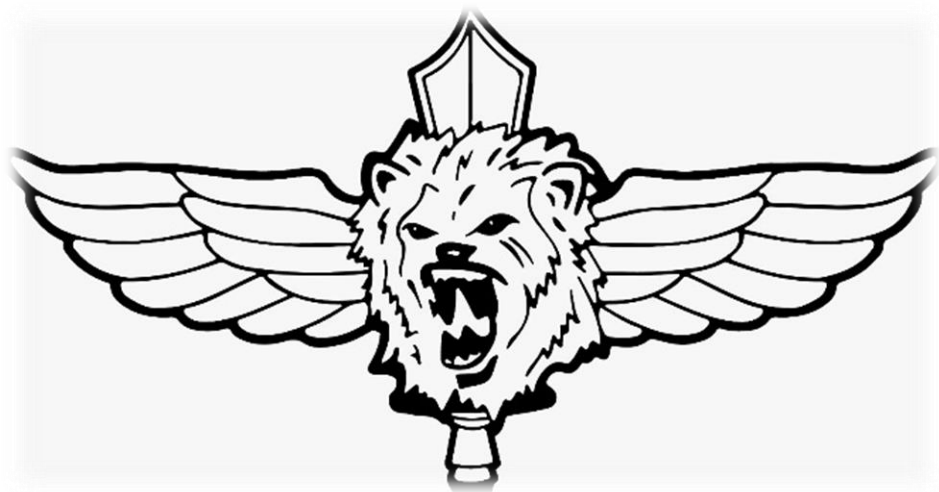
חבר לצוות בצוק איתן מספר :

גדוד גפן השייך לקורס קצינים נכנס בתחילת הלחימה של צוק איתן. כולנו היינו מאוד מבולבלים מהמלחמה והיה הרבה אי וודאות ובלגן. אחרי התקרית שנהרגו דולב קידר ויובל היימן הי"ד⁵⁰ היה הרבה עצב בפלוגה. אבל אני יכול להגיד בפה

---

⁵⁰ סא"ל דולב קידר ז"ל נפל בקרב במבצע צוק איתן ביום כ"ג תמוז תשע"ד איתו נפלו סגן משנה יובל היימן, רב סמל בכיר קסהון (דני) ביינסאין וסמל ראשון נדב גולדמכר ז"ל. בבוקר זוהו דמויות חשודות כמה מאות מטרים מערבית לעיר שדרות וצפונית לקיבוץ ניר עם. בשל הקרבה לישובים והסכנה הנשקפת החליט סא"ל דולב קידר להגיע למקום עם חבורת הפיקוד של הגדוד ולבחון

מלא שיש היה מקור האנרגיה של הצוות. הוא פיעם מחדש את רוח הלחימה. אין לי איך לתאר את זה אבל הוא היה פשוט מיוחד.

מקרוב. המחבלים אשר יצאו מפיר מנהרה לבושים כחיילי צה"ל וחמושים בנשקים, חגורות נפץ ומטענים – ירו טיל נגד טנקים לעבר רכב מפקד הגדוד ולאחריו עוד טיל. הכח עוד הספיק לנהל אש ולחסל את המחבלים לפני שנהרגו.